

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje analizė

Baigiamasis magistro studijų projektas

Irma Stankevičienė

Projekto autorė

Prof. Algis Junevičius

Vadovas

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje analizė

Baigiamasis magistro studijų projektas

Viešasis administravimas (6211LX040)

Irma Stankevičienė

Projekto autorė

Prof. Algis Junevičius

Vadovas

Lekt. dr. Jurgita Jurkevičienė

Recenzentė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Irma Stankevičienė

Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje analizė

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Irma Stankevičienė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Stankevičienė, Irma. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje analizė. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovas prof. Algis Junevičius; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): 03S (L07).

Reikšminiai žodžiai: jaunimas; jaunimo politika; jaunimo užimtumas; jaunimo nedarbas; jaunimo užimtumo įgyvendinimo priemonės; programa.

Kaunas, 2021. 109 p.

Santrauka

Jaunimas yra įvardijamas kaip potenciali darbo jėga viso pasaulio darbo rinkoje, o jaunimo užimtumas vertinamas kaip vienas svarbiausių tvirto ekonominio bei socialinio augimo elementų. Tvariam jaunimo užimtumui vis labiau reikia naujų idėjų, kadangi žmogiškojo kapitalo vertė bei socialinio kapitalo indėlio gali tapti ne tokia reikšminga. Taip pat labai svarbu sėkmingam užimtumo procesui tobulinti užimtumui skirtas priemones ir gebėti jas įgyvendinti kuo tikslingiau, kadangi ateityje reikės visiškai kitokių įgūdžių nei dabar, o tai neįkainojamas pamatas ateities perspektyvoms. Jaunimą valstybė turėtų vertinti kaip didelį potencialą, todėl svarbu žinoti kaip jį panaudoti. Kai kuriems jauniems asmenims sudėtinga įgyti išsilavinimą ar savarankiškai integruotis darbo rinkos procese, todėl jaunimo užimtumo ir nedarbo problemoms spręsti kuriamos įvairios strategijos bei įgyvendinamos intervencijos ir programos. Lietuvoje nuo 2014 metų įgyvendinama viešoji programa „Jaunimo garantijų iniciatyvos“, kurios pagrindinis tikslas – „sėkminga integracija į darbo rinką bei padidėjęs jaunimo užimtumas“ (Jaunimo garantijos, 2021). Atsižvelgiant į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo svarbą šalies ekonominei bei socialinei gerovei, šiame darbe dėmesys sutelkiamas į „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinamų priemonių tikslingo proceso tobulinimo galimybių paiešką Marijampolės savivaldybėje. O kadangi jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo tyrimų, orientuotų į konkrečias šios programos įgyvendinamas intervencijas Marijampolės savivaldybėje nėra daug bei tyrimo autorė tiesiogiai susijusi su viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinamomis priemonėmis, todėl pasirinkta ši savivaldybė. Baigiamajame projekte mokslinė problema formuluojama klausimu - kaip užtikrinti tikslingą jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą? Tyrimo objektas - jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimas. Šio projekto tikslas - išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje. Šiam tikslui pasiekti iškelti 3 uždaviniai: 1) išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo teorinius pagrindus; 2) identifikuoti jaunimo užimtumo politiką ir jos įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus ir institucinę struktūrą; 3) ištirti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje, identifikuojant praktines šių priemonių įgyvendinimo problemas. Baigiamajam magistro projektui parengti atlikta mokslinės literatūros analizė, strateginių dokumentų ir teisės aktų analizė. Taikytas iš dalies struktūruotas interviu, siekiant ištirti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo specifiškumą bei problematiką Marijampolės savivaldybėje. Projektą sudaro įvadas, trys dėstymo skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros ir informacinių šaltinių sąrašas, priedai. Pirmajame skyriuje pateikiami teoriniai jaunimo užimtumo politikos pagrindai, identifikuojamos pagrindinės jaunimo užimtumo politikos priemonės bei jų įgyvendinimo procesas. Antrajame, nagrinėjama ES ir Lietuvoje jaunimo užimtumo politiką ir jos įgyvendinimą reglamentuojanti teisinė bazė, pateikiama jaunimo užimtumo politikos rėmimo institucinė struktūra. Trečiajame skyriuje pristatoma tyrimo metodika bei metodai, atliekama iš dalies struktūruoto interviu su ekspertais ir jaunimo atstovais

duomenų analizė. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad siekiant užtikrinti tikslingą jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą būtina inicijuoti su šia sritimi susijusių teisės aktų persvarstymo būtinybę, siekti jaunimo užimtumo politikos priemones koordinuojančių bei įgyvendinančių institucijų glaudesnio bendradarbiavimo tiek nacionaliniame, tiek vietos savivaldos lygmenyje. Taip pat į jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo procesą tikslinga įtraukti ir skatinti aktyviau veikti teritoriniu principu veikiančius darbdavius bei daugiau dėmesio skirti Marijampolėje veikiančių suaugusių mokymo centrų ir darbdavių bei kitų su jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimu susijusių institucijų bendradarbiavimui. Užimtumo tarnyba turėtų daugiau dėmesio skirti bendradarbiavimui su Marijampolės administracija, o pačioje savivaldybėje turėtų atsirasti papildomas informavimo ar karjeros centras profesiniam orientavimui bei su darbo rinka susijusių paslaugų išplėtimui. Tikslinga, kad LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengdama JGI įgyvendinimo tvarkos aprašą ar jo pataisas, inicijuotų priemonių įgyvendinimo loginės sekos lankstesnį modelį, kurį būtų galima taikyti atsižvelgiant į jaunimo tikslinės grupės poreikius.

Stankevičienė, Irma. Analysis of the Implementation of Youth Employment Policy Measures in Marijampolė Municipality. Master's Final Degree Project / supervisor prof. Algis Junevičius; Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): 03S (L07).

Keywords: youth; youth policy; youth employment; youth unemployment; youth employment implementing measures; program.

Kaunas, 2021. 109 pages.

Summary

Youth is identified as a potential workforce in the global labour market, and youth employment is valued as one of the most important elements of strong economic and social growth. Sustainable youth employment increasingly requires new ideas, as the value of human capital may become less significant without the contribution of social capital. It is also crucial for the success of the employment process to improve employment measures and be able to implement them as purposefully as possible, because completely different skills will be required in the future than at present, and it is an invaluable foundation for future prospects. The state should see youth as a great potential, so it is important to know how to use it. Some young people find it difficult to get an education or integrate into the labour market on their own, therefore, various strategies and interventions and programs are being developed to address youth employment and unemployment. The public program “Youth Guarantee Initiatives” has been implemented since 2014, the main goal of which is “successful integration into the labour market and increased youth employment” (Youth Guarantees, 2021). Taking into account the importance of the implementation of youth employment policy measures for the economic and social well-being of the country, this work focuses on the search for opportunities to improve the purposeful process of the measures implemented by the Youth Guarantee Initiative in Marijampolė Municipality. And since there are not much researches on the implementation of youth employment policy measures focused on specific interventions implemented by this program in Marijampolė municipality and the author of the research is directly related to the measures implemented by the public program “Youth Guarantee Initiatives”, this municipality was chosen. In the final project, the scientific problem is formulated with the question - how to ensure the targeted implementation of youth employment policy measures? The object of the research is the implementation of youth employment policy measures. The aim of this project is to analyse the implementation of youth employment policy measures in Marijampolė municipality. To achieve this goal, three goals were set: 1) to analyse the theoretical basis for the implementation of youth employment policy measures; 2) to identify youth employment policy and legal acts and institutional structure regulating its implementation; 3) to study the implementation of youth employment policy measures in Marijampolė municipality, identifying practical problems of the implementation of these measures. The analysis of the scientific literature, strategic documents and legal acts was performed to prepare the final master's project. A partially structured interview method was applied to investigate the specifics and problems of the implementation of youth employment policy measures in Marijampolė municipality. The project consists of an introduction, three teaching sections, conclusions, recommendations, a list of literature and information sources, appendices. The first chapter describes the theoretical aspects of youth employment policy, identifies the main measures of youth employment policy and the process of their implementation. The second one examines the

legal framework governing youth employment policy and its implementation in the EU and Lithuania, as well as the structure of youth employment policy support. The third chapter presents the research methodology and methods and analyses the data of a partially structured interview with experts and youth representatives. The results of the study revealed that in order to ensure the targeted implementation of youth employment policy measures it is necessary to initiate the need to review the legislation related to this area, to seek closer cooperation between the institutions coordinating and implementing youth employment policy measures at both the national and local self-government level. It is also appropriate to involve and encourage more active territorial employers in the process of implementing youth employment measures and to pay more attention to the co-operation between adult education centers operating in Marijampolė and employers and other institutions related to the implementation of youth employment measures. The Employment Service should pay more attention to cooperation with the Marijampolė administration, and any additional information or career center for vocational guidance and expansion of labour market-related services should appear in the Marijampolė municipality. It is expedient that the Ministry of Social Security and Labor of the Republic of Lithuania, when preparing the description of the YGI implementation procedure or its amendments, initiates a more flexible model of the logical sequence of measures initiated, which could be applied taking into account the needs of the youth target group.

Turinys

Lentelių sąrašas	9
Paveikslų sąrašas	10
Santrumpų ir terminų sąrašas	11
Įvadas.....	12
1. Teoriniai jaunimo užimtumo politikos pagrindai	15
1.1. Viešosios politikos samprata ir politinis ciklas	15
1.2. Pagrindinių veiksnių darančių įtaką jaunimo užimtumui identifikavimas	22
1.3. Jaunimo užimtumo politikos priemonės ir jų įgyvendinimo analizė.....	29
2. Jaunimo užimtumo politikos teisinis reglamentavimas ir institucinė struktūra	37
2.1. Europos Sąjungos užimtumo politikos teisinio reglamentavimo analizė.....	37
2.2. Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje analizė	43
2.3. Jaunimo užimtumo rėmimo institucinės struktūros identifikavimas.....	50
3. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje tyrimas	56
3.1. Tyrimo metodika	56
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	62
3.2.1. Jaunimo užimtumo politikos priemonių ir jų įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje identifikavimas	62
3.2.2. Iš dalies struktūrizuoto interviu su viešojo sektoriaus ekspertais apie jaunimo užimtumo priemonių savivaldybėje įgyvendinimą analizė	65
3.2.3. Iš dalies struktūruoto interviu su jaunimo atstovais apie jaunimo užimtumo priemonių savivaldybėje įgyvendinimą analizė	83
3.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas	93
Išvados	99
Rekomendacijos	100
Literatūros sąrašas	102
Informacijos šaltinių sąrašas	106
Priedai.....	110

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Viešosios politikos sąvokos formuluotės (sudaryta autoriaus, remiantis Parsons, 2001; Raipa, 2002; Stone, 2004; Anderson, 2003; Birkland, 2011).....	16
2 lentelė. Užimtumo sąvokos samprata (sudaryta autoriaus, remiantis Martinkus ir Beržinskienė, 2005; Wass, 2010; Kipšaitė – Skietrė, 2011; Brazienė, 2017; Trumpickaitė ir Spiriajevas, 2020) ..	24
3 lentelė. Jaunimo užimtumo priemonių bei jų įgyvendinimo tyrimų kryptys (sudaryta autoriaus, remiantis; Fox ir Kaul, 2017; Kluve ir kt., 2019; Park ir kt., 2020)	29
4 lentelė Europos Sąjungos užimtumo politikos teisiniai pagrindai (sudaryta autoriaus, remiantis LR Seimas, 1997; Europos Komisija, 2021;)	38
5 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno su ekspertais sandara (sudaryta autoriaus, 2021)	59
6 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno su jaunimo atstovais sandara (sudaryta autoriaus, 2021)	60
7 lentelė. Ekspertų požiūris į jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelio tinkamumą (sudaryta autoriaus, 2021)	66
8 lentelė. Ekspertų požiūris į visuomenės veikėjų daromą įtaką jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo srityje (sudaryta autoriaus, 2021).....	68
9 lentelė. Ekspertų požiūris į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio suderinamumą ir tikslingumą (sudaryta autoriaus, 2021)	69
10 lentelė. Ekspertų požiūris į institucinį jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo koordinavimą (sudaryta autoriaus, 2021)	72
11 lentelė. Ekspertų požiūris į tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimą savivaldos lygmenyje (sudarytas autoriaus, 2021)	75
12 lentelė. Ekspertų požiūris į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo tikslingumą ir atitiktį jaunimo poreikiams (sudarytas autoriaus, 2021)	78
13 lentelė. Ekspertų požiūris į veiksnius darančius įtaką jaunimo užimtumui (sudaryta autoriaus, 2021).....	80
14 lentelė. Ekspertų požiūris į veiksnius, trukdančius tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje (sudaryta autoriaus, 2021)	82
15 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo tikslingumą Lietuvoje (sudaryta autoriaus, 2021)	83
16 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į Užimtumo tarnybos vaidmenį įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones (sudaryta autoriaus, 2021).....	85
17 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į JGI intervencijų įgyvendinimo proceso tikslingumą ir atitikimą jaunimo poreikiams (sudaryta autoriaus, 2021)	87
18 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į veiksnius sąlygojančius jaunimo užimtumą ir įgyvendinimo procesą (sudaryta autoriaus, 2021)	90
19 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į priemonių, skatinančių jaunimo integraciją į darbo trūkumą (sudaryta autoriaus, 2021)	92

Paveikslų sąrašas

1 pav. Viešosios politikos dalyviai (sudaryta autoriaus, remiantis Birkland, 2011; Dye, 2014; Kingdon, 2013; Wu ir kt., 2017)	17
2 pav. Viešosios politikos proceso ciklas ir etapai (sudaryta autoriaus, remiantis Parsons, 2001; Dunn, 2006; Birkland, 2011, Dye, 2017; Wu ir kt., 2017).....	19
3 pav. Užimtumo formos (sudaryta autoriaus, remiantis Jespersen, 2016; Flavia ir Randell, 2017; Gruževskis ir Brazienė, 2017)	25
4 pav. Užimtumą lemiančių vidinių ir išorinių veiksnių modelis (sudaryta autoriaus, remiantis Schulz, 1998; Jakštienė, 2013)	27
5 pav. Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo priemonės (sudaryta autorės, remiantis Kluve ir kt., 2019, p. 240).....	31
6 pav. Jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą sąlygojantys veiksniai (sudaryta autoriaus, 2021)	35
7 pav. Valstybėms narėms rekomenduojamos prioritetinės kryptys įgyvendinant Jaunimo garantijų iniciatyvą (sudaryta autoriaus, remiantis Tarybos rekomendacija, 2020; LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2021).....	42
8 pav. Jaunimo politikos įgyvendinimo sritys (sudaryta autoriaus, remiantis LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymo projektas, 2003)	44
9 pav. Darbo rinkos paslaugos ir užimtumo rėmimo priemonės (sudaryta autoriaus, remiantis LR Užimtumo įstatymas, 2016).....	47
10 pav. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (LR Užimtumo įstatymas, 2016).....	48
11 pav. Europos Sąjungos užimtumo politikos institucinė struktūra (sudaryta autoriaus, remiantis Europos Sąjungos teisės abėcėlė, 2016; Europos Parlamentas, 2021)	51
12 pav. Jaunimo politikos institucinis įtvirtinimas nacionaliniame lygmenyje (Jaunimo reikalų departamentas, 2021).....	52
13 pav. Užimtumo rėmimo institucinė struktūra (sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas, 2016; Jaunimo reikalų departamentas, 2021).....	53
14 pav. Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų plano priemonės (sudaryta autoriaus, remiantis Jaunimo garantijų iniciatyvos veiksmų planas, 2021).....	54
15 pav. Tyrimo loginė schema (sudaryta autoriaus, 2021)	57
16 pav. Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinamų priemonių įgyvendinimo procesas (sudaryta autoriaus, 2021)	64

Santrumpų ir terminų sąrašas

Santrumpos:

LR – Lietuvos Respublika

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

ES – Europos Sąjunga

JGI – Jaunimo garantijų iniciatyva

NEET – nedirbantis, nesimokantis ir mokymuose nedalyvaujantis jaunimas

ADRPP – aktyvios darbo rinkos politikos priemonės

Terminai:

Jaunimas – jaunimo užimtumo ir (ne) darbo kontekste, jaunimas yra asmenys nuo 16-29 metų amžiaus (Užimtumo įstatymas, 2016).

Jaunimo politika – „priemonių, kuriomis sprendžiami jaunimui aktualūs klausimai ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuotis jauno žmogaus asmenybei ir jo integravimuisi į visuomenės gyvenimą, visuma“ (Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003).

Jaunimo užimtumas – „valstybės ekonomikos augimo, darbo jėgos jaunėjimo ir socialinės gerovės pagrindas, pasitelkiant inovacijas ir kompleksines priemones“ (Kipšaitė – Skietrė, 2011).

Intervencija – tai programų komponentai ar priemonės (Kluve ir kt., 2019, p. 240).

Jaunimo garantijų iniciatyvos intervencija – „visos ES fondų, LR valstybės ir biudžeto ir kitų finansavimo šaltinių lėšomis finansuojamos dalyviui individualiai suplanuotos ankstyvosios intervencijos ir aktyvumo, integracijos į darbo rinką skatinimo veiklos ir subsidijuojami pasiūlymai“ (JGI įgyvendinimo tvarkos aprašas, 2014).

Jaunimo garantijų iniciatyva – „visų ES valstybių narių įsipareigojimas užtikrinti, kad visi jaunuoliai iki 25 metų amžiaus per keturių mėnesių laikotarpį gautų pasiūlymą dirbti, mokytis, atlikti praktiką ar stažuotę“ (Jaunimo garantijos, 2021).

Įvadas

Temos aktualumas. Visuomenėje jaunimo politika yra labai plačiai aptariama dėl jos nenuginčijamos svarbos ekonominei, geografiniai, politinei plėtrai. Kiekviena šalis nusprendžia, kas turi būti laikoma jaunimo politika, todėl būtų sąžininga teigti, kad šalies jaunimo politika visada atspindi tai, kaip vyriausybė žiūri į savo jaunus žmones. Pasak Sakalauskienės ir Celešienės (2015, p. 6) „jaunimo politika – tai kryptinga veikla, kuria sprendžiamos jaunimo problemos ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuoti jauno žmogaus asmenybei bei jo integravimuisi į visuomenės gyvenimą“. Daugelis pasaulio šalių, tame tarpe ir Lietuva, susiduria su senėjančios visuomenės problema, todėl, kad jaunimas netaptų „prarastąja karta“, itin svarbi gerai parengta jaunimo užimtumo politika bei tinkamai parinktos jos įgyvendinimo priemonės. Tai gali padėti užtikrinti kiekvienos valstybės gerovės pagrindą, kuriuo yra laikomas jaunas žmogus. Tuo tarpu jaunų žmonių užimtumo perspektyvų gerinimas yra labai svarbus veiksny, siekiant kiekvienos šalies ekonominės bei socialinės gerovės ir augimo. Kai kurių jaunų asmenų gebėjimų trūkumas įgyti išsilavinimą, mokytis ar savarankiškai integruotis darbo rinkoje diktuoja jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo svarbą (Kvederaitė, Repečkienė, Glinskienė ir Žvirelienė, 2012). Galimybė išvengti žmogiškojo kapitalo praradimo bei iš kartos į kartą perduodamo skurdo, priklauso nuo investicijų į jaunus žmones, kurios gali padėti užtikrinti perspektyvią tiek Europos, tiek nacionalinę socialinės ekonomikos rinką.

Pastaraisiais dešimtmečiais jaunimo nedarbo ir užimtumo problema tapo pagrindiniu iššūkiu visoje Europoje, o jai spręsti kuriamos įvairios strategijos bei įgyvendinamos intervencijos ir programos. Vienas svarbiausių Europos Sąjungos lygmens politinis atsakas šiai problemai spręsti yra viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinimas. Ši iniciatyva prisideda prie galimybės skatinti jaunimo verslumą, teikia pagalbą integruojantis į darbo rinką ar švietimo sistemą, mažinant jaunimo neveiklumą. Pagrindiniais programos bruožais galima įvardinti prevencijos ir tikslingo veikimo derinį, kuris turi būti įgyvendinamas skirtingais žmonių gyvenimo etapais. Todėl šioje programoje prioritetas yra ne tik žmogiškojo kapitalo kūrimas, tačiau ir socialinis jaunimo kapitalo didinimas. Pasak Putnamo (2000, p. 17) „<...> socialinis kapitalas lemia formalius ir neformalius santykius, vienija visuomenę ir yra ypač svarbus jaunimo auklėjimui ir lavinimui“. Šiuo metu tirti jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą ir kaip tai padeda jaunimui įsitraukimo į užimtumą ir darbo rinką procese, itin aktualu, nes jaunimo darbo rinka sparčiai keičiasi, todėl labai svarbu, kad jaunimui skirtos užimtumo priemonės bei jų įgyvendinimo procesas, tinkamai gebėtų atliepti jaunimo poreikius.

Temos naujumas. Jaunimo užimtumo samprata, užimtumo formos ir jų kaita, taip pat užimtumo priežastys ir veiksniai darantys įtaką jauno žmogaus užimtumui bei užimtumo politikos priemonės ir jų įgyvendinimo procesas yra pakankamai dažnai analizuojami tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkų darbuose. Užsienio mokslininkai gana išsamiai nagrinėjo esminius su jaunimo užimtumu susijusius klausimus. Jaunimo užimtumą ir jo mažėjimo problemą analizavo Tahlin ir Westerman (2020). Užimtumo formas bei jų daromą įtaką jaunimo užimtuomui tyrė Heys ir Tomlinson (2020), Flavia ir Randall (2017). Kluve ir kt. (2019), Fox ir Kaul (2017) vertino jaunimui skirtas užimtumo programas ir jų poveikį bei įtaką darbo rinkai ir jos rezultatams. Li (2019) tyrinėjo jaunimo politikos tikslą, esmę bei jaunimui skirtas priemones. Eichorst ir Rinne (2017) tyrė jaunimo aktyvinimo priemones, tuo tarpu Davis ir Heller (2020), Park ir kt. (2020) analizavo jaunimui skirtų programų, orientuotų į socialinį kapitalą, poveikį jaunimo užimtumui.

Lietuvoje jaunimo užimtumo politikos priemonių moksliniai tyrimai yra vykdomi keletu krypčių. Bendrai užimtumo sampratas pateikė Kipšaitė – Skietrė (2011), Brazienė (2017). Tuo tarpu jaunimo užimtumą, kaip vieną iš pagrindinių socialinės integracijos į visuomenę veiksnių tyrė Trumpickaitė ir Spiriajevas (2020). Netipinio užimtumo formas ir jų daromą poveikį jaunimo įsitraukimo į darbo rinką procese analizavo Gruževskis ir Brazienė (2017); Miežienė ir Gruževskis (2016). Jaunimo užimtumą veikiančius veiksnius Lietuvoje nuosekliau tyrė Jakštienė (2013), Brazienė ir Merkys (2013). Jaunimo užimtumo priemonės bei jų įgyvendinimo specifiką Lietuvoje analizavo Beržinskienė ir Matuzevičiūtė (2014), Žvybaitė (2014), Rudzinskienė (2012) ir kt.

Nors jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas nėra naujas reiškinys ir jaunimas tiek užsienyje, tiek Lietuvoje dažnai tampa šių tyrimų objektu, tačiau moksliniams tyrimams, orientuotiems į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą Lietuvoje bei vietos savivaldos lygmenyje dėmesio skiriama gana ne daug. Šio baigiamojo projekto tyrime didžiausias dėmesys skiriamas viešajai programai „Jaunimo garantijų iniciatyva“, kadangi tai viena iš pagrindinių jaunimo užimtumo politikos sudedamųjų dalių, o jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje tyrimų, orientuotų į konkrečias šios programos įgyvendinamas intervencijas Marijampolės savivaldybėje nėra daug. Taip pat Marijampolės savivaldybės pasirinkimą tiriant jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą lėmė tai, jog tyrimo autorė tiesiogiai susijusi su viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinamomis priemonėmis. Autorė yra Užimtumo tarnybos Marijampolės jaunimo užimtumo skyriaus Europos Sąjungos finansuojamo pirminės intervencijos projekto „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ karjeros konsultantė, todėl tirti šių priemonių įgyvendinimą jai itin aktualu. Viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinimas Lietuvoje vyksta nuo 2014 metų, o atlikti programos vertinimai akcentuoja šios iniciatyvos efektyvumą, leidžiantį įžvelgti sėkmingai pasiektą pagrindinį programos tikslą – „sėkmingą jaunimo integraciją į darbo rinką bei padidėjusį užimtumą“ (Jaunimo garantijos, 2021). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į šios priemonės įgyvendinimo procesą bei įžvelgti tobulintinas vietas, siekiant įvertinti ar tai, kad programa įgyvendinama efektyviai nacionaliniame lygmenyje, leidžia spręsti ir apie galutinio naudos gavėjo, šiuo atveju tikslinės jaunimo grupės poreikių atitikimą, pačiame įgyvendinimo procese konkrečios savivaldybės atveju.

Tyrimo problema. Kaip užtikrinti tikslingą jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą?

Tyrimo objektas. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimas.

Projekto tikslas. Išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje.

Projekto uždaviniai:

1. išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo teorinius pagrindus;
2. identifikuoti jaunimo užimtumo politiką ir jos įgyvendinimą reguliuojančius teisės aktus ir institucinę struktūrą;
3. ištirti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje, identifikuojant praktines šių priemonių įgyvendinimo problemas.

Tyrimo metodai. Baigiamajame magistro projekte taikyti tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, strateginių dokumentų ir teisės aktų analizė, iš dalies struktūruotas interviu, apklausa žodžiu, tekstinė duomenų analizė. Mokslinės literatūros analizės pagrindu atskleisti viešosios politikos

įgyvendinimo teorijos modeliai, atskleista užimtumo samprata, užimtumo formų kaitos aspektai bei pagrindiniai veiksniai sąlygojantys jaunimo užimtumą. Remiantis mokslininkų išvalgomis identifikuotos jaunimo užimtumo politikos priemonės bei jų įgyvendinimo procesas. Teisinių dokumentų analizės pagrindu identifikuoti Europos Sąjungoje ir Lietuvoje jaunimo užimtumo politiką ir jos įgyvendinimą reglamentuojantys teisės aktai. Pasitelkus iš dalies struktūruotą interviu, ištirtas jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo specifiškumas bei problematika Marijampolės savivaldybėje.

Projekto struktūra. Magistro baigiamasis projektas susideda iš įvado, trijų skyrių, išvadų bei rekomendacijų. Įvade atskleidžiamas temos aktualumas ir naujumas, pristatomas projekto tikslas ir uždaviniai. Pirmajame skyriuje analizuojama viešosios politikos samprata ir identifikuojami pagrindiniai viešosios politikos ciklo etapai, pateikiama jaunimo užimtumo samprata, taip pat identifikuojamos pagrindinės jaunimo užimtumo politikos priemonės bei jų įgyvendinimo procesas. Antrame skyriuje identifikuoti jaunimo užimtumo politiką ir jos įgyvendinimą Europos Sąjungoje ir Lietuvoje reglamentuojantys strateginiai ir teisiniai dokumentai bei pateikiama institucinė jaunimo užimtumo politikos rėmimo struktūra. Trečiajame skyriuje pristatoma tyrimo metodika, identifikuojamos pagrindinės jaunimo užimtumo priemonės ir jų įgyvendinimas Marijampolės savivaldybėje bei analizuojami atliktų tyrimų rezultatai. Projekto pabaigoje pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

Projektą sudaro. 114 puslapių (su priedais), 19 lentelių, 16 paveikslų, 5 priedai. Panaudota 70 mokslinės literatūros šaltinių ir 51 informacijos šaltinis.

1. Teoriniai jaunimo užimtumo politikos pagrindai

Skyriuje analizuojama viešosios politikos samprata, įvardijami viešosios politikos proceso dalyviai, pateikiamas viešosios politikos proceso cikliškumas. Siekiant įvertinti jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo teorinį modelį, tarpusavyje lyginamos politikos įgyvendinimo teorijos. Taip pat atskleidžiami užimtumo sampratos bei užimtumo formų kaitos aspektai bei identifikuoti pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką jaunimo užimtumui. Remiantis mokslininkų įžvalgomis identifikuojamos jaunimo užimtumo politikos priemonės ir jų įgyvendinimo procesas.

1.1. Viešosios politikos samprata ir politinis ciklas

Pradedant viešosios politikos analizę, svarbu apibrėžti politikos sąvokos esmę, kuri paprastai leidžia suvokti valstybės, piliečių ir socialinės jų veiklos sąsajas bei esminių visuomenės problemų sprendimų procesus. Tai galima įvardinti kaip sritį, kuri kontroliuoja, organizuoja bei reguliuoja visą visuomenę bei joje vykstančius procesus. Jau senųjų laikų mąstytojų politikos sąvoka (politea) buvo tapatinamas su valstybės valdymu ir piliečiais, kaip pagrindą akcentuojant viešosios valdžios moralumą, išsilavinimą, sugebėjimus bei motyvus (Raipa, 2002, p. 11). Svarbu paminėti, kad anglų kalboje sąvoką „politika“ identifikuoja skirtingi loginiai apibrėžimai „politics“ ir „policy“. Parsons (2001) apibrėžimą „politika“ (policy) anglų kalboje apibūdina, kaip tam tikrų politinių tikslų siekį, siejant jį su tam tikru veiksmų kursu ar planu, tačiau ne administravimu, tuo tarpu apibrėžimas „politics“ tapatinamas su šališkumu ir korupcija.

Politika siejama ne su privačiomis ar asmeninėmis, o tik su viešosiomis sritimis, kuriose svarbus valstybės ar visuomenės bendras veikimas, priimant apgalvotus bei racionalius sprendimus (Parsons, 2001, p. 28). Stone (2004) panašiai kaip ir Parsons (2001) skiriamuoju politikos bruožu įvardina racionalias pastangas siekiant tikslų. Birkland (2011) pagrindine politikos savybe įvardija viešų ir privačių problemų atskyrimą ir apibrėžimą bei politinių sprendimų priėmimą, sprendžiant tam tikrą problemą. Autorius remiasi Lasswello (1978) politikos apibrėžimu, kuriame politika įvardijama kaip procesas vykstantis visuomenėje, kuris lemia kas, kada ir kaip yra gaunama (Birkland, 2011, p. 4). Nors šis apibrėžimas gana paprastas, tačiau jame galima įžvelgti pagrindinius politikos aspektus, tokius kaip, konkurencija, siekiant gauti tam tikrus išteklius, bendradarbiavimo poreikis sprendimų priėmimo procese bei politinės valdžios pobūdis (Birkland, 2011).

Viešosios politikos sąvokos formuluotė pradėta oficialiai vartoti XX a. septinto dešimtmečio pabaigoje, kai daugelis šalių pripažino viešosios politikos atliekamas funkcijas, metodus bei procedūras. Viešosios politikos sampratos vystymasis vyko plėtojantis civilizacijai, tačiau dažniausiai ši sąvoka siejama su viešųjų reikalų tvarkymu, vadovaujant administracinei valdžiai (Raipa, 2002). Jenkins (1978) viešąją politiką vertina, kaip tarpusavyje susijusių sprendimų rinkinį ar visumą, tikslų ir priemonių pasirinkimą tam tikroje situacijoje, tam tikrai problemai išspręsti (cit. iš Hill ir Varone (2016, p. 16)). Tai leidžia viešąją politiką įvardinti kaip tam tikrą politikos formavimo procesą, kurio metu, priimant tarpusavyje susijusius sprendimus yra būtinas tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Šių autorių įžvalgos pateikia ganėtinai aiškų viešosios politikos apibrėžimą, tačiau mokslinėje literatūroje pateikiamų viešosios politikos apibrėžimų gausa leidžia įžvelgti tarpusavyje persipinančius mokslininkų požiūrius. 1 lentelėje pateikiami Birkland (2011) bei Parsons (2001) analizuoti skirtingų mokslininkų viešosios politikos apibūdinimai, kurie papildomi Stone (2004), Raipos (2002) bei Anderson (2003) pateikiamomis viešosios politikos apibrėžtimis.

1 lentelė. Viešosios politikos sąvokos formuluotės (sudaryta autoriaus, remiantis Parsons, 2001; Raipa, 2002; Stone, 2004; Anderson, 2003; Birkland, 2011)

	Autorius	Viešojo politika
Sudaryta, remiantis Birkland (2011, p. 8)	Cochran ir kt. (1999)	Valdžios vykdomi veiksmai bei ketinimai imtis jų dėl gaunamo rezultato.
	Dye (1992)	Ką valdžia nusprendžia daryti arba nedaryti.
	Cochran ir Malone (1995)	Politiniai sprendimai dėl programų įgyvendinimo, siekiant patenkinti visuomenės poreikius bei įgyvendinant numatytus tikslus.
	Peters (1999)	Tiesiogiai ar ne tiesiogiai vykdomi valdžios veiksmai ir jų rezultato daroma įtaka piliečiams.
Sudaryta, remiantis Parsons (2001, p. 14)	Dewey (1927)	Visuomenė ir ją supančios problemos bei problemų, įtraukimo į politikos darbotvarkę procesas
	Heidenheimer (1990)	Veiklumo ir neveiklumo strategijų panaudojimo tikslas.
	Lasswell (1936)	Pagrindinis demokratijos gynimo įrankis apsaugant ją nuo elito interesų bei manipuliacijos.
Sudaryta remiantis Stone (2004, p. 32), Raipa (2002, p. 11), Anderson (2003, p. 2)	Stone (2004, p. 32)	Ko bendruomenė siekia, kaip bendruomenė, nes politika gali atsirasti tik kolektyve.
	Raipa (2002, p. 11)	Tiesioginės valdžios institucijų atliekamos funkcijos bei oficialių asmenų politinė elgsena ir procesai, pasirenkant politikos procese veiklos kryptis ir praktinį įgyvendinimą.
	Anderson (2003, p. 2)	Tikslinga ir stabili veiksmų kryptis, kurios laikosi politiniai veikėjai, siekdami spręsti rūpimus klausimus. Apibrėžiama ne tai, kas numatoma daryti, o tai kas iš tikrųjų yra daroma.

Pateikti viešosios politikos apibūdinimai leidžia įžvelgti valdžios galią priimti esminius sprendimus, atitinkamoms problemoms spręsti. Birkland (2011) viešąją politiką įvardija, kaip valstybės išpareigojimą spręsti visuomenės problemas, turint galią priimti galutinius sprendimus, politikos įgyvendinimą perleidžiant viešiesiems ar privatiems veikėjams, skirtingai interpretuojantiems politikos naudą bei naštą. Šis požiūris leidžia įžvelgti viešosios politikos įvairiapusiškumą, kuris stebimas ne tik įstatymuose ar teisės aktuose, kurie reglamentuoja tam tikrą problemų rinkinį, bet ir politikos įgyvendinime po įstatymo priėmimo, išryškinant valdžios institucijų ir oficialių dalyvių svarbą, reaguojant į viešąjį interesą. Parsons (2001, p. 18) viešosios politikos sampratoje sudedamuosius žodžius *viešojo* ir *politika* atskiria, taip apibrėždamas sritis, kurias reguliuoja viešojo politika, pabrėžiant egzistuojančią ne privačią gyvenimo sritį, o valdą, apimančią bendrus visuomenės interesus, kur reikalingas valdžios arba visuomenės reguliavimas ar jų tarpusavio bendradarbiavimas. Tai galima įvardinti, kaip viešosios politikos atsiradimą iš visuomenei kylančių ir reikalingų spręsti poreikių, kuriuos siekia patenkinti valdžios institucijos. Raipos (2002) apibrėžtas viešosios politikos terminas, siejamas su tiesioginėmis valdžios institucijų atliekamomis funkcijomis bei politine elgsena ir procesais, pasirenkant tam tikras veiklos kryptis ir praktinį jų įgyvendinimą visame politikos procese, tačiau ne tai kas yra numatyta ar suplanuota atlikti. Ir vis dėl to, galima teigti, kad viešosios politikos supratimas yra menas identifikuoti visuomenę, pasitelkiant įžvalgas, kūrybiškumą, išsiaiškinant problemas, kurias sprendžiant gali pasitarnauti viešojo politika, vėliau vertinant politikos indėlio naudą politikos įgyvendinimui. Viešosios politikos supratimui reikalingos ne tik įžvalgos, bet ir tam tikros žinios apie ekonomiką, politikos mokslus, viešąjį administravimą, teisę, tai tarsi visų šių tradicinių sričių akademinės disciplinos taikymo sritis (Dye, 2017).

Viešosios politikos procesų, susijusių su nacionaliniu ar tarptautiniu lygmeniu, organizavimas ir valdymas yra labai svarbus sėkmingos viešosios politikos formavimui, įgyvendinimui ir sėkmingų politinių rezultatų pasiekimams. Todėl labai svarbu suprasti viešosios politikos procesus, politikos

formavimo veiklą ir pagrindinių politikos veikėjų vaidmenis, pradedant nuo problemos suvokimo ir jos įtraukimo į darbotvarkę ir užtikrinat atitinkamus vyriausybės veiksmus, kad į procesą būtų įtraukti skirtingi dalyviai (Wu, Romesh, Howlett ir Fritzen, 2017). Viešoji politika tai sudėtingas ir daugiasluoksnis procesas, kuriame dalyvauja daugybė veikėjų apie kuriuos dažniausiai kalbama bendrąja prasme išskiriant pilietinės visuomenės veikėjus, politikus, valstybės tarnautojus, samdomus valstybinių organizacijų specialistus, akademinčius ekspertus, žurnalistus ir net gi tuos, kas save laiko pasyviais politikos gavėjais (Hill, Varone, 2016).

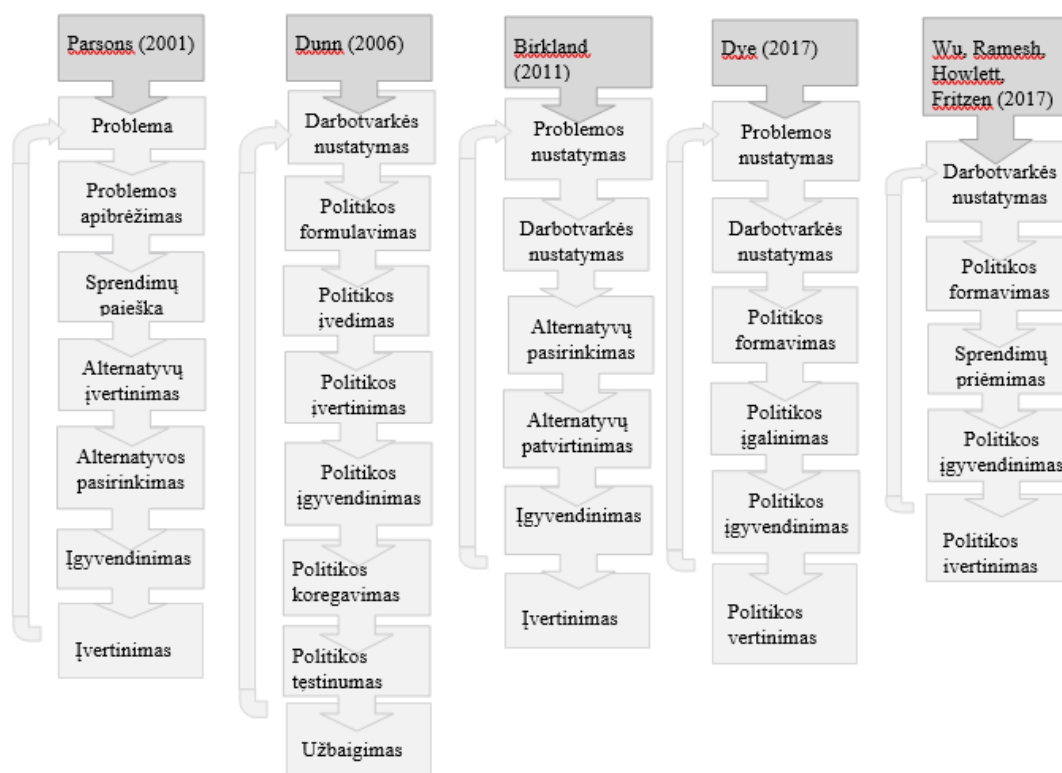
Mokslinėje literatūroje viešosios politikos dalyvių funkcijų skirstymas skiriasi ir vis dažniau pripažįstama, kad politiką kuria ne tik teisiškai įpareigoti ir oficialiai atsakingi už politikos kūrimą veikėjai, bet ir suinteresuotos, tiek privačios, tiek viešos šalys, kurias esama problema paveikia labiausiai (Wu ir kt., 2017). Tuo tarpu Wu ir kt. (2017), Kingdon (2013) ir Birkland (2011) viešosios politikos dalyvių grupavime, tiksliai išskiria dalyvius, kurie priklauso valdžios institucijoms (įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia) ir dalyvius, veikiančius už institucijos ribų (interesų grupės, piliečiai, mokslininkai, žiniasklaida). Tiesa, Wu ir kt. (2017) įvardintus vyriausybės veikėjus skaido nuosekliau, įvardindamas kaip veikiančius nacionaliniu, subnacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, kurie faktiškai kuria, sprendžia ir įgyvendina viešąją politiką, taip pat pabrėždami kiekvienam politikos dalyviui pritaikomas esmines funkcijas (Wu ir kt., 2017). Cobb ir Edler (cit. iš Furman ir Šerikova, 2007, p. 105) taip pat identifikuojant politikos dalyvius juos išskyrė į nacionalinio ir virš nacionalinio vaidmens dalyvius. Verta pastebėti tai, kad didėjantis globalių problemų atsiradimas ir kai kurių problemų peržengimas nacionalinio lygmens ribas, pabrėžia būtinybę atskirti nacionaliniame ir virš nacionaliniame lygmenyje veikiančias institucijas. Dye (2017) išryškina tam tikrus politinio proceso etapus ir pateikia dalyvius, kurie veikia problemos iškėlimo, formavimo bei vykdymo procesuose. Atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje skirtingų autorių pateiktą viešosios politikos dalyvių diferenciaciją, žemiau esančiame paveiksle pateikiami viešosios politikos dalyviai (žr. 1 pav.).

1 pav. Viešosios politikos dalyviai (sudaryta autoriaus, remiantis Birkland, 2011; Dye, 2014; Kingdon, 2013; Wu ir kt., 2017)

Galima pastebėti, kad pagrindinėmis politikos formavimo ir įgyvendinimo prosese veikiančiomis dalyvių grupėmis įvardijami *vyriausybės ir visuomenės veikėjai*. Vyriausybės politikai yra pagrindiniai dalyviai, nepaisant pastangų išplėsti pilietinės visuomenės ir rinkos dalyvių vaidmenį kuriant ir teikiant viešąsias paslaugas, dėl valstybės suvereniteto ji gali atstovauti visuomenę ir veikti jos vardu (Wu ir kt., 2017). Tačiau galima pastebėti, kad vyriausybės vis dažniau remiasi patirtimi, sprendamos problemas, susijusias su interesų grupėmis ir turi atrasti geriausius sprendimo būdus. *Visuomenės veikėjų* dalyvaujančių politikos procese yra daug, nes jais gali būti piliečiai, interesų grupės, mokslininkai, žiniasklaida taip pat ir asmenys, veikiantys kaip aktyvistai, mėginantys teisiškais ir viešais būdais daryti įtaką (Birkland, 2011). Svarbu pastebėti, kad vis dėl to, visuomenės veikėjų įtaka viešosios politikos procese nėra tokia didelė, tačiau tai nereiškia, kad šis vaidmuo nereikšmingas. Visuomenės dalyviai suteikia vertybių, požiūrių ir normų pagrindą, į kurį atsižvelgiama vykdant politikos procesus (Wu ir kt., 2017).

Politikos moksluose naudojami įvairūs konceptualūs politikos modeliai, padedantys paaiškinti politinį gyvenimą ir viešąją politiką. Dunno (2006, p. 58) teigimu politikos procesas yra tam tikras ciklas, susidedantis iš sudėtingų etapų, kur dėl ciklo fazių tarpusavio sąsajų, procese nėra apibrėžtos tikslios pradžios ir pabaigos. Politikos ciklo pagalba galima sudaryti skirtingus modelius, kurie tampa gairėmis tiriant viešąją politiką (Parsons, 2001). Nors etapais išskaidyti ciklo modeliai yra kritikuojami, pabrėžiant politikos ciklo vientisumą, teigiant, kad sudėtinga atskirti politikos formavimo ir įgyvendinimo ribas, tačiau politika formuojasi viso proceso metu, įskaitant ir įgyvendinimo etapą (Vilpišauskas, Nakrošis, 2003). Nagrinėjant viešąją politiką toliau tikslinga išanalizuoti viešosios politikos ciklo etapus. Pateikti Parsons (2001, p. 83), Dunn (2006, p. 58), Birkland (2011, p. 26), Dye (2017, p. 26) ir Wu ir kt. (2017, p. 18) viešosios politikos ciklo palyginimai, leidžia įžvelgti daug bendrų sąsajų, papildant skirtingus šio proceso etapus ir fazes (žr. 2 pav.). Viešosios politikos proceso seka gali šiek tiek keistis, tačiau svarbu pastebėti, kad esminiai ciklo etapai, skirtingų autorių analizės kontekste išlieka beveik tapatūs. Nors ciklus dažniausiai sudaro 6 – 8 fazės, penkių pakopų politikos proceso modelis yra naudojamas dažniausiai (Wu ir kt., 2017). Tam tikros problemos nustatymas yra pagrindinis šio proceso atskaitos taškas, kadangi bet kurios politikos pradžia prasideda problemos pripažinimu (Furman, Šerikova, 2007). Šis etapas pastebimas visuose cikluose, tiesa, Dunn (2006) ir Wu ir kt. (2017) šio etapo, kaip atskiros neišskiria, tačiau jį įvardija kaip neatsiejamą nuo darbotvarkės nustatymo ir sudarymo, kadangi darbotvarkės nustatymo etape identifikuojamos viešosios politikos problemos, kurias ketinama įtraukti į darbotvarkę (Vilpišauskas, Nakrošis, 2003). Wu ir kt. (2017) akcentuoja politikos veikėjų svarbą, kurie gali padėti skatinti politikos idėjų plėtrą dar prieš tai, kai šie klausimai patenka į darbotvarkę (Wu ir kt., 2017). Likusieji autoriai pirmuoju ciklo etapu įvardija problemą ir jos identifikavimą, kadangi problemos apibrėžimas bei struktūrizavimas privalo būti įvardintas ir apibrėžtas tam tikrose ribose (Parsons, 2001). Politikos procesas nurodo tam tikros sistemos egzistavimą, paverčiant politikos idėjas realiomis, kurios yra įgyvendinamos (Birkland, 2011). Tačiau šie modeliai kritikuojami dėl aiškiai pabrėžto racionalumo skatinimo politikos formavimo etape, suteikiant pernelyg supaprastintą ir klaidingą politinio proceso vaizdavimą (Parsons, 2001, p. 85). Dunn (2006) pateikti viešosios politikos ciklo etapai gali sutapti, o priimant politinius sprendimus nebūtina tai atlikti griežta ciklo seka (Furman, Šerikova, 2007).

2 pav. Viešosios politikos proceso ciklas ir etapai (sudaryta autoriaus, remiantis Parsons, 2001; Dunn, 2006; Birkland, 2011, Dye, 2017; Wu ir kt., 2017)

Svarbu aptarti dažniausiai naudojamus penkis politikos proceso etapus, kurie pateikiami ciko modelyje (Wu ir kt., 2017). Pirmajame *darbotvarkės nustatymo* etape identifikuojamas problemos, kurią ketinama spręsti atitikimas visuomenės interesams, priimant sprendimus dėl problemos įtraukimo į darbotvarkę ir ją prioretizuojant (Dye., 2014). Darbotvarkės metu politikos pareigūnai skiria dėmesį problemų identifikavimui, taip tapdami ypač aktyviais dalyviais, sudarant darbotvarkę. Šis suinteresuotųjų lyderių siekis sukelia konkurenciją plėtojant savo galias politikoje, iškeliant jų nuomone aktualesnę problemą, taip nusakant jos būtinumą įtraukti į darbotvarkę (Furman, Šerikova, 2007). Darbotvarkę gali būti skirstoma į *viešąją* (diskusijų) darbotvarkę ir *sprendimo* (oficialią) darbotvarkę. *Viešojoje* darbotvarkėje sprendžiami diskusijų objektu tapę aktualūs klausimai, tuo tarpu į *sprendimo* darbotvarkę patenka tik tie klausimai, kuriuos vyriausybė nusprendusi įgyvendinti (Benoit, 2013). Kad problema būtų įtraukta į darbotvarkę pirmiausia turi būti nustatyti jos probleminiai situacijos aspektai. Pasitelkiant žiniasklaidą šiame etape siekiama viešinti mažai žinomas problemas, taip siekiant atkreipti valdžios institucijų atstovų dėmesį (Furman, Šerikova, 2007).

Politikos formavimo etape formuojant politiką yra kuriami įvairūs alternatyvūs vyriausybės sprendimai, skirti spręsti problemas, kurios yra įtrauktos arba gali būti įtrauktos į darbotvarkę (Benoit, 2013). Šiame etape formuojami viešosios politikos tikslai, uždaviniai bei priemonės reikalingos politikos įgyvendinimui, todėl formuojant problemas svarbus platus ir atviras požiūris į jas. Tačiau politikos dalyvių konkurencija bei siekis veikti pasinaudojant propogavimo strategijomis, kuriomis siekiama pirmenybės tam tikram sprendimo aiškinimui, gali sudaryti sąlygas klaidingam politikos formavimo sprendimo pasirinkimui trumpalaikėje ar ilgalaikėje perspektyvoje (Benoit, 2013, Wu ir kt., 2017). Todėl sekančio *sprendimų priėmimo* etapo metu sprendimai priimami vyriausybės lygmenyje, vyriausybės valdžios institucijoms nusprendžiant dėl veiksmų, padėsiančių išspręsti

problema. Tačiau prieš tai konsultuojantis su kitais vyriausybės ir pilietinės visuomenės atstovais, taip sudarant galimybę politikos vadovams bei kitoms interesų grupėms, daryti įtaką politinių sprendimų turiniui ir kryptiai (Wu ir kt. 2017).

Ketvirtąjį politikos įgyvendinimo etapo procesų metu nustatomi politikos įgyvendinimo kriterijai, kurie tiesiogiai gali daryti įtaką politikos rezultatams (Benoit, 2013). Įgyvendinimo etapas apima visą veiklą, skirtą įgyvendinti patvirtintai politikai, apimant naujų organizacijų kūrimą bei naujų funkcijų paskirstymą organizacijoms (Dye, 2017). Daugelyje politikos sričių vykdomuose politikos planavimo ir įgyvendinimo procesuose reikšmingomis tampa vadovų ir pilietinės visuomenės pastangos, tobulinant politikos įgyvendinimą, pasitelkiant kūrybiškumą bei įžvalgas (Wu ir kt., 2017). Vyriausybės galimybės yra ribotos įsigilinti į kiekvieną problemą, atsirandančią dėl augančių ir sudėtingėjančių visuomenės poreikių, vyriausybė priima tik bendras politikos kryptis, problemą paliekant spręsti valstybės pareigūnams, taip didėja biurokratijos vaidmuo formuojant bei įgyvendinant politiką. Dažnai valstybės tarnautojams suteikta teisė spręsti, gali ne tik padėti įgyvendinant politiką, tačiau gali tapti korupcijos ar kitų nuklydimų nuo politikos tikslų priežastimi (Benoit, 2013, Wu ir kt., 2017). Todėl siekdamas pagerinti įgyvendinimą, vyriausybės turi suprasti savo galimybes ir aiškiai išdėstyti savo sprendimo būdus bei skatinti politikos įgyvendintojus, kad jie pagerintų įgyvendinimo veiklą išvengiant administracinių pažeidimų (Wu ir kt., 2017). Sabatier ir Mazmarien (1995)) išskiria keletą veiksnių, turinčių įtakos nustatant ar politikos įgyvendinimas yra tikslingas (cit. iš Benoit, 2013):

- sprendžiamos problemos pobūdis ir sudėtingumas;
- numatomi pokyčiai, jų mastas bei tikslinės grupės nustatymas, kuriai skirta politika;
- žmogiškieji ir finansiniai ištekliai skirti politikos įgyvendinimui;
- administracinė struktūra ir jos reguliavimas, nustatant kas bus politikos įgyvendintoja.

Išskirti veiksniai leidžia įžvelgti, jog šiame etape svarbus dėmesys skiriamas procedūroms, susijusioms su techniniais įgyvendinimo punktais, taip pat išryškinama organizacijų bei administracinės struktūros ir grupių susijusių su šiuo politikos sektoriumi, svarba (Dye, 2017, Wu ir kt., 2017). Pagrindiniai instrumentai, kurių pagalba vyksta politikos įgyvendinimas yra *ištekliai*, tiek finansinių, tiek žmogiškųjų išteklių pagalba gali būti vykdoma institucinė veikla bei įgyvendinami politikos tikslai. Politikos programų ir projektų finansavimas suteikia galimybę, įstaigoms, atsakingoms už įgyvendinimą pasiekti tikslus, o žmogiškųjų išteklių pagalba koordinuojamas bei prižiūrimas visas įgyvendinimo procesas (Raipa, 2002). Politikos įgyvendinimo procese yra sujungiami politikos tikslai ir praktinis jų įgyvendinimas.

Taip pat būtina akcentuoti, kad mokslinėje literatūroje dažniausiai yra išskiriami politikos įgyvendinimo teoriniai modeliai *iš viršaus į apačią, iš apačios į viršų ir sintezės (hibridinis)*. Pirmasis modelis, kitaip literatūroje pateikiamas kaip hierarchinis. Tai politikos kūrimo bei įgyvendinimo būdas, kai atsižvelgiama į aukščiausio lygio politikos kūrėjų tikslus ir sprendimus, stebint politikos kūrimo ir įgyvendinimo procesus, kuriuos vykdo žemesnio lygio įgyvendintojai, naudodamiesi įgyvendinimo instrumentais, siekiant realizuoti programose numatytus tikslus (Birkland, 2011). Šiame modelyje akcentuojamas nacionalinio lyderio vaidmuo politikos klausimų kūrimo ir formavimo proceso metu, nes visuomenės kompetencija išmanyti daugelį politikos klausimų yra ribota (Dye., 2014). Pagal šį modelį politikos įgyvendinimo produktyvumas priklauso nuo komandinės grandies galios koordinuoti ir kontroliuoti išteklius ir žmones (Parsons, 2001). Esmine šio modelio problema įvardijamas konkrečių tikslų ir uždavinių apibrėžimas, kylant grėsmei, kad nesutarus dėl bendrų programos tikslų bus sudėtinga vertinti programos veiksmingumą (Birkland,

2011). Rezultatai, kurių tikimasi ne visada gali pateisinti iškeltų tikslų lūkesčius, todėl tas pačias programas gali tekti įgyvendinti dar kartą dėl materialinių ir žmogiškųjų išteklių trūkumo, kurie buvo nenumatyti dar politikos formavimo etape (Parsons, 2001). Hierarchiniame modelyje neatsižvelgiama į procesus, kurie vyksta „žemiausiame lygmenyje“, todėl griežtai vadovaujantis šiuo modeliu ir netinkamai parinkus politikos vykdytojus kyla grėsmė, kad politika bus įgyvendinta visiškai kitaip nei buvo numatyta ją formuojant. Silpnos institucijos ir bloga jų vykdymo politika dažniausiai yra didžiausi vystymosi nesėkmių veiksniai. Šiuolaikinės problemos yra pernelyg sudėtingos, kad jų sprendimas galėtų būti paliktas atskiriems lyderiams, kad ir kokie jie būtų pajėgūs tai daryti. Todėl patikimas būdas užtikrinti veiksmingą viešosios politikos formavimą ir įgyvendinimą yra tinkamai parengtos institucijos ir procesai joms kurti, kad būtų išvengta klaidų ir pakartotinos praktikos nesėkmių (Wu ir kt., 2017).

Antrasis modelis iš *apačios į viršų* pabrėžia „žemiausiame lygmenyje“ esančių įgyvendintojų sugebėjimus ir motyvaciją, stebint politikos įgyvendinimą ir vertinant atgaline tvarka, nuo apačioje esančių įgyvendintojų iki aukščiausių politikos kūrėjų (Birkland, 2011). Šiame modelyje labai svarbi viešoji nuomonė darbotvarkės ir politikos formavimo bei sprendimų priėmimo etapuose (Dye., 2014). Formuojant politiką pagrindinis vaidmuo atitenka žemiausiame lygmenyje esantiems įgyvendintojams, nes jie yra arčiausiai visuomenės ir jų nuomonė apie visuomenės poreikius yra aktualiausia (Parsons, 2001). Todėl sprendimų įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo to, kaip juos įgyvendinantys veikėjai, panaudodami savo kompetencijas sugebės prisitaikyti prie visuomenės poreikių (Dunn, 2006). Šis procesas paremtas derybomis bei politikos formuotojų tarpusavio komunikacija, į kuri įtraukiami veikėjai, esantys skirtinguose lygmenyse bei turintys skirtingus interesus (Parsons, 2001). Metodas iš „apačios į viršų“ yra naudingas, kai nėra vienos dominuojančios programos ir kai domimasi vietos įgyvendinimo kryptimis. Svarbu atsižvelgti į vietinius veiksnius, praktinius bei akademinus požymius, nes vietinė valdžia dažniau nei aukščiausiame lygmenyje esantys politikos formuotojai yra arčiausiai problemos ir gali geriausiai įvertinti esamą situaciją, prisidedant prie sėkmingo įgyvendinimo (Birkland, 2011).

Trečiasis *sintezės (hibridinis) modelis* – Sabatier sukurtas modelis, kuris sujungia hibridinį iš *viršaus į apačią* ir iš *apačios į viršų* įgyvendinimo modelius. Jis pripažįstamas kaip efektyviausias, sujungiantis visas politikos įgyvendinimo sąlygas ir pasižymintis suformuluotais nuosekliais tikslais ir uždaviniais; įgyvendinimo struktūromis, užtikrinančiomis politikos įgyvendintojų ir interesų grupių paklusnumą; kompetetingais ir ryžtingais įgyvendintojais, suinteresuotais nustatytą politikos tikslų pasiekimu ir suinteresuotųjų grupių, įskaitant įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią, parama (Parsons, 2001). Šis metodas paremtas idėja, kad aukščiausi politikos formuotojai gali pasirinkti politikos priemones ar įrankius, kad struktūrizuotų įgyvendinimą, tuo pačiu suprasdami, kad reikia atsižvelgti į žemesnio lygio įgyvendintojų motyvus ir poreikius (Birkland, 2011).

Paskutinė, penktojo politikos proceso etapo veikla yra *politikos įvertinimas*, apimantis įvertinimą, kiek viešoji politika pasiekė numatytų tikslų ir ką galima tobulinti, kad būtų pasiekti dar neįgyvendinti rezultatai (Wu ir kt., 2017). Vertinimus dažniausiai atlieka mokslinių tyrimų centrai, interesų grupės ir kiti nevyriausybiniai veikėjai bei žiniasklaida, kuriems suteikiama tiesioginė prieiga prie informacijos apie rezultatus (Dye, 2017). Tačiau politikos įvertinimas ne visuomet gali būti tikslus, kadangi daugelis politikų nuogastauja, kad neigiami jų darbo rezultatai gali jiems pakenkti, taip pat vertinimas gali nebūti tikslus dėl nepakankamos biurokratinės kompetencijos atlikti sudėtingus programų vertinimus, todėl atsižvelgiant į tai, kad įvertinimas yra neatsiejamas politikos proceso etapas būtina pašalinti kliūtis, kurios gali trukdyti sėkmingai tai atlikti (Wu ir kt., 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad viešosios politikos sampratos apibūdinimai atskleidė valdžios galią sprendimų priėmimo procese. Esminiais šios sąvokos bruožais įvardijami valdžios apsisprendimai veikti ar neveikti, sprendžiant tam tikrą visuomenės problemą bei racionaliai apgalvoti veiksmai ir jų planas, kurio pagalba siekiama užsibrėžtų tikslų įgyvendinimo. Viešoji politika yra menas identifikuoti visuomenę bei joje kylančias problemas, pastelkiant ne tik kūrybiškumą ir išvalgas, bet ir visas tradicines akademinės disciplinos taikymo sritis, tokias kaip, ekonomika, politikos mokslai, viešasis administravimas ir kt. Viešoji politika gana sudėtingas procesas, o jame dalyvaujantys pagrindiniai veikėjai yra svarbūs ne tik tie, kurie teisiškai įpareigoti ir oficialiai atsakingi už politikos formavimą ir įgyvendinimą, tačiau ir tie suinteresuotieji, kuriems priskiriami visuomenės veikėjai, akademiniai ekspertai bei žiniasklaida, kurių vaidmuo taip pat svarbus teikiant ir kuriant viešas paslaugas. Remiantis skirtingų mokslininkų išvalgomis, identifikuotos pagrindinės viešosios politikos proceso ciklo dalys, kurių pagalba gali būti sudaromi skirtingi modeliai, tampantys gairėmis, įgyvendinant viešąją politiką. Nors viešosios politikos proceso seka gali keistis, tačiau esminiai ciklo etapai išlieka panašūs, o kiekvienos politikos ciklo atskaitos tašku galima laikyti problemos identifikavimą, toliau sekant darbotvarkės nustatymo, politikos formavimo, įgyvendinimo bei vertinimo etapams.

1.2. Pagrindinių veiksnių darančių įtaką jaunimo užimtumui identifikavimas

Prieš pradedant analizuoti jaunimo užimtumo sampratą, svarbu pirmiausia apibrėžti jauno asmens amžiaus ribą. Pasak Gudžinskienės (2013), žvelgiant pasauliniu lygmeniu, jaunimas apibrėžiamas, kaip 15 – 24 metų amžiaus asmenys, pereinantys iš švietimo sistemos į darbo rinką. Lietuvoje „jaunimas apibrėžiamas kaip 14 – 29 metų amžiaus visuomenės narių grupė“ (Jaunimo pagrindų įstatymas, 2003). Kalbant apie Lietuvos jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą, šiame darbe jaunimas apibrėžiamas, kaip 16 - 29 metų amžiaus asmenys. Šis amžiaus tarpsnis svarbus, nes tampama savarankiškais žmonėmis, integruojamasi į visuomenę bei darbo rinką, tačiau dėl atsirandančių socialinių, ekonominių, politinių ar kitų priežasčių, integracijos į visuomenę ir darbo rinką procesas gali tapti sudėtingu ir ilgai užsitęsiančiu. Pasak Henze (2015) jaunimas yra funkcinis socialinės struktūros elementas, išreiškiantis tam tikrus norminius visuomenės lūkesčius, tiesiogiai siejant asmens augimą ir tobulėjimą su socialinėmis institucijomis, perimančiomis socializacijos užduotis ir darančiomis įtaką suaugusiųjų vaidmens formavimui. White, Wyn ir Robards (2017) jaunimo sąvoką taip pat sieja su socialiniu procesu ar tam tikra konstrukcija, pabrėžiant tai, jog šios sampratos statusas ir prasmė gali keistis, atsižvelgiant į esamą laikotarpį ar tam tikras socialines aplinkybes. Kadangi visi gyvenimo tikslai ir užduotys tam tikru būdu yra susieti su darbo rinkos sąlygomis, kurios vis dar yra pagrindiniai visuomenės ir individualaus gyvenimo parametrai, taip skatinamas kryptingas vertybių nustatymas, pagrindine vertybe įvardijant išsilavinimą ir kompetencijas, skirstant socialinius vaidmenis, iš kurių vienas yra jaunimo socialinis vaidmuo (Henze, 2015). Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad jaunimo samprata turi iš dalies idealizuotą bei institucionalizuotą reikšmę, didėjant tikimybei jaunimą suvokti kaip potencialią problemą. Europos Komisijos Baltojoje knygoje (2002) teigiama, kad jaunimas yra grupė žmonių su specifiniais savo poreikiais: vėlesnis įsitraukimas į darbo rinką; vėliau kuriama šeima; ilgiau priklausomi nuo tėvų; dažnas veiklos kaitaliojimas; taip pat svarbu tai, jog jų individualūs poreikiai yra daug įvairesni nei anksčiau. Gudžinskienės (2013) teigimu, pastaruoju metu jaunimas vis dažniau tampa pažeidžiama visuomenės dalimi ir tai atspindi vykstančius reiškinius visuomenėje. Street (2013) esminėmis netinkamo jaunimo elgesio priežastimis įvardija biologinius, socialinius ir psichologinius veiksnius.

Tai galima įvardinti, kaip jaunų asmenų negebėjimą spręsti problemas socialiai priimtinomis priemonėmis ar būdais.

Kalbant apie jaunimo užimtumą, taip pat labai svarbu paminėti jaunimo dalį, kuri socialinėje politikoje pateikiama kaip *nesimokantis, nedirbantis ir mokymuose nedalyvaujantis jaunimas* (toliau NEET). Šis terminas apibrėžia jaunimą, kuris dėl tam tikrų priežasčių pasitraukia iš visuomenėje nusistovėjusios aplinkos, kurioje pagrindiniai elementai yra švietimas, išsilavinimas bei užimtumas. Nors NEET sąvokos apibrėžtis nėra sudėtinga ir apima konkrečią žmonių grupę, tačiau šis terminas kartais yra naudojamas kaip apibrėžimas labiausiai pažeidžiamiems bei rizikuojantiems patirti socialinę atskirtį (Eurofound, 2016). Kadangi NEET asmenų grupė pasižymi itin dideliu heterogeniškumu, todėl šiai grupei priskiriami asmenys skaidomi į kelis pogrupius. Didžiausias NEET pogrupis yra *bedarbiai*, kuriems priskiriami nedirbantis ir darbo ieškantis asmenys. Antrasis pogrupis – *nepasiekiami*, tai sveikatos problemų ar negalią turintys, slaugantys šeimos narius ar prižiūrintys vaikus asmenys. Trečiasis pogrupis – *atskirtieji*, jiems priskiriamas socialinės rizikos, ekonomiškai neaktyvus, nesimokantis, tačiau neapribotas sveikatos problemų ar neįsipareigojęs jaunimas. Ketvirtajam pogrupiui priskiriami – *galimybių ieškotojai*, aktyviai vykdančios darbo paiešką ar siekiantys dalyvauti kitame užimtumė, tačiau laukiantys jų poreikius atitinkančių galimybių. Paskutinis pogrupis – *savanoriškai tapę NEET*, tai neformalių veiklų dalyviai, užsiimančios meniška veikla, savanorystė, taip pat keliautojai (Bruno, Marelli ir Signorelli, 2014). Esminis visus šiuos pogrupius vienijantis bruožas, tai žmogiškojo kapitalo ir jo potencialo švaistymas, neugdymas ir nekaupimas, didėjant socialinio pažeidžiamumo rizikai. Svarbu, kad jaunimo politikos formuotojai tinkamai įvertintų NEET jaunimo poreikius ir šiai jaunimo grupei kylančias socializacijos kliūtis, kad būtų tinkamai projektuojamos veiksmingos intervencijos. Kalbant apie šią jaunimo grupę, jos didėjimą mokslininkai įvardija didesne visuomenės problema nei bendrą nedarbą, nes tai kelia *prarastos kartos* atsiradimo riziką (Bruno ir kt., 2014). Labai svarbu įgyvendinant jaunimui skirtas užimtumą didinančias programas, įvertinti ir kategorizuoti jaunuolius ypatingai atsižvelgiant ne tik į žmogiškojo kapitalo didinimą, kas siejama su įgytais gebėjimais ir įgūdžiais, bet didelį dėmesį skirti socialinio kapitalo ugdymui. NEET jaunuolių pogrupių skirstymas į dar siauresnius pogrupius, tikėtina suteiktų didesnę galimybę atsirasti siauresnėms intervencijoms, orientuotoms į konkrečios jaunuolių grupės problemas. Didelį jaunimo nedarbą, nepakankamą užimtumą, ankstyvą pasitraukimą iš švietimo sistemos bei jaunų asmenų socialinį ir ekonominį neaktyvumą, bendrai galima įvardinti jaunimo užimtumo problema, tapusia pagrindiniu civilizuotų šalių ekonominės ir socialinės politikos tikslu. Užimtumo samprata yra kompleksinė, todėl tikslinga apžvelgti, kaip ją apibūdina skirtingi autoriai (žr. 2 lent.).

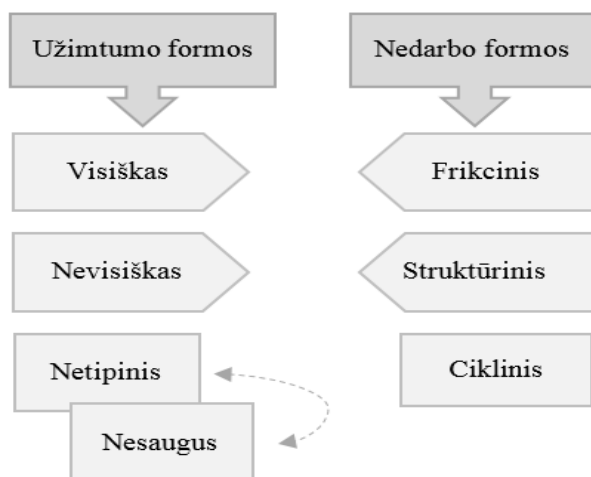
2 lentelė. Užimtumo sąvokos samprata (sudaryta autoriaus, remiantis Martinkus ir Beržinskienė, 2005; Wass, 2010; Kipšaitė – Skietrė, 2011; Brazienė, 2017; Trumpickaitė ir Spiriajevas, 2020)

Autorius	Užimtumo sąvokos samprata
Martinkus ir Beržinskienė (2005, p. 20)	Teisėta darbingo amžiaus asmenų darbinė veikla, paremta ekonominiais ir teisinais žmonių, dalyvaujančių vertės kūrimo procese, santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei suteikianti pajamas, katu atspindint bendrą šalies ekonominę būklę.
Waas (2010)	Kaip asmeninių poreikių patenkinimas, savirealizacijos procese, prisidedant prie visuomenės naudos.
Kipšaitė – Skietrė (2011)	Valstybės ekonomikos augimo, darbo jėgos jaunėjimo ir socialinės gerovės pagrindas, pasitelkiant inovacijas ir kompleksines priemones.
Brazienė (2017)	Neatsiejamu nuo tinkamo darbo sąvokos, atsižvelgiant į tai, kaip pats dirbantis vertina savo užimtumą.
Trumpickaitė ir Spiriajevas (2020)	Pagrindinis socialinės integracijos į visuomenę veiksnys per įsiliejimą į darbo rinką, suteikiantis galimybę jaunimui jausti ekonominį savarankiškumą bei galimybę tobulėti.

Martinkus ir Beržinskienė (2005) užimtumą tapatina su teisėta veikla, kuriant pridėtinę vertę, tačiau taip pat akcentuoja asmeninių ir visuomeninių poreikių siekį už tai gaunant pajamas. Wass (2010) sąvoka atveria dar platesnę reikšmę ir akcentuoja asmeninių poreikių patenkinimą, savirealizacijos procese, prisidedant prie visuomenės naudos užimtumo. Kipšaitė - Skietrė (2011) jaunimo užimtumą apibūdina kaip valstybės ekonomikos augimo, darbo jėgos jaunėjimo ir socialinės gerovės pagrindą, akcentuojant inovacijų svarbą bei tinkamai parinktas kompleksines priemones ir jų įgyvendinimą, siekiant plėtoti jaunimo galimybes įvairiose srityse. Svarbu pastebėti, kad patiriamų sparčių kaitos procesų iššūkiai kelia naujus reikalavimus, kurie daro įtaką jaunimą supančiai aplinkai, todėl autorė akcentuoja inovacijų svarbą. Brazienė (2017) užimtumą laiko neatsiejamu nuo tinkamo darbo sąvokos, atsižvelgiant į tai, kaip pats dirbantis vertina savo užimtumą. Pakankamas užimtumas arba tinkantis darbas yra tuomet, kai pačio asmens vertinama asmeninė darbo situacija yra tinkama. Šiame apibūdinime išryškinama pačio asmens užimtumo įvertinimas, atsižvelgiant į tenkinamų poreikių svarbą. Trumpickaitė ir Spiriajevas (2020) vienu iš pagrindinių socialinės integracijos į visuomenę veiksnių įvardija jaunimo įsiliejimą į darbo rinką, tai tapatindami su užimtumu ar savanorišku darbu, leidžiančiu jausti ekonominį savarankiškumą bei tobulėjimo galimybę. Šias sąvokas galima papildyti LR Užimtumo įstatyme pateikiamu apibrėžimu, kuriame užimtumo sąvoka apibrėžiama, kaip, „atlygintina arba neatlyginta teisėta fizinio asmens savarankiška, iš dalies savarankiška arba priklausoma veikla, kuria asmuo užsidirba pragyvenimo lėšų, taip pat veikla, kuria asmuo užsiima siekdamas įgyti darbinių ar profesinių įgūdžių, arba kita tęstinė veikla, kurią asmuo vykdo įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka“ (LR Užimtumo įstatymas, 2016). Įstatyme pateiktas apibrėžimas leidžia patvirtinti autorių įžvalgas, pabrėžiant ne tik darbinius santykius ir gaunamą užmokestį už juos, tačiau ir veiklą, kuria siekiama pagerinti savo galimybes, įskaitant savanorišką veiklą, praktiką ar stažuotę.

Kadangi užimtumas yra neatsiejama darbo rinkos dalis, todėl natūralu, kad jį apibrėžiant akcentuojamas ekonominių ir teisinių ryšių palaikymas tarp žmonių, susijusių darbo santykiais ar kita veikla. Mokslinėje literatūroje dažnai sutinkamas teiginys, kad sėkminga darbo rinkos plėtra didžiąja dalimi priklauso nuo užimtumo (Tosun, 2017). Vis sparčiau auganti technologijų plėtra, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai sąlygoja ir užimtumo formų kaitą. Užimtumą galima skirstyti į *visišką*

užimtumą; nevisišką/nepakankamą užimtumą; netipinių formų užimtumą; nesaugų užimtumą bei nedarbą (žr. 3 pav.).

3 pav. Užimtumo formos (sudaryta autoriaus, remiantis Jespersen, 2016; Flavia ir Randell, 2017; Gruževskis ir Brazienė, 2017)

Viena dažniausiai mokslinėje literatūroje sutinkamų užimtumo formų sąvokų yra *visiškas užimtumas*, kuris negali būti apibrėžtas skaičiais, nes jis priklauso nuo darbo rinkos situacijos, kuri neišvengiamai daro įtaką laikino nedarbo atsiradimui (Tamoševičienė O., ir Staroselskaja J., 2018). Flavia ir Randall (2017) šią užimtumo formą apibūdina kaip situaciją darbo rinkoje, kai visi darbo ieškantys asmenys gali bei nori greitai gauti tinkamo darbo pasiūlymą. Visiškas užimtumas yra siekiamybė ir jis gali egzistuoti tuomet, kai darbo rinkoje nebelieka laisvų darbo vietų, maksimaliai išnaudojant visus turimus darbo jėgos ir kitus išteklius (Jespersen, 2016). Tačiau Flavia ir Randell (2017) teigimu, visiško užimtumo negalima tapatinti su nuolatiniu darbu, kadangi visuomet bus ir natūralus nedarbo lygis, atsirandantis dėl mobilumo nebuvimo, kai darbuotojai dėl tam tikrų priežasčių pereina į kitą darbo vietą. Toks nedarbo atsiradimas yra vadinamas *frikciniu ar paieškos* nedarbu. Tai laiko tarpas, kai darbuotojas vykdo trumpalaikę darbo paiešką arba pereina iš vieno darbo į kitą. Dėl trumpalaikės darbo paieškos frikcinis nedarbas gali egzistuoti ir esant visiškam užimtumui (Jespersen, 2016).

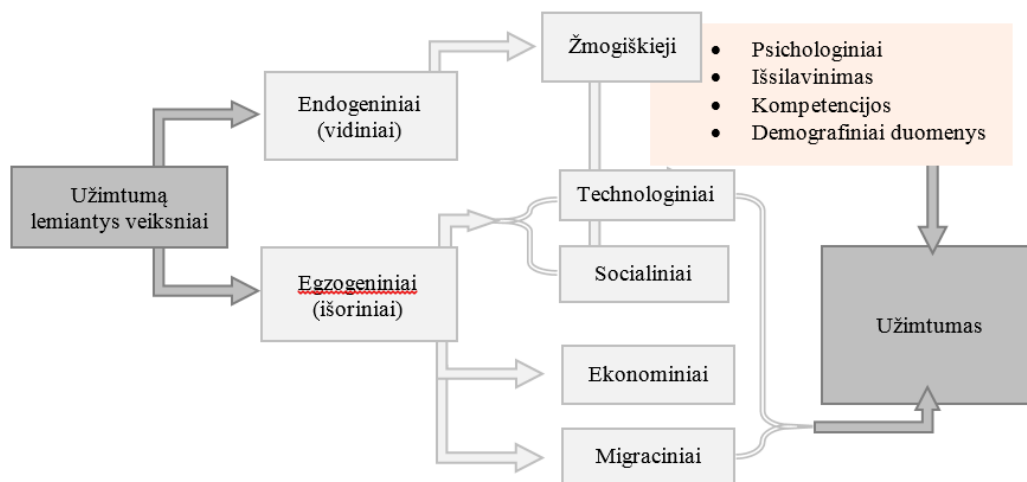
Ekonominė situacija bei sparti technologijų kaita dažnai gali nulemti *nevisišką/nepakankamą užimtumą*. Pasak Green ir Henseke (2016) nevisiškam užimtumui gali daryti įtaką didesnė darbuotojų pasiūla nei paklausa. Taip pat svarbios nepakankamo užimtumo priežastys gali būti įgūdžių stoka, kai dėl nepakankamos kompetencijos gaunamos mažesnės pajamos. Dažniausiai nevisiškas užimtumas egzistuoja jaunų asmenų tarpe dėl dažnos darbo vietų kaitos, kadangi jiems dažniau tenka priimti darbo pasiūlymus, neatitinkančius jų poreikių, vien todėl, kad stinga reikalingų įgūdžių bei patirties. Taip atsiranda dar didesnis įgūdžių deficitas, skatinantis nepasitikėjimą ir nepilnavertiškumo jausmą (Heyes, Tomlinson, 2020). Šios užimtumo formos atsiradimas gali būti tapatinamas su *struktūriniu nedarbu*, kitaip dar vadinamu priverstinio nedarbo forma, kurią lemia ekonominiai, bet dar dažniau technologiniai pokyčiai. Darbuotojų įgūdžių ir kompetencijų neatitikimas darbdavių keliamiems reikalavimams, gali būti pagrindine struktūrinio nedarbo priežastimi, kai dėl technologinių pokyčių daugelio darbuotojų darbo įgūdžiai tampa nebereikalingi (Flavia, Randall, 2017). Šiandieninė jaunimo užimtumo problema labiausiai atitinka struktūrinio nedarbo formą, nes dažnai jaunuolių turimi darbo įgūdžiai neatitinka darbo rinkos reikalavimų arba tiesiog darbdavio poreikių. Dar viena nedarbo forma yra *ciklinis nedarbas*, pasireiškiantis ekonominiu susitraukimu,

kai pagrindine nedarbo priežastimi tampa paklausos ir perkamosios galios trūkumas (Flavia, Randall, 2017).

Miežienė ir Gruževskis (2016) analizuoja *netipinio* užimtumo formą ir ją sieja su lanksčiomis darbo rinkos sąlygomis, suteikiant galimybę darbdaviui lanksčiau naudotis darbuotojais, nepatiriant didelių sąnaudų. Tačiau darbuotojai dirbantys pagal šią užimtumo formą gauna mažesnes socialines garantijas, todėl gali nesijausti stabiliai ir saugiai. Pagrindinėmis netipinio užimtumo sutarčių formomis autoriai įvardija laikiną bei terminuotą įsidarbinimą bei ne pilną darbo laiką, akcentuodami ypatingai netipines sutarčių formas, kurios sukuria nestandartinius darbo santykius, tai *trumpalaikis terminuotas darbas, ne pilno darbo diena, darbas atliekamas pagal poreikį (iškvietimą)* bei *darbas ne pagal sutartį* (Miežienė, Gruževskis, 2016). Išskiriant *netipinę* užimtumo formą svarbiausiais akcentais tampa savanoriškumas ir asmens poreikių patenkinimas, vertinant ar asmuo savo noru renkasi, pavyzdžiui, nepilną darbo laiko dieną. Antras svarbus aspektas yra kvalifikacijos ir darbo užmokesčio santykis, t. y. jei darbuotojas savanoriškai pasirinko šią užimtumo formą ir ji puikiai atitinka jo kvalifikaciją ir kompetencijas, įvertinant ir darbo užmokesčio atitikimą darbo rinkos standartams, tuomet šią užimtumo formą tapatinti su nesaugiu užimtumu nėra tikslinga (Gruževskis, Brazienė, 2017). Svarbu pažymėti, kad ši užimtumo forma gali būti ypač patogi jauniems asmenims, siekiant derinti šeimos, mokslų bei darbo įsipareigojimus, tačiau esminis dalykas ją renkantis turi būti asmens savanoriškumas.

Gruževskis ir Brazienė (2017) tiria *nesaugaus* užimtumo sąvoką, pabrėždami, kad dažnai *nesaugaus* bei *netipinio* užimtumo formas siekiama sutapatinti, tačiau tai nėra teisinga, nors ir pagal šią užimtumo formų sutarčių klasifikaciją ar darbo santykių formą jos viena nuo kitos beveik nesiskiria. Pagrindinėmis *nesaugaus* užimtumo formomis pagal darbo sutarties pobūdį išskiriama trumpalaikės terminuotos sutartys, nepilno darbo laiko sutartys, sezoninis darbas taip pat autorius *nesaugiomis* užimtumo formomis įvardija savarankišką darbą, mokymus bei stažuotes. Olsthoorn (2014) teigimu, *nesaugaus* užimtumo sąvoka, leidžia įžvelgti rizikos, susijusios su darbo santykiais perkėlimą darbuotojams. Gruževskio ir Brazienės (2017, p. 174) teigimu, mokslinėje literatūroje *nesaugaus* užimtumo samprata skirstoma į keletą pagrindinių dimensijų: „nėra garantijų dėl darbo vietos, kai darbuotojai nėra užtikrinti dėl savo užimtumo ateityje; nepakankamos pajamos, kai nepaisant užimtumo patiriamas nepriteklis; nepakankama apsauga dėl atleidimo iš darbo; neužtikrinta socialinė gerovė, kai užimtumo forma sumažina galimybę naudotis socialinės gerovės visuma“. Svarbu atkreipti dėmesį, jog viena iš *nesaugaus* užimtumo formų autorius įvardija mokymus ir stažuotę, o šios priemonės, kaip vienos pagrindinių integracijos į darbo rinką procese, labai dažnai siūlomos darbo ieškantiems, Užimtumo tarnyboje registruotiems jauniems asmenims. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad viena iš pagrindinių *nesaugaus* užimtumo dimensijų yra netikrumas dėl darbo vietos ateityje, todėl galima daryti prielaidą, kad šių priemonių pasirinkimas jaunuoliams gali suteikti pagrindą jaustis neužtikrintai ir nesaugiai.

Nors dažniausiai yra tiriamas jaunimo užimtumo mastas ir pasekmės, tačiau labai svarbu suprasti ir priežastis bei veiksniai, darančius įtaką jaunimo užimtumui bei nedarbui. To neatlikus gali atsirasti rizika nepastebėti svarbių, užimtumo ir darbo rinkos veiksnių, kurie gali turėti įtakos įvairių priemonių ir iniciatyvų įgyvendinimui. Nors skirtingose šalyse veiksniai darantys įtaką jaunimo užimtumui gali būti identifikuojami skirtingai, tačiau pagrindiniai veiksniai, tikėtina išlieka tie patys. 4 paveiksle pateikiamas užimtumą lemiančių vidinių ir išorinių veiksnių modelis, kuriame pateikiami pagrindiniai veiksniai ir jų tarpusavio sąveika, dažniausiai veikiantys jaunimo užimtumą (Jakšienė, 2013; Schulz, 1998).

4 pav. Užimtumą lemiančių vidinių ir išorinių veiksnių modelis (sudaryta autoriaus, remiantis Schulz, 1998; Jakštienė, 2013)

Schulz (1998) jaunimo nedarbą veikiančius veiksnius skirsto į *endogeninius (vidinius)* ir *egzogeninius (išorinius)*. Išanalizavus Jakštienės (2013) pateiktą užimtumą lemiančių veiksnių modelį, galima įžvelgti, kad *endogeniniai* veiksniai tapatinami su *žmogiškaisiais*, kurie gali būti kontroliuojami pačio asmens, kuriems daro įtaką išsilavinimas, kompetencijos ir psichologiniai bei iš dalies demografiniai veiksniai. Darbo rinkos diktuojami poreikiai, socialinių kompetencijų bei darbo įgūdžių stoka mažina užimtumo galimybes, o nedarbas silpnina motyvą, mažina pasitikėjimą savimi. Brazienė ir Merkys (2013) vienu pagrindinių veiksnių, lemiančių karjeros sėkmę ateityje įvardija karjeros projektavimą. Aiškių tikslų ir siekių suformavimas bei išsikėlimas, optimaliai planuojama jų įgyvendinimo sistema gali padėti ateityje konkuruojant darbo rinkoje. Nors išsilavinimas yra labai svarbus veiksnys užimtumo procese, tačiau reikia įvertinti ir struktūrinius įgūdžių pokyčius, kurių procesą sudaro du komponentai: kai įgūdžių pasiūla (išsilavinimas) ir įgūdžių paklausa auga kartu, antrasis komponentas, kai įgūdžių pasiūla lemia neatitikimą darbo rinkos paklausai (Tahlin, Westerman, 2020). Iš to galime daryti prielaidą, kad išsilavinimo veiksnį gali nulemti ne tik žmogiškieji veiksniai. Šiame procese neabejotinai svarbūs technologiniai pokyčiai, kurie diktuoja darbo rinkos sąlygas, kylant rizikai švietimo įstaigoms nespėti prisitaikyti prie greitai besikeičiančių darbo rinkos reikalavimų. Darbo rinkos bei visuomenės pokyčiai gerokai aplenkia švietimo sistemą dėl to susidaro paklausos bei pasiūlos neatitikimai darbo rinkoje. Beržinskienė ir Matuzevičiūtė (2014) ypatingai pabrėžė šią problemą dėl sunkiai vykstančios jaunų specialistų integracijos į darbo rinką, nepavykstant tinkamai suderinti darbdavių lūkesčių su jaunuolių įgytomis kompetencijomis studijų metu. Pastarųjų dešimtmečių technologiniai pokyčiai mažina ne tik mažiau išsilavinusių, tačiau ir mažesnę patirtį ir kompetenciją turinčių jaunuolių sėkmės darbo rinkoje galimybes (Tahlin, Westerman, 2020).

Vertinant demografinius duomenis jiems įprastai priskiriama socialinė padėtis, amžius ir lytis. Kadangi jaunimas yra viena iš labiausiai pažeidžiamų asmenų grupių, net ir įgiję tinkamą išsilavinimą ir patirtį, turi mažesnes galimybes įsidarbinti nei tą patį išsilavinimą ir patirtį turintys vyresnio amžiaus žmonės (Okunevičiūtė – Neverauskienė, Moskvin, 2010). Dažnai darbo rinkoje susiduriama su lyties diskriminacija, ypatingai dėl moterims tenkančių dvigubų vaidmenų, kai tenka kartu atlikti ne tik darbuotojos vaidmenį, tačiau ir pasirūpinti šeimos gerove. Dėl tam tikrų socialinių normų, kurios nustato lyčių vaidmenis, moterys turi mažiau galimybių įgyti išsilavinimą ar įgūdžių

(Braunstein, Heinz, 2008; Klasen, Lamanna, 2009). Tai ypatingai jautri tema jaunų moterų, tapusių mamomis tarpe.

Schulz (1998) teigimu, *egzogeniniams (išoriniams)* veiksniams atskiras individas įtakos daryti negali ir jiems yra priskiriami ekonominiai, politiniai, demografiniai, geografiniai ir socialiniai veiksniai, tačiau socialiniai veiksniai, kaip ir technologiniai stipriai siejasi su žmogiškaisiais. Socialiniai veiksniai gali daryti svarbią įtaką atsižvelgiant į jauną žmogų supančią aplinką ir jos daromą poveikį. Jauno asmens pradinis socialinius įgūdžius formuoja šeima, todėl santykiai artimoje aplinkoje bei materialinė padėtis gali būti nepakankamo užimtumo ar ilgalaikio nedarbo priežastimi (Gruževskis, 2002). Susiformavusi žema savivertė dėl nepakankamo statuso visuomenėje gali sukelti nusivylimą, psichologines ligas bei tapti didėjančia socialine problema (Smith, 2010).

Ekonominiai veiksniai gali nulemti darbo vietų skaičiaus ir tam tikrą išsilavinimą turinčių asmenų paklausos svyravimus. Viena iš ekonominių veiksnių pasekmių gali būti didėjantys mokesčiai, kurie gali mažinti ne tik motyvaciją dirbti, tačiau ir skatinti užsiimti nelegalia veikla, taip atsirandant nesaugiam ir neoficialiam užimtumui (Jakštienė, 2013). Ekonominiai veiksniai taip pat gali nulemti aukštos kvalifikacijos darbo vietų trūkumą, palyginti su įgūdžių pasiūla, tai gali atsirasti dėl bendro darbo jėgos poreikio sumažėjimo (Tahlin, Westerman, 2020). Migraciniai veiksniai susiję su migracinių srautų raidos gyventojų pokyčiais, pirmiausiai juos tapatinant su šalies darbo jėgos emigracija, kurią lemia šalies socialinė bei ekonominė aplinka. „Protų nutekėjimas“ yra didžiausią nerimą keliantis aspektas ne tik todėl, kad jauni, išsilavinę žmonės emigruoja į kitas šalis, tačiau ir tai, jog ateityje dėl to gali labai nukentėti ekonominė, kultūrinė, mokslinė ir socialinė šalies plėtra (Jakštienė, 2013).

Teigti, kad visi veiksniai vienodai daro įtaką jaunimo užimtumui negalime, tačiau užimtumą lemiančių vidinių ir išorinių veiksnių modelis leidžia įžvelgti tam tikras sąsajas, kurios gali atsirasti veikiant išoriniams veiksniams kartu su vidiniais. Nors iš pažiūros technologiniai veiksniai gali būti tik išoriniai ir veikia kaip nesustabdomas procesas, kuriam įtakos asmuo daryti negali, tačiau modelis leido įžvelgti, kad jauno asmens siekis sekti paskui technologijas gali būti priklausomas nuo jo paties iniciatyvos. Socialiniai veiksniai taip pat turi stiprų ryšį su žmogiškaisiais veiksniais, o ekonominiai bei migraciniai yra veikiami darbo rinkos, nuo kurios priklauso darbuotojų paklausos poreikis.

Išanalizuotos jaunimo ir užimtumo sampratos leidžia įžvelgti šių sąvokų kompleksiskumą. Jaunimas apibrėžiamas atsižvelgiant tiek į amžiaus tarpsnį, tiek į psichologinius, socialinius ar kultūrinius aspektus. NEET jaunimo sąvoka apibrėžia neaktyvaus jaunimo dalį, tačiau šiai grupei priskiriant ir darbo ieškančius asmenis. Pateikti skirtingų autorių požiūriai į užimtumą, leidžia daryti prielaidą, kad užimtumo sąvoka, ypatingai lietuvių autorių nuomone, suvokiama gana ribotai, susieta su darbinės veiklos įprasminimu, tačiau neatskleidžia jauno žmogaus savirealizacijos, pasirinkimo pobūdžio bei neatitinka šiuolaikinio jauno asmens profilio. Sparčiai besikeičiantys globalizacijos procesai keičia visuomenės aplinką, tuo pačiu darydami įtaką ir užimtumo bei darbo rinkos situacijai taip pat diktuojuant sąlygas užimtumo formų kaitai. Nors mokslinėje literatūroje dažniausiai sutinkama visiško užimtumo formos sąvoka, tačiau šios formos užimtumas vis dar yra siekiamybė. Kalbant apie jaunimo užimtumą vis dažniau susiduriama su nevisiško užimtumo forma, kurios atsiradimas tapatinamas su struktūriniu nedarbu. Tuo tarpu šiandieninė jaunimo užimtumo problema tikėtina labiausiai atitinka būtent šią nedarbo formą dėl jaunuolių įgūdžių neatitikimo darbo rinkos ir darbdavių poreikiams. Netipinio užimtumo formos siejamos su lanksčiomis darbo sąlygomis, tačiau mokslinėje literatūroje nuomonė apie šią užimtumo formą yra dviprasmiška. Atsižvelgiant į

savanoriškumą ir asmens poreikių patenkinimą ši forma gali būti ypač patogi jaunimui, siekiant derinti šeimos, mokslų bei darbo įsipareigojimus. Dažniausiai jauni asmenys pagrindines užimtumo vertybes tapatina ne tik su materialine išraiška ar socialiniais ryšiais, tačiau akcentu tampa asmens tobulėjimo, pripažinimo ar savirealizacijos pagrindas, todėl sprendžiant jaunimo užimtumo problemą labai svarbu, kad būtų tinkamai reaguojama į jauno asmens poreikius, įvertinant vidinius veiksnius ir juos derinant su išoriniais.

1.3. Jaunimo užimtumo politikos priemonės ir jų įgyvendinimo analizė

Labai svarbu pabrėžti, kad jaunimo užimtumas atsiskleidžia ne tik per ekonominius, tačiau ir per socialinius bei technologinius pokyčius, o jaunuolių užimtumo ir nedarbo problema gali turėti rimtų socialinių padarinių jaunajai kartai, įskaitant socialinės atskirties, nepasitikėjimo bei nepilnavertiškumo problemas (Tosun, 2017). Jaunimo užimtumo politikos priemonių tinkamas parinkimas ir įgyvendinimas prisideda ne tik prie nedarbo mažinimo, tačiau ugdant socialinį kapitalą gali būti kokybiško gyvenimo pamatas, todėl požiūris į jaunus asmenis turėtų būti pagrįstas įrodymais, nes užimtumo priemonės visiems turi būti parenkamos pagal individualius jaunuolių poreikius (Park ir kt., 2020). Fox ir Kaul (2017) taip pat pritaria šiam požiūriui ir teigia, jog kuriant strategijas, intervencijas bei formuojant politiką ir siekiant įveikti jaunimo įsidarbinimo iššūkius, svarbu numatyti ekonomines tendencijas bei įsidarbinimo galimybes. Pasak autorių, skirtingais ekonominės plėtros etapais kiekviena valstybė susiduria su skirtingomis užimtumo problemomis, o tikslus užimtumo problemų pobūdis taip pat priklauso nuo kiekvienos šalies. Li (2019) analizuodamas jaunimo politikos priemones ir jų taikymą Europoje, jaunimą įvardija kaip, orientuotą į problemas bei orientuotą į investicijas. Į investicijas orientuotas jaunimas yra potencialus resursas, todėl jaunimo politikos plėtrai turi būti skiriamas didžiulis dėmesys. Tuo tarpu į problemas orientuotą jaunimą atstovauja visos šalys, tačiau kiekvienoje, problema, į kurią nukreipti su jaunimo užimtumu susiję būdai bei priemonės tai problemai spręsti, priklauso nuo ekonominių, kultūrinių, technologinių parametrų. 3 lentelėje pateikiamos jaunimo užimtumo srityje taikytos atliktų tyrimų kryptys, kurių pagalba mokslininkai analizavo jaunimo užimtumo politikos priemones bei padarė išvagas apie šių priemonių įgyvendinimą bei poveikį jaunimo užimtumui (išsamiai lentelė pateikta 1 priede).

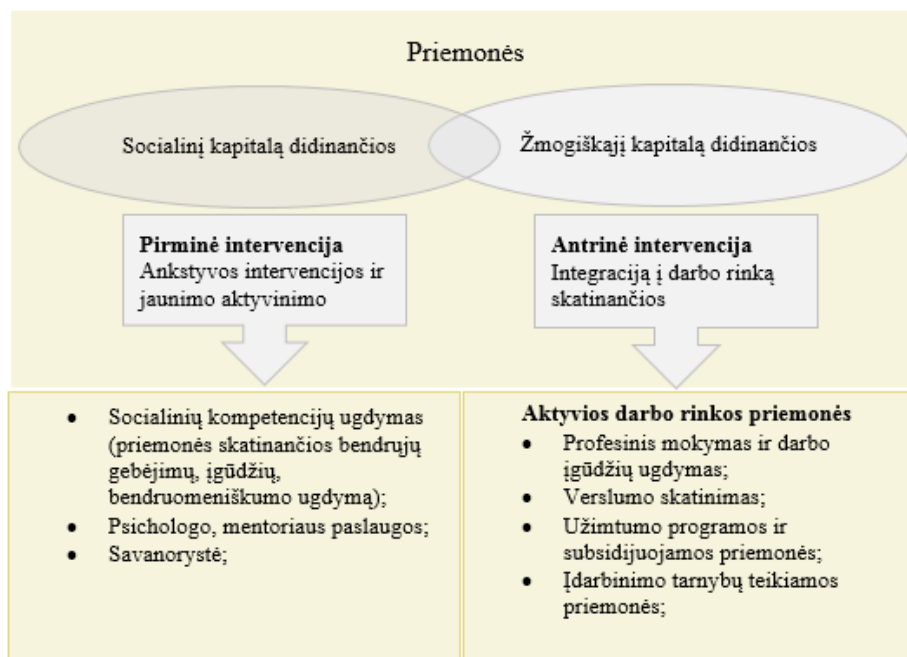
3 lentelė. Jaunimo užimtumo priemonių bei jų įgyvendinimo tyrimų kryptys (sudaryta autoriaus, remiantis; Fox ir Kaul, 2017; Kluve ir kt., 2019; Park ir kt., 2020)

Mokslinio šaltinio autorius	Taikytos atliktų tyrimų kryptys	Pagrindinė išvada
Fox ir Kaul (2017)	Programų ir intervencijų, skirtų jaunimo užimtumo didinimui poveikio vertinimo svarba.	Vertinti kompleksines intervencijas būtina, norint įvertinti priemonių įgyvendinimo procesą ir taip parinkti tinkamiausias priemones įgyvendinančias institucijas.
Kluve ir kt. (2019)	Kiekybinė apžvalga. Jaunimui skirtose programose taikomų veiksmų poveikio vertinimas, pabrėžiant žmogiškojo kapitalo svarbą.	Pabrėžia programų, integruojančių kelias intervencijas bei profiliuojančios dalyvius sėkmingumą.
Park ir kt. (2020)	Kokybinė apklausa. Jaunimui skirtos „Vizijos plano“ programos įtaka jaunimo užimtumui, vertinant socialinio ir žmogiškojo kapitalo santykį.	Programos skirtos NEET jaunimui yra reikšmingos emocinės perspektyvos požiūriu, ko viena iš pasekmių - sėkminga integracija į darbo rinką. Programos orientuotos į socialinį kapitalą turi poveikį žmogiškajam kapitalui.

Atliktų tyrimų mokslinės literatūros analizė leidžia identifikuoti pagrindines jaunimo užimtumo priemonės, kurių pagalba įgyvendinamas jaunimo užimtumas. Svarbu pažymėti tai, jog šių priemonių pasirinkimas kiekvienoje šalyje gali skirtis ir tai priklausys nuo vidinių ar išorinių veiksnių, aptartų anksčiau. Tačiau galima pastebėti, nors intervencijos rūšis skirtingose šalyse gali skirtis, bet esminės jaunimo užimtumo politikos priemonės mokslinės literatūros pagrindu galima išskirti į žmogiškojo ir socialinio kapitalo didinimo priemonės (Assmann ir kt., 2019). Jaunuolių įgytos žinios, išsilavinimas, kompetencijos, patirtis ir gebėjimai turi lemiamą reikšmę karjeros galimybėms ir visa tai yra žmogiškasis kapitalas (Gižienė, Simanavičienė, 2012). Tai reiškia, kad priemonės skirtos žmogiškojo kapitalo didinimui yra orientuotos į žinias bei išsilavinimą, įgūdžių ir kompetencijų ugdymą. Nors teigiama, kad investicijos į žmogiškąjį kapitalą mažina socialinį visuomenės narių susiskaidymą, tačiau to nereikėtų tapatinti su socialinio kapitalo didinimu, kuris skirtingai nei žmogiškasis kapitalas yra orientuotas į socialinius santykius. Colemanas (2005) akcentavo socialinio kapitalo svarbą jaunimo lavinimui, kadangi jis atspindi žmonių tarpusavio santykius ir yra neatsiejamas nuo visuomenės pasitikėjimo. Putnamas (2000, p. 17) apibrėždamas šią sampratą taip pat pabrėžė bendruomeniškumo, savanorystės ir pilietinio dalyvavimo ugdymą. Todėl priemonės nukreiptos į socialinio kapitalo didinimą yra ne mažiau svarbios, kadangi šalyse kuriose socialinio kapitalo lygis žemas, socialinių problemų skaičius yra ženkliai didesnis (Bartkutė, 2014).

Atskirai galima nagrinėti ir jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo priemonės, kuriomis dauguma ES šalių didina jaunimo užimtumą (žr. 6 pav.). Jaunimo užimtumo didinimo programoje (2021) šios priemonės išskirtos į *ankstyvos intervencijos ir jaunimo aktyvinimo priemonės (pirminė intervencija)*, kurias galima priskirti socialinio kapitalo didinimo priemonėms ir *integraciją į darbo rinką skatinančias priemonės (antrinė intervencija)*, kurias būtų galima priskirti žmogiškojo kapitalo didinimo priemonėms. Tačiau vienareikšmiškai teigti, jog žmogiškąjį ir socialinį kapitalą didinančios priemonės turi griežtas ribas, negalime, kadangi kai kurios intervencijos pasižymi kompleksiskumu ir veikia taip, kad pavyzdžiui prie įgūdžių įgijimo ir profesinio mokymo kartu priskiriamos priemonės skirtos ir minkštųjų gyvenimo įgūdžių didinimui ir priešingai, pavyzdžiui pirminės intervencijos priemonėmis, vykdomas profesinis orientavimas.

Pirminės intervencijos programos ir priemonės dažniausiai nukreiptos į socialinių kompetencijų ugdymą, tobulinat bei palaikant esminius bendruosius gebėjimus bei įgūdžius, tai siejama tiek su bendruomeniškumu, tiek su socialinių įgūdžių palaikymu. Taip pat *pirminei intervencijai* priskiriamos psichologo, minimalios priežiūros, mentoriaus, savanorystės ir kitos paslaugos. Tuo tarpu *antrinės intervencijos* programos ir šioms programoms priskiriamos priemonės yra skirtos skatinti jaunimo užimtumą ir kuriamos siekiant padidinti jaunuolių galimybes gauti darbą. Kluve ir kt. (2019, p. 240) jaunimo užimtumo intervencijas grupuoja į 4 tipologijas: *profesinis mokymas ir darbo įgūdžių ugdymas; verslumo skatinimas; užimtumo programos ir subsidijuojamos priemonės bei įdarbinimo tarnybų teikiamos priemonės* (žr. 5 pav.). Okunevičiūtė – Neverauskienė ir Moskvina (2010) analizavo aktyvias darbo rinkos politikos priemonės (toliau - ADRPP) ir įžvelgė šių priemonių teikiamą socialinę naudą naudos gavėjams didinant jų įsidarbinimo galimybes, palaikant profesinius įgūdžius.

5 pav. Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo priemonės (sudaryta autorės, remiantis Kluve ir kt., 2019, p. 240)

Jaunimo užimtumo programa yra tarsi vienas subjektas, kurį gali sudaryti kelios intervencijos. Šių intervencijų derinimas ir parinkimas jauniems asmenims yra labai svarbus. Tačiau pasitaiko kai kurios intervencijos metu apimamos kelios kompleksinės priemonės ir jos teikiamos tam pačiam dalyviui, tačiau programoje esant skirtingoms dalyvių grupėms, kurių poreikiai nesutampa, dvi skirtingas paslaugas apimanti programa gali neatitikti naudos gavėjų poreikių (Kluve ir kt., 2019, p. 240). Taigi antrinės intervencijos priemonių pagalba jaunuoliams teikiamos profesinio mokymo bei įgūdžių didinimo paslaugos bei priemonės orientuotos į profesijos ar darbo specifinių įgūdžių įgijimą. Šiais mokymais siekiama ne pakeisti formalųjį mokymą, o užpildyti žinių ir požiūrio spragas, trukdančias jaunuoliams iš švietimo sistemos pereiti į darbo rinką. Tuo tarpu įgūdžių lavinimo kompetencijomis siekiama pagerinti įsidarbinimo galimybes, o į verslumo skatinimą nukreiptos programos turi tikslą sukurti darbo vietą savarankiškai dirbantiems jaunuoliams ir steigiant naujus verslus sukurti naujas darbo vietas. Užimtumo programų ir subsidijuojamų priemonių pagalba skirta užimtumui ir mokymuisi darbo vietoje remti. Įdomu pastebėti tai, kad Kluve ir kt. (2019) pateiktoje tipologijoje įdarbinimo tarnybas pateikia, kaip turinčias teikti jaunimui konsultacijas, darbo paieškos kuravimo paslaugas, tačiau praktinė patirtis rodo, jog Lietuvoje Užimtumo tarnyba teikia ne tik šias paslaugas, tačiau yra viena iš pagrindinių tiek pirminės, tiek antrinės intervencijos priemonių įgyvendintoja.

Išanalizavus pagrindines jaunimo užimtumo priemones, labai svarbu pateikti svarbiausias išvagas apie priemonių įgyvendinimą, gautas literatūros analizės metu. Svarbu pažymėti tai, jog Kluve ir kt. (2016, 2019) sistemingai apžvelgė 113 atliktų jaunimo programų poveikio vertinimų ir nustatė, kad tik trečdalis iš jų rodo reikšmingą teigiamą poveikį darbo rinkos rezultatams, t. y. tik 38 proc. jų turėjo teigiamą poveikį jaunuolių integracijai darbo rinkoje. Autoriai pažymi, kad stiprios ekonomikos šalyse jaunimo užimtumo programų vaidmuo mažiau daro įtaką darbo rinkos rezultatams ir tai priklauso nuo to, kaip gebama tinkamai pritaikyti jaunimo užimtumui skirtas programas, atsižvelgiant į valstybės ekonominę padėtį (Kluve ir kt., 2016). Autorių teigimu aktyvios darbo rinkos programos,

apimančios bendrąsias užimtumo paslaugas, įgyvendinamos be tinkamo vertinimo dėl to šių programų reikšmingumas nėra tinkamai įvertintas. Fox ir Kaul (2017) pateikia panašų požiūrį apie jaunimui skirtų programų poveikį ir pabrėžia programų ir jų priemonių poveikio vertinimo svarbą. Autoriai pažymi, kad sprendžiant jaunimo užimtumo klausimus taikomos kelios intervencijos, todėl taip apsunkinamas programų poveikio vertinimas, nes lieka neaišku kuris programos komponentas efektyviausias ir ekonomiškiausias (Fox ir Kaul, 2017). Tačiau šis požiūris nereiškia, kad programos integruojančios kelias intervencijas yra tik lėšų švaistymas. Autorių teigimu, programų veiksmingumo sėkmė priklauso nuo galimybių reaguoti į įvairius poreikius, su kuriais susiduria paramos gavėjų grupės.

Nors į jaunimo užimtumo programų veiksmingumą Kluve ir kt. (2016, 2019) žvelgia daugiausiai dėmesio skiriant įgūdžių įgijimui, užimtumo paslaugoms, profesiniam mokymui, verslumo skatinimui bei subsidijuojamam užimtumui, tačiau atlikta kiekybinė apžvalga parodo, kad programos, integruojančios kelias intervencijas gali patenkinti skirtingus, jose dalyvaujančių jaunuolių poreikius, skirstant juos į tikslines grupes. O tai galima įvardinti, kaip skirtingų intervencijų derinimą, atsižvelgiant į jaunuolių poreikius, teikiant jiems tiek aktyvias, įdarbinimui skirtas priemones, tiek socialines kompetencijas didinančias intervencijas. Eichhorsk ir Rinne (2017) teigimu, programos, kuriose gavėjai profiliuojami dažniau turi įdiegtas stebėsenos sistemas, tai leidžia geriau suprasti ir reaguoti į dalyvių poreikius. Naudos gavėjų profiliavimą autoriai įvardija kaip aktyvų informacijos apie atskirus dalyvius panaudojimą, norint nukreipti juos į paslaugas, geriausiai atitinkančias jų poreikius. Stebėjimo priemonių įtraukimo pagalba sutelkiamas dėmesys į svarbiausius aspektus, padidinant tikimybę, kad dalyviai sėkmingai baigs programą. Kluve ir kt. (2019) atlikta kiekybinė apžvalga parodė, kad dauguma jaunimo užimtumo programų nebuvo tinkamai įvertintos, todėl iki šiol informacija apie veiksmingas intervencijos rūšis yra ribota. Tikėtina, kad programos, kurių stebėseną vykdoma aktyviai turi didesnę tikimybę, kad jose dalyvaujantys dalyviai turės didesnę pasisėkimą įsitraukiant į darbo rinką ar užimtumą.

Kad jaunimo užimtumo programų sėkmė priklauso nuo jų sugebėjimo reaguoti į skirtingus jaunuolių poreikius abejonių nekyla, tačiau svarbu pabrėžti, kad skirtingiems paslaugų gavėjų profiliams yra būtini skirtingi ir paslaugų paketai. Skirtingai nei Davis ir Heller (2020) atliktame tyrime apie trumpalaikes užimtumo programas, Kluve ir kt. (2019) patvirtina žmogiškojo kapitalo programų svarbą ir jų teigiamą poveikio dinamiką po dalyvavimo programoje laikotarpiu. Kyla klausimas ar vertinant jaunimui skirtų programų poveikį, žmogiškojo kapitalo siekis tolygus socialinio kapitalo siekiamybei ir kaip tai veikia jaunuolių užimtumą. Bandomųjų ir trumpalaikių užimtumo programų svarbą ir naudą jaunimo elgesio pokyčiams tyrė Davis ir Heller (2020). Park ir kt. (2020) padarė išvagas apie programų, orientuotų į socialinį kapitalą poveikį darbo rinkos rezultatams. Davis ir Heller (2020) moksliniame straipsnyje aptaria kelis alternatyvius trumpų jaunimo užimtumo programų mechanizmus, kurie yra svarbūs jaunimo elgesio pokyčiams. Autoriai savo tyrime orientuojasi į remiamąjį vasaros užimtumą, nors autorių teigimu tai neviseškai atitinka žmogiškuoju kapitalu grįstas teorijas ir nors ilgalaikio užimtumo rodiklį ar mokymosi rezultatus pagerinti pavyksta mažai, tačiau programa nuolat mažina smurtinių nusikaltimų skaičių bei areštus, dėl kurių gaunamos socialinės išmokos, nepriklausomai nuo riboto poveikio kitiems rezultatams. Nebrangi užimtumo programa sukuria iš esmės svarbų jaunimo elgesio pakeitimą (Davis ir Heller, 2020). Autorių tyrimai įrodė, kad net po trumpalaikio vasaros užimtumo smurtinio elgesio mažėjimas išlieka ir vėlesniame laikotarpyje. Stebimas užimtumas nepelno siekiančiose organizacijose, kurios administruoja trumpalaikes užimtumo programas, o tai rodo, kad dalyvavimas kuria santykius su socialinių

paslaugų teikėjais. Tai atitinka ir Fox ir Kaul (2017) požiūrį, kurie pateikia savo tyrimo išvadose, jog programos, kurias įgyvendina viešasis sektorius yra mažiau efektyvios nei tos, kurios įgyvendinamos nevyriausybiniuose organizacijose. Tą patį, atliktuose tyrimuose įvardija ir Kluve ir kt. (2016). Tačiau dėl administracinių gebėjimų trūkumo, tiek finansinių išteklių programoms parengti masto, bandomosios programos nebūna sėkmingai įgyvendinamos. Viešojo sektoriaus institucijos paprastai turi šiuos sugebėjimus, tačiau stebimas atsidavimas tikslinei grupei ženkliai didesnis nevyriausybiniuose organizacijose.

Assmann ir kt. (2019) teigia, kad priemonės, kurias jaunuoliams siūlo valstybinės Užimtumo tarnybos gali suteikti pagrindines pajamas, pasitelkiant aktyvias darbo rinkos priemones, tačiau diskutuotina ar šios priemonės sukuria socialinį atsparumą jaunų žmonių tarpe. Eichhorsch ir Rinne (2017) atlikti tyrimai leidžia daryti išvadą apie JGI priemonių įgyvendinimą Europoje, autorių nuomone, viena iš pagrindinių problemų jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinime kyla dėl nepakankamų valstybinių įdarbinimo tarnybų pajėgumo. Escudero ir Mourello (2015) tyrė JGI įgyvendinimą taip pat akcentuoja nepakankamą šios programos planų įgyvendinimą. Tyrimo metu įvertinta šios programos spraga pinigine išraiška, 2014 metais siekė 7,3 milijardo eurų. Autorių atlikti tyrimai įrodė, kad nors daugumoje įgyvendinimo planų yra rekomenduojamas gebėjimų stiprinimo ir tarpininkavimo, teikiant užimtumo priemones derinys, taip pat tinkamų institucinių sistemų sukūrimas, šalys neatitinka išteklių paskirstymo rekomendacijų. Todėl dar kartą galima įžvelgti nepakankamą programų stebėsenos ir dalyvių profiliavimo spragą, ankstyvoje intervencijos stadijoje. Assmann ir kt. (2019) savo tyrime pasitelkia socialinio atsparumo teoriją ir teigia, kad valstybinių Užimtumo tarnybų teikiamos paslaugos, turėtų būti atskirtos nuo socialinių paslaugų, suteikiant jaunuoliams didesnę galimybę laisvai pasirinkti priemonių paketą. Tai leidžia daryti prielaidą, kad į priemonių skirtų socialinėms kompetencijoms didinti ir aktyvių darbo rinkos priemonių derinimą turi būti žvelgiama ypač atsakingai, nes nuo to priklauso kaip tvariai galės būti užtikrinamas jaunimo užimtumas ir ar teikiamos priemonės turės trumpalaikį, ar ilgalaikį poveikį.

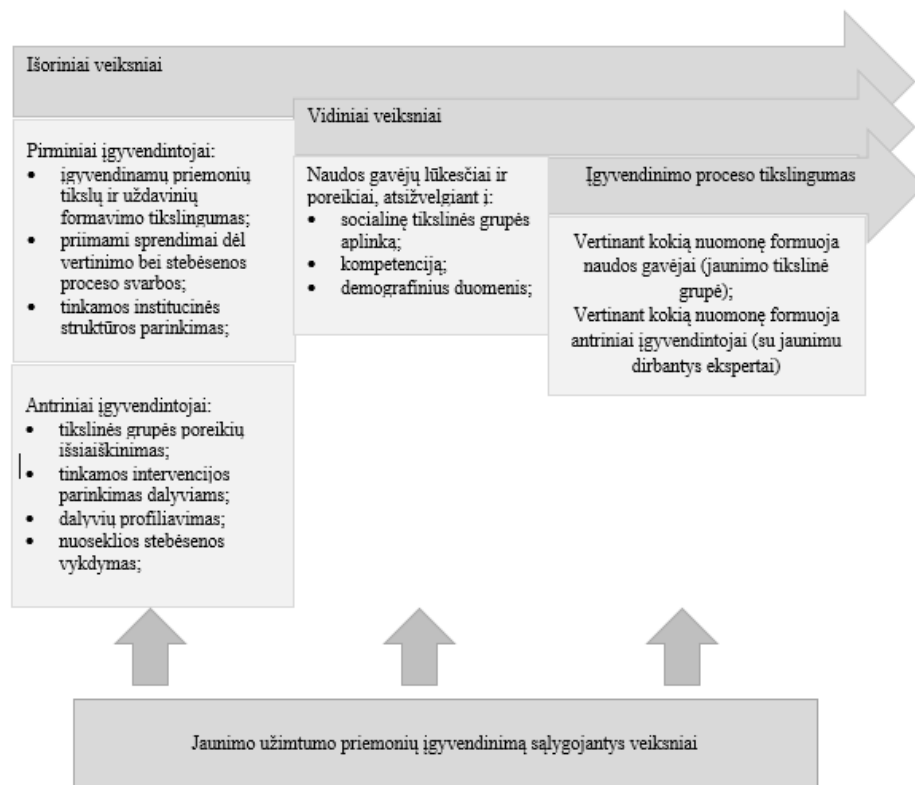
Fox ir Kaul (2017) teigia, kad programos, kurių tikslas padidinti jaunimo patrauklumą darbdaviams bei programos skirtos subsidijuojamam darbo užmokesčiui neturi didelio pasisekimo. Tai savo atliktame tyrime patvirtina ir Kluve ir kt. (2016), kur teigiama, kad tik kas trečia jų vertinta programa parodė sėkmingus rezultatus. Fox ir Kaul (2017) pažymi, kad daugelis vertintų programų buvo įgyvendinamos nevyriausybiniame sektoriuje taip pat kaip pilotinei modeliai, tikėtina, kad jas įgyvendinant viešajame sektoriuje, sėkmės procentas būtų dar mažesnis. Haikkola (2019) teigimu, Užimtumo tarnybos vaidmuo, įgyvendinant jaunimui skirtas užimtumo priemones yra prieštaringas. Valstybinėse organizacijose reaguojant į jauno asmens poreikius, stebimas ne savarankiškas asmenų idėjų prioritetas, o įžvelgiamos autoritarinės priemonės. Akcentuojamas greitas priemonių pritaikymas, vadovaujantis požiūriu, kad „geriau daryti kažką, nei nedaryti nieko“, neatsižvelgiant į ilgalaikius jaunuolių tikslus, o siekiant juos kuo skubiau suaktyvinti, kontroliuojant jaunuolių planus trumpalaikėje perspektyvoje.

Park ir kt. (2020), remdamiesi anksčiau atliktais NEET jaunuoliams skirtų programų tyrimais, atliko „Vizijos plano“ programos tyrimą, išsiskirdami hipotezes: dalyvavimas „Vizijos plano“ programoje padidins jaunimo ketinimus darbo paieškoms ar dalyvavimas „Vizijos plano“ programoje sumažins tikimybę būti NEET. Atlikti tyrimai parodė teigiamą rezultatą jaunuolių socialiniam kapitalui, tačiau reikšmingos įtakos užimtumui neturėjo. Tačiau remiantis anksčiau šių autorių atliktais tyrimais, taip atsitikti galėjo dėl to, kad dalyvavimas projekte galėjo sumažinti dalyvių įsidarbinimo tikimybę, nes dalyviai dalyvavimo projekte pradžioje buvo skatinami ieškoti jiems patinkančio darbo, o ne kuo

greičiau įsidarbinti. Park ir kt. (2020) teigimu, ankstesnių tyrimų apžvalga parodė, kad programos, nukreiptos į dalyvių akademinių pasiekimų didinimą turi trumpalaikį teigiamą poveikį efektyviam savęs vertinimui.

Tuo tarpu Lietuvoje atlikti tyrimai jaunimo užimtumą ir nedarbą veikiančių priemonių kryptimi, atskleidžia, kad viena iš pagrindinių priemonių Lietuvoje yra JGI taikomos intervencijos. Žvybaitės (2014) teigimu švietimo įstaigų atitikimas, prisitaikant prie naujų darbo rinkos poreikių, kvalifikacijos kėlimas bei viešosios programos JGI taikymas yra pagrindinės priemonės mažinančios nedarbą. Pasak autorės, aktyvios užimtumo politikos įgyvendinimas yra būtinas, siekiant plėtoti mokymosi sistemą, kuri būtų visiems prieinama, užtikrinant sparčiai kintantį darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumą, tinkamą darbo jėgos kvalifikaciją. Tai gali lemti stabilaus ir didelio užimtumo užtikrinimą. Šiam požiūriui pritaria ir Eichorst ir Rinne (2017), kurių nuomone jaunimo aktyvinimo politika yra vienas iš būdų įtraukti jaunimą į stabilų ilgalaikį užimtumą, teikiant tikslingą aktyvios darbo rinkos politiką, ypač profesinio mokymo priemonę, o tai padaryti galima JGI pagalba. Brazienė ir Merkys (2013) taip pat pabrėžia JGI svarbą, autorių nuomone tai viena iš priemonių padedanti jaunam žmogui projektuoti savo karjerą. Šios iniciatyvos pagalba jaunuoliams suteikiama galimybė įgyti darbo rinkoje paklausias profesijas ar įgūdžius taip palengvinant integracijos į darbo rinką procesą. Tuo tarpu Brazienė ir Mikutavičienė (2013) analizavo užimtumo ir darbo rinkos politikos priemones Lietuvoje, skirtas palankesnėms jaunimo perėjimo iš švietimo sistemos galimybėms sukurti. Autorių požiūriu, viena aktyviausiai taikomų priemonių Lietuvoje yra „Jaunimo užimtumo didinimo“ programos. Tačiau, pasak Beržinskienės ir Matuzevičiūtės (2014), jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas Lietuvoje vis dar yra tobulintinas, o iki pilnavertiško ES inicijuoto jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo bei tikslesnio profesinio orientavimo.

Atlikta jaunimo užimtumo politikos priemonių ir jų įgyvendinimo mokslinės literatūros analizė leido išvelgti, kad tinkamą jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą sąlygoja daugybė veiksnių, kurie gali turėti svarbią reikšmę jaunimo užimtumui bei galutinių naudos gavėjų poreikių patenkinimui (žr. 6 pav.). Pagrindiniai veiksniai, turintys svarbią reikšmę įgyvendinimo procese gali būti klasifikuojami, atsižvelgiant į išorinius veiksnius, priklausančius nuo pačių įgyvendintojų ir veiksnius, turinčius įtakos galutinio naudos gavėjo poreikių patenkinimui. Pirmoji grupė gali būti *pirminiai įgyvendintojai*, nuo kurių priklauso įgyvendinamų priemonių tikslų ir uždavinių formavimas, atsižvelgiant į naudos gavėjų poreikius, priimami sprendimai dėl vertinimo bei stebėsenos proceso svarbos, tinkamos institucinės struktūros (kaip antrinės įgyvendintojos) parinkimas. *Antriniai įgyvendintojai*, kurie atsakingi už tinkamą intervencijų parinkimą dalyviams ir kelių intervencijų derinimą, dalyvių profiliavimą, nuoseklios stebėsenos vykdymą, vertinant ne tik rezultatus, bet ir naudos gavėjų poreikių atitiktį. Galutinių *naudos gavėjų* lūkesčių ir poreikių patenkinimas gali priklausyti tiek nuo išorinių, tiek nuo vidinių veiksnių, todėl svarbu išsiaiškinti tikslinių grupių poreikius ir ar tai atitinka priemonių įgyvendinamo tikslus ir procesą. *Įgyvendinimo proceso tikslingumas*, pats savaime gali būti įvardijamas, kaip veiksnys nuo kurio priklauso įgyvendinamos priemonės ir proceso atitiktis programų tikslams ir naudos gavėjų poreikiams.

6 pav. Jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą sąlygojantys veiksniai (sudaryta autoriaus, 2021)

Galima teigti, kad jaunimui skirtų užimtumo programų sėkmė priklauso nuo kiekvienos valstybės gebėjimo pritaikyti programas jaunimui bei sugebėjimo tinkamai reaguoti į skirtingus jaunuolių poreikius. Mokslinės literatūros apžvalga leidžia daryti prielaidą, kad jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo priemonės galima suskirstyti į pirminės ir antrinės intervencijos, kurios produktyviai bei konstruktyviai gali padėti jaunimui įsitraukti ne tik į bendruomenės ir socializuotis, tačiau įgyti ir tinkamų darbo įgūdžių bei kompetencijų. Stabiliam jaunimo užimtumui svarbus viešosios programos JGI bei aktyvių užimtumo priemonių įgyvendinimas, kurių pagalba didinamos jaunų asmenų socialinės kompetencijos bei mažinama darbo įgūdžių ir kompetencijų stoka. Galima daryti prielaidą, kad jaunimui skirtų programų nauda yra grindžiama ne tik žmogiškojo, tačiau ir socialinio kapitalo svarba. Tikėtina, jog tinkamai parinkta intervenciją įgyvendinanti institucija ir jaunuoliams suteikta galimybė laisvai pasirinkti priemonių paketą, gali turėti įtaką jaunuolių pasiektų rezultatų atžvilgiu ilgalaikėje perspektyvoje.

Apibendrinant jaunimo užimtumo politikos teorinių pagrindų analizę galima daryti prielaidą, kad bendrai jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas yra ganėtinai kompleksiškas procesas. Šiame procese svarbus kiekvienas etapas bei jame vykstantys procesai, priklausantys ne tik nuo teisiškai įpareigotų politikos dalyvių, atsakingų už politikos formavimą bei įgyvendinimą, tačiau ir nuo veikiančių visuomenės veikėjų interesų. Analizės metu atskleista viešosios politikos sampratos esminiai bruožai, leidžiantys išvelgti valdžios galią priimant sprendimus, tačiau akcentuojant tiek tradicinių akademinių disciplinų taikymo sritis, tiek kūrybiškumą, racionalumą ir išvalgas. Nors viešosios politikos proceso seka gali keistis, tačiau esminiai ciklo etapai išlieka panašūs. Kiekvienos politikos ciklo atskaitos tašku galima įvardinti problemos identifikavimą, toliau sekant darbotvarkės nustatymui, politikos formavimui, įgyvendinimui bei vertinimui. Išanalizavus viešosios politikos įgyvendinimo modelius išvelgta šio politikos ciklo etapo svarba bei identifikuotas jaunimo užimtumo politikos įgyvendinime veikiantis sintezės modelis bei jo privalumai. Analizuotose jaunimo ir

užimtumo sampratose taip pat išvelgiamas kompleksiskumas, tačiau užimtumo sampratos apibrėžimuose stebimas ribotas pažiūris, siejamas su darbinės veikos įprasminimu, ne visiškai atskleidžiant šiuolaikinio jauno asmens portreto. Išsiaiškinta, kad sparti globalizacijos kaita daro įtaką užimtumo formų kaitai ir nors visiško užimtumo siekis yra prioritetas, tačiau netipinės užimtumo formos gali būti priimtinos jaunimui, jeigu atitinka jų poreikius. Atskleista, kad sprendžiant jaunimo užimtumo problemą labai svarbu, kad būtų tinkamai reaguojama į jauno asmens poreikius, įvertinant vidinius veiksnius ir juos derinant su išoriniais. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo teorinė analizė leido atskleisti veiksnius, turinčius svarbią reikšmę įgyvendinimo procese. Išorinių veiksnių identifikavimas leido išvelgti pirminių bei antrinių jaunimo užimtumo politikos įgyvendintojų svarbą bei pagrindinius nuo jų priklausančius įgyvendinimo veiksnius. Tuo tarpu identifikavus naudos gavėjų lūkesčius bei poreikius išskirti vidiniai veiksniai, taip pat turintys įtakos įgyvendinimo procesui. Galima daryti prielaidą, kad atlikta mokslinės literatūros analizė leido išvelgti, kad jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesas yra tobulintinas. Tuo tarpu siekiant atrasti tobulintinas vietas svarbu išanalizuoti jaunimo užimtumo priemonių ir jų įgyvendinimo proceso tinkamumą, atsižvelgiant į programų tikslus ir tikslinių grupių poreikių atitiktį sprendžiant socialines ir ekonomines problemas.

2. Jaunimo užimtumo politikos teisinis reglamentavimas ir institucinė struktūra

Šiame skyriuje analizuojamos teisinės jaunimo užimtumo politikos priemonės Europos Sąjungoje (toliau ES). Taip pat ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos Respublikos strateginiams ir teisiniams dokumentams, reglamentuojantiems jaunimo užimtumo politiką. Apžvelgiama jaunimo užimtumo politikos rėmimo institucinė struktūra, išskiriant pagrindines įgyvendinimo institucijas, įvertinant jų atliekamą vaidmenį didinant jaunimo užimtumą. Analizėje bus minimi ir nebegaliojantys ar pakeisti teisės aktai, kadangi net ir tokiu atveju, jie savo esmės jaunimo politikai nepraranda.

2.1. Europos Sąjungos užimtumo politikos teisinio reglamentavimo analizė

ES su valstybėmis narėmis dalijasi kompetencija užimtumo ir socialinės politikos srityje, skiriant didelį dėmesį užimtumo problemos sprendimui. ES veikimas apima nacionalinės politikos suderinamumą ir stebėjimą, įstatymų leidybą darbuotojų teisių srityje, socialinės apsaugos priemonių koordinavimą bei keitimąsi gerąja patirtimi. Nuo 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ES lygmenyje ES teisiniu pagrindu yra laikoma *Europos Sąjungos sutartis*, kuria nustatomos pagrindinės nuostatos dėl ES tikslų, bendrų vertybių, ES institucijų bendradarbiavimo. Antroji *Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo* (toliau SESV) nustatanti ES valstybių narių bendradarbiavimo įvairiose politikos srityse pagrindines gaires virš nacionaliniame lygmenyje (ES sutartys, LR Užsienio reikalų ministerija, 2020). Šių abiejų sutarčių teisinė galia yra tokia pati.

ES užimtumo politikos teisinis pagrindas yra įtvirtintas SESV, tikslinga pabrėžti, kad prie šioje sutartyje minimų svarbių tikslų, principų ir veiklos priskiriamas aukšto lygio užimtumo skatinimas bei kvalifikuotos, apmokytos ir prisitaikančios prie ekonomikos pokyčių darbo jėgos siekiamybė. Sutarties 9 straipsnyje, atsižvelgiant į horizontaliąją išlygą pabrėžiama, kad „<...> nustatydamas ir įgyvendindamas politikos kryptis ir veiksmus, Sąjunga atsižvelgia į reikalavimus, susijusius su didelio užimtumo skatinimu, tinkamos socialinės apsaugos užtikrinimu, kova su socialine atskirtimi, aukšto lygio švietimu, mokymu <...>“ (SESV, 2012). SESV IX antraštinėje dalyje yra numatomas siekis, kad „<...> valstybės narės ir Sąjunga veikia siekdamos plėtoti suderintą užimtumo strategiją, ypač ugdydamos kvalifikuotą, profesiniu atžvilgiu pasirengusią ir mokančią prisitaikyti darbo jėgą <...>, kad būtų pasiekti Europos Sąjungos sutarties <...> tikslai“ (SESV, 2012). SESV pabrėžiama, kad užimtumas yra bendras visų valstybių narių reikalas, akcentuojant Sąjungos politikos veiklos kryptį įgyvendinimą skatinant valstybių narių bendradarbiavimą, kad būtų įgyvendintas didelio užimtumo siekiamybės tikslas. Gerbiant valstybių narių kompetenciją užimtumo politiką kiekviena šalis įgyvendina atsižvelgiant į šalyje vyraujančią ekonominę, socialinę, demografinę padėtį, tačiau atsižvelgiant į Sąjungos nustatytas politikos ir veiklos kryptis, pateikiamas gaires ir rekomendacijas. Tuo tarpu SESV X antraštinėje dalyje akcentuojamas užimtumo didinimo tikslingumas, skatinant geresnę socialinę apsaugą, pabrėžiant socialinio dialogo, darbo sąlygų gerinimo bei kovos su socialine atskirtimi svarbą. Šiam tikslui siekti yra įgyvendinamos įvairios užimtumui skirtos priemonės. Pagrindiniai ES užimtumo politikos teisės aktai laikui bėgant keitėsi, todėl tikslinga pateikti ES užimtumo politikos teisinį pagrindą (žr. 4 lent.)

4 lentelė Europos Sąjungos užimtumo politikos teisiniai pagrindai (sudaryta autoriaus, remiantis LR Seimas, 1997; Europos Komisija, 2021;)

Teisės aktas	Aprašas, ką reguliuoja
ES sutartis dėl didesnio bendradarbiavimo Europoje, pasirašyta 1992 m. vasario 2 d. Maastrichte, oficialiai įsigaliojusi 1993 lapkričio 1 d.	Akcentuojamas ES visiško užimtumo siekis.
Amsterdamo sutartis, pasirašyta Amsterdame 1997 m. spalio 2 d., oficialiai įsigaliojusi 1999 m. gegužės 1 d.	Pagrindinis tikslas – subalansuotas ir tvarus vystymasis bei aukšto lygio užimtumas. Užimtumo problema apibrėžta įstatymiškai ir pradėta spresti visose ES valstybėse narėse.
Europos užimtumo strategija patvirtinta Europos Tarybos 1997 m. gegužės 30 d.	Siekiamybė paskatinti valstybes nares kurti išsamią ir aukštos kokybės darbo rinkos politiką bei siekis tobulinti darbuotojų kompetencijas.
Lisabonos strategija, patvirtinta Europos Tarybos 2000 m. kovo 23-24 d.	Siekis ES paversti konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu visame pasaulyje, galinčia užtikrinti tvarų ekonomikos augimą, sukuriant daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą.
Europos jaunimo paktas patvirtintas Europos Tarybos 2005 m. kovo 22-23 d.	Paremtas ekonomikos augimo ir užimtumo skatinimu, pripažįstant, jaunimo integravimosi į visuomeninį ir profesinį gyvenimą svarbą bei geresnį jauno asmens potencialo panaudojimą, siekiant tvaraus Europos vystymosi užtikrinimo
Strategija „Europa 2020“, patvirtinta Europos Vadovų Tarybos 2010 m. birželio 17 d.	Strategijoje išskiriami trys svarbiausi aspektai – tvarus, pažangus, integracinis jaunimas. Šioje strategijoje yra išskiriama su jaunimo politika susijusi pavyzdinė iniciatyva – „Judus jaunimas“, kurios pagrindinis tikslas – gerinti jaunimo įsidarbinimo galimybes, akcentuojant švietimo ir darbo mobilumą.
ES tarybos rekomendacija, 2013 m. balandžio 22 d. „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo“	2013 m. Europos Vadovų taryba, siekdama mažinti nedirbančio, nesimokančio ir mokymuose nedalyvaujančio (NEET) jaunimo socialinę problemą ES, pradėjo įgyvendinti Jaunimo užimtumo iniciatyvą (JUI).

Siekiant paskatinti ES valstybes nares sukurti aukštos kokybės darbo rinkos politiką bei tobulinti darbuotojų kompetencijas, Europos Taryba 1997 m. gegužės 19 d. patvirtino „*Europos užimtumo strategiją*“, kurios pagrindinis tikslas yra „<...> daugiau ir geresnių darbo vietų kūrimas visoje Europos Sąjungoje“. *Europos užimtumo strategija* parengta skatinant ES valstybes nares informacijos sklaidos bei diskusijų pagalba ieškoti geriausių sprendimų ir gerosios praktikos pavyzdžių, kurie padėtų kiekvienoje ES valstybėje narėje sukurti naujas darbo vietas bei pakelti užimtumo lygį. Strategijoje įtvirtintas socialinis dialogas, leidžiantis visiems suinteresuotiems veikėjams įsitraukti į užimtumo politikos formavimo procesus bei nustatant tinkamiausias užimtumo priemones, pritaikant jas ES užimtumo problemai spręsti (Europos Komisijos komunikatas, 2007). Tai itin aktualu įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones, kadangi suinteresuotųjų pusių dalyvavimas leidžia parinkti geriausiai jų poreikius atitinkančias priemones.

Europos Komisijos baltojoje knygoje „*Naujas postūmis Europos jaunimui*“ teigiama, kad valstybės narės įgyvendindamos užimtumo politiką remiasi keturiais pagrindiniais ramsčiais, kurie numatyti Europos užimtumo strategijoje: „tinkamumo darbui gerinimas; verslumo plėtra ir naujų darbo vietų kūrimas; įmonių ir darbuotojų skatinimas lanksčiai prisitaikyti ir lygių galimybių stiprinimas“ (Europos Komisijos baltoji knyga, 2001, p. 26). Atsižvelgiant į jaunimo užimtumo problemą, gairėse akcentuojama ilgalaikio nedarbo prevencinės politikos kūrimas, paremtas individualiu orientavimu, kuriant geresnę ir visiems prieinamą švietimo sistemą, taip siekiant mažinti jaunimo skaičių, kurie per anksti pasitraukia iš švietimo sistemos. Kadangi Europos užimtumo strategija yra politinė sistema, skirta koordinuoti valstybių narių veiksmus pagrindinių bendrų siekių ir tikslų atžvilgiu, todėl

Europos Komisija įvertinus valstybių narių pažangą ir pasiekimus kasmet siūlo gairių koregavimą bei teikia konkrečias rekomendacijas kiekvienai šaliai (Europos Komisijos baltoji knyga, 2001). Dar viena jaunimo užimtumui svarbi programa, tuo pačiu prisidėjusi prie Europos Strategijos „*Europa 2020*“ bei jos pavyzdinės iniciatyvos „*Judus jaunimas*“, 2006 m. lapkričio 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 1719/2006/EC 2007 – 2013 laikotarpiui patvirtinta programa „*Veiklus jaunimas*“, sukurianti teisinį pagrindą jaunų 13 -30 metų asmenų neformaliai ugdymui paremti. Pagrindinis programos siekis susijęs su jaunų asmenų kompetencijos ugdymas, sukuriant didesnes galimybes jaunimui integruotis į švietimo sistemą bei darbo rinką, tuo pačiu skatinant aktyvų visuomeninį gyvenimą (Europos Komisija, 2021).

Europos Vadovų Tarybai sutarus dėl svarbiausių jos tikslų, 2010 m. birželio 17 d. Europos Vadovų Taryba patvirtino strategiją „*Europa 2020*“, kuria buvo siekiama tęsti Lisabonos strategijoje numatytus veiksmus užimtumo politikos srityje. Tai ES dešimties metų darbotvarkė, sukurta krizės ekonominiams ir finansiniams padariniams mažinti, siekiant skatinti tvarų ir integracinį augimą. Krizės metu itin sustiprėjo dėmesys NEET jaunuolių grupei, todėl šiuo laikotarpiu ypač padaugėjo ES lygmens iniciatyvų, kurių tikslas NEET jaunimo integracija į visuomenę ir darbo rinką. Užimtumas tapo vienu pagrindinių iš penkių šios strategijos tikslų, siekiant iki 2020 m. padidinti bendrą 20 – 64 metų žmonių užimtumo lygį iki 75 proc. Šį tikslą lydi dar du labai svarbūs tikslai, tai „<...> socialinės atskirties mažinimas ir kova su skurdu bei jaunų asmenų ankstyvo pasitraukimo iš švietimo sistemos sumažinimas bent iki 10 proc., taip pat asmenų baigusių aukštąjį išsilavinimą, skaičių padidinti bent iki 40 proc.“ (Europos Komisija, 2021). Strategijoje akcentuojamas jaunimo užimtumo didinimas, siekiant paskatinti jaunų asmenų mobilumą mokymuisi ar darbui visose ES šalyse. Taip pat gerinti aukštojo mokslo institucijų veiklą bei švietimo kokybę, derinant ją su jaunimo ir darbo rinkos poreikiais visoje ES. Strategijoje „*Europa 2020*“ taip pat pristatytos pavyzdinės iniciatyvos, skirtos paskatinti pažangai atsižvelgiant į prioritetinį objektą. Trys iš jų patenka į užimtumo ir socialinių reikalų sritis.

- „*Judus jaunimas*“ prisideda prie geresnio švietimo ir mokymo, padeda jauniems asmenims mokytis bei lengviau susirasti darbą užsienyje. Įgyvendinant pažangią bei inovacijomis pagrįstą ekonomikos idėją, būtina, kad kuo daugiau žmonių turėtų aukštąjį išsilavinimą, ;
- „*Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė*“, kuria siekiama atnaujinti lankstumo ir užimtumo garantijų politiką, tam, kad darbo rinka veiktų geriau, padedant žmonėms tobulinti įgūdžius gerinant darbo kokybę bei darbo sąlygas;
- „*Europos kovos su skurdu ir socialine atskirtimi planas*“, padeda skleisti geriausią patirtį suteikiant finansavimą socialinės atskirties mažinimui skirtoms priemonėms paremti tuo pačiu mažinant ir diskriminaciją, kad visi skurstantys bei socialiai atskirti galėtų gyventi orų ir aktyvų visuomeninį gyvenimą.

Komisija kasmet rengia metinės strategijos įgyvendinimo ataskaitas, kuriose didžiausias dėmesys teikiamas pagrindinių tikslų, dėl kurių susitarta su valstybėmis narėmis, įgyvendinimui. Taip pat vertinamos šalių pateikiamos ataskaitos, į kurias atsižvelgiant teikiami politikos pasiūlymai strategijos tikslams įgyvendinti. Rengiamas specialus euro zonoje padarytos pažangos vertinimas (Užimtumo tarnyba, 2018). 2019 m. pateikta jungtinė Užimtumo ir Socialinės apsaugos komitetų pažangos vertinimo ataskaita, pagal strategiją „*Europa 2020*“. Šio vertinimo ataskaitoje ypatingas dėmesys sutelktas pažangai, siekiant pagrindinių užimtumo, skurdo ir socialinės atskirties tikslų, pateikiant svarstymus apie tobulinimo galimybes. Ataskaitoje apžvelgiant rodiklius, kurie buvo pasirinkti užimtumo, skurdo ir socialinės atskirties pagrindiniais tikslais, strategijos rezultatai rodo,

kad ypatingai didelė pažanga buvo padaryta užimtumo srityje. Jau 2019 metų buvo pastebėta rekordinė užimtumo plėtra, daugiau kaip 240,7 mln. žmonių buvo dirbantys. Nuo strategijos priėmimo pradžios užimtumo lygis ES išaugo 5 procentiniais punktais ir užimtumo augimo lūkesčiai buvo arti strategijos tikslo, t.y. 75 proc. užimtumo lygiui. Tačiau ataskaitoje teigiama, kad kai kuriose šalyse nedarbas ir ekonominis neaktyvumas yra vis dar problema, ypatingai paliečianti problemines grupes, tarp kurių yra ir jaunimas, ypatingai Tarybos rekomendacijoje nagrinėjamas ilgalaikis nedarbas, išliekantis ES didžiausią susirūpinimą keliančia problema (Strategijos „Europa 2020“ vertinimo ataskaita, 2019, p. 8). Vertinimo ataskaitoje taip pat pažymima Tarybos rekomendacijomis įsteigta JGI nauda, nes ją įgyvendinant valstybėse narėse padaryta didelė pažanga jaunimo užimtumui. Labai svarbu pažymėti, kad „ES užimtumo lygio tikslas buvo sutelktas į 20-64 metų amžiaus žmonių grupę buvo realus ir pasiekiamas dešimtmečio tikslas, tačiau jo tinkamumas, kaip būsimą tikslą pagrindas galėtų būti persvarstytas, koncentruojant dėmesį ne tik į darbo vietų prieinamumą, tačiau ir kokybės svarbą“ (Strategijos „Europa 2020“ vertinimo ataskaita, 2019, p. 11). Svarbu paminėti, kad vertinant atviro koordinavimo metodą rekomenduojamas jo tobulinimas, atsižvelgiant į savanorišką valstybių narių ir nacionalinių suinteresuotųjų šalių įsitraukimą, tačiau pabrėžiama šio metodo svarba dalijantis gerąja patirtimi. Didelis dėmesys išlieka švietimo sistemos stiprinimui, siekiant tobulinti įgūdžius, kadangi ataskaitos duomenimis daugelyje valstybių narių iššūkiai susiję su šia problema išlieka dideli.

Be įpareigojančių teisės aktų ES valstybių narių koordinuotas veikimas gerinamas papildomomis priemonėmis, įgyvendinamomis taikant neprivalomus teisės aktus. Tai Tarybos rekomendacijos bei kitos Komisijos parengtos politikos iniciatyvos, kurių poveikis priklauso nuo tinkamo parengimo bei rėmimo ir stebėsenos proceso vykdymo ES lygmenyje (Europos Parlamentas, 2021). Todėl kalbant apie jaunimo užimtumą tikslinga paminėti, kad po „Europa 2020“ strategijos patvirtinimo Europos Parlamentas 2010 m. rezoliucijoje dėl galimybės jaunimui dalyvauti darbo rinkoje skatinimo paragino Europos Komisiją, valstybes nares kuo skubiau veikti pagal „Europa 2020“ strategijos tikslus, 2011 m. gruodžio 20 d. Europos Komisija paskelbė „Jaunimo galimybių iniciatyvą“, kurios esmė buvo asmenims, per anksti iškritusiems iš švietimo sistemos, pagalba grįžti į mokymosi įstaigas (Jaunimo galimybių iniciatyva, 2011).

Prieš tai paminėtos *Jaunimo galimybių iniciatyvos* rėmuose jau minima JGI įgyvendinimo būtinybė. 2012 m. gruodžio mėn. Europos Taryba daugumai ES valstybių narių pateikė rekomendacijas dėl kovos su jaunimo nedarbu problemos sprendimo. Europos Komisijos komunikate 2012 m. buvo pasiūlytas Jaunimo užimtumo didinimo paketas, kuriame buvo numatytos visos iniciatyvos, kurios susiję su stažuotčių kokybe ir praktikos skatinimu visoje ES (Jaunimo garantijos, 2021). 2012 metais taip pat buvo pateiktas Europos Komisijos pasiūlymas dėl jaunimo užimtumo paketo, kurį sudarė priemonės skirtos padėti valstybėms narėms kovoti su jaunimo nedarbu ir socialine atskirtimi, atsižvelgiant į didelį jaunimo nedarbą. Viena iš svarbių iniciatyvų yra 2013 m. balandžio mėn. 22 d. ES Tarybos rekomendacija „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo“ (toliau JGI), kuria „<...> visos ES valstybės narės įsipareigoja užtikrinti, kad visi jaunesni nei 25 metų jauni asmenys gautų kokybišką darbo pasiūlymą, tęstinį mokymąsi, įskaitant pameistrystės praktiką ar stažuotę per keturis mėnesius nuo baigimo mokytis formaliojo mokymo įstaigoje ar darbo netekimo“ (ES Tarybos rekomendacija, Europos Komisija, 2013). JGI apima visas ES valstybes nares, o po to, kai buvo priimta ši rekomendacija, 28 ES valstybės narės įsipareigojo siekti šios iniciatyvos įgyvendinimo. Šiek tiek anksčiau prieš tai, kai ES Taryba priėmė šią rekomendaciją, 2013 m. vasario m. Europos vadovų taryba skyrė „Jaunimo užimtumo iniciatyvai“ (toliau JUI) finansavimą, kuriuo galėtų

pasinaudoti visi regionai, kuriuose 15-24 metų jaunimo nedarbas viršijo 25 proc. (Europos Komisija, 2013). Ši iniciatyva tapo pagrindiniu šaltiniu finansuoti JGI įgyvendinimo planus 20 ES valstybių šalių, jų tarpe ir Lietuvoje, 2015 m. gegužės mėn. finansavimas buvo padidintas, tam, kad paramą gavusios valstybės kuo greičiau pradėtų įgyvendinti priemones, todėl JUI galima įvardinti kaip pagrindinę ES finansinę priemonę, kuri skirta padėti įgyvendinti JGI programas.

Tikslingai siekiant skatinti diskusijas dėl socialinio Europos reiškinių, 2017 m. balandžio 26 d. pateiktas Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui „*Dėl Europos socialinių teisių ramsčio sukūrimo*“, kuriame pristatytas *Europos socialinių teisių ramstis*, kuris remiasi pagrindiniais 20 principų, suskirstytų į tris pagrindines kategorijas: „lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti; tinkamos darbo sąlygos; socialinė apsauga ir įtrauktis“. Ramstyje numatomi pagrindiniai užimtumo, įgūdžių ir socialinės apsaugos tikslai, kuriuos reikia pasiekti iki 2030 metų. Vienas iš Komisijos pristatytų su ramsčiu susijusių veiksmų yra jaunimo užimtumo rėmimo dokumentų rinkinys. Remiantis ramsčio 4b principu, „jaunimas turi teisę per keturis mėnesius nuo tada, kai netenka darbo arba baigia mokyklą, toliau mokytis, dalyvauti pameistrystės programoje, atlikti mokomąją praktiką arba gauti tinkamo lygio darbo pasiūlymą“ (Europos socialinių teisių ramstis, 2017).

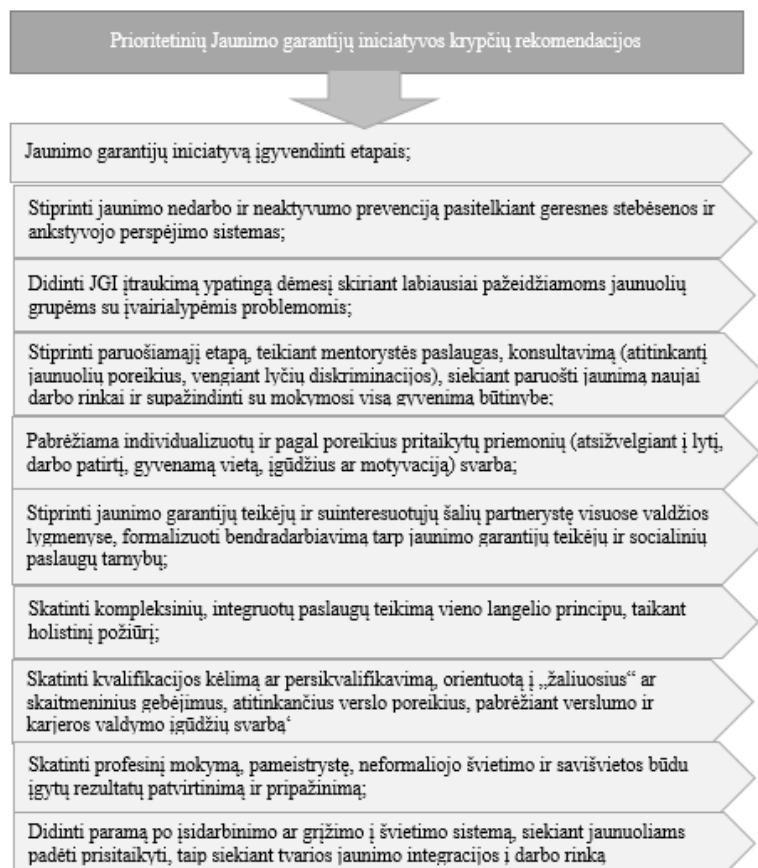
Stiprinant Europos Sąjungos socialinį aspektą bei iki galo siekiant įgyvendinti *Europos socialinių teisių ramstį* Europos Komisijos komunikate 2018 m. gegužės 2 d. „*Šiuolaikiškas biudžetas Sąjungai, kuri apsaugo, suteikia galių ir gina. 2021-2027 m. daugiametė finansinė programa*“ pateikiamas naujas ES biudžetas 27 valstybėms narėms. Komunikate akcentuojamas kryptingos paramos teikimo siekis jaunimo užimtumui. Komisija siūlo orientuotis į jaunimą ES fondų ir ES struktūrinių ir investicijų fondų finansavimo pagalba didinti žmogiškojo kapitalo įgūdžius, didelį dėmesį skiriant ERASMUS+ programos įgyvendinimui, jos finansavimą padidinant dvigubai, kad jaunuoliui toliau sėkmingai būtų kuriamos švietimo bei judumo paslaugos (Europos Komisijos komunikatas, 2018).

2018 m. lapkričio 26-27 d. Jaunimo Ministrų Taryba priėmė rezoliuciją dėl 2019-2027 m. *Europos Sąjungos jaunimo strategijos* (toliau ES jaunimo strategija), kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas jaunimo sektoriaus sritims, remiantis principais – „Įtraukti. Susieti. Suteikti galių“. Atnaujintas struktūrinio dialogo jaunimo srityje procesas, įsteigiama ES jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybė, kurios atsakomybė yra skirtingų sektorių bendradarbiavimo ES lygmeniu jaunimo klausimais didinimas, įvedama jaunimo strategijos įgyvendinimo rodiklių sistema (Jaunimo reikalų departamentas, 2021). ES jaunimo strategijoje pabrėžiamas jaunuoliams tenkantis specifinis vaidmuo visuomenėje, akcentuojant perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką etapo svarbą, taip pat tapsmą suaugusiais ir savarankiškais.

Pagrindiniai šios strategijos tikslai numato: „<...> jaunuolių asmeninio tobulėjimo, savarankiškumo bei svarbių gyvenime reikalingų įgūdžių ugdymą; jaunuolių aktyvaus pilietiškumo skatinimą; akcentuojant užimtumo, švietimo, sveikatos ir socialinės įtraukties sektorius, tobulinti politikos sprendimus, jų poveikio jauniems asmenims atžvilgiu; skatinti socialinės atskirties mažinimą“ (ES jaunimo strategija, 2018). Siekiant šių tikslų įgyvendinimo, veikla vykdoma pagrindinėmis kryptimis. Pirmoji kryptis – *įtraukti*, akcentuoja jaunuolių dalyvavimo politiniame gyvenime svarbą, nes šiuo metu priimti sprendimai, gali turėti didžiausią įtaką ateities kartoms. Jaunuolių pilietinio, kultūrinio, ekonominio, socialinio dalyvavimo įprasminimas yra viena iš šios strategijos siekiamybių. Antroji kryptis – *susieti*, pabrėžia įvairių judumo formų, keitimosi patirtimi ir ryšių svarbą. Siekiamybė jauniems asmenims suteikti kuo didesnes galimybes bendradarbiavimui, kultūriniais mainais

Europos kontekste, sudarant sąlygas ugdyti ne tik darbo įgūdžius, tačiau ir socialines bei pilietines kompetencijas. Trečioji labai svarbi kryptis yra *suteikti galių*. Tai skatina jaunuolius prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą, ypatingai akcentuojant darbo su jaunimu svarbą, kaip vieną iš būdų, padėti jaunuoliams atrasti save, įprasminti teisingoje veikloje. Siekiamybė pripažinti neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu įgytas kompetencijas bei rezultatus, kurių pasiekama dirbant su jaunimu, padedant neturintiems formalaus išsilavinimo, padidinti įsidarbinimo galimybes, todėl labai svarbus sistemingas kokybiškų priemonių naudojimas, įgyvendinimas bei kokybiškas darbas su jaunimu (ES jaunimo strategija, 2018). Remiantis šios strategijos paskutine kryptimi, galima atkreipti dėmesį į siekiamybę išplėtoti kokybišką darbą su jaunimu vietos, nacionaliniu bei regioniniu ir ES lygmeniu, įskaitant jaunimo politikos plėtojimą, įgyvendinimo procesą, darbuotojų parengimą bei pakankamus išteklius. Akcentuojama tai, jog labai svarbu plėsti bei kurti informavimo centrus, kuriuose jaunimas galėtų gauti kokybiškas karjeros, profesinio orientavimo, finansinių konsultacijų, verslo kūrimo paslaugas.

Siekiant toliau gerinti ES valstybių narių koordinuotą veikimą jaunimo užimtumo srityje, 2020 m. spalio 30 d. patvirtinta Tarybos rekomendacija „*Tiltas į darbo rinką*“. Sustiprinta „*Jaunimo garantijų iniciatyva*“, kuria pakeičiama 2013 m. balandžio 22 d. Tarybos rekomendacija dėl „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ nustatymo (Tarybos rekomendacija, 2020). Šia rekomendacija valstybėms narėms rekomenduojamos prioritetinės kryptys (žr. 7 pav.).

7 pav. Valstybėms narėms rekomenduojamos prioritetinės kryptys įgyvendinant Jaunimo garantijų iniciatyvą (sudaryta autoriaus, remiantis Tarybos rekomendacija, 2020; LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2021)

Rekomendacijos parengtos remiantis jaunimo nedarbo bei neveiklumo rizika, taip pat švietimo ir mokymosi kokybės neatitikimu darbo rinkos poreikiams, įvertinant gamybos ir paslaugų skaitmenizavimo pokyčius bei nuo to priklausantį darbo pasaulio greitą kitimą. Pagal šias rekomendacijas sustiprinta „Jaunimo garantijų iniciatyva“ dar intensyviau orientuota į kokybiškesnio jaunimo užimtumo siekį, individualius jaunuolių poreikius bei konkrečių įgūdžių tobulinimą. Akcentuojama paslaugų nustatymo ir atitikimo konkrečioms tikslinėms jaunuolių grupėms taikomų priemonių reikšmingumas bei pritaikymas pagal regioninius darbo rinkos ypatumus bei kliūtis su kuriomis susiduria naudos gavėjai (Tarybos rekomendacija, 2020).

Apibendrinant jaunimo užimtumo politikos reglamentavimą ES, galima teigti, kad ES užimtumo politikos teisinis pagrindas yra įtvirtintas SESV, o antriniai teisės aktai, kuriuos rengia ES institucijos, sukonkretina ir reguliuoja bendras bei suderintas jaunimo užimtumo politikos kryptis. ES dokumentuose pateikiamos bendrosios gairės bei rekomendacijos, kaip ir kokių principų valstybės narės turi laikytis, siekiant tvaraus bei kokybiško jaunimo užimtumo, tačiau kiekviena ES valstybė narė nacionalinio ar vietos lygmens politikos įgyvendinimą vykdo atsižvelgiant į konkrečią savo šalies socialinę ir ekonominę situaciją. Atlikta analizė leido išvelgti, kad strategijoje „Europa 2020“ į užimtumą orientuoti tikslai bei pavyzdinės iniciatyvos leido sutelkti dėmesį, siekiant pagrindinių ES užimtumo tikslų. Svarbu paminėti, kad be įpareigojančių teisės aktų ES valstybių narių koordinuotas veikimas gerinamas įgyvendinant neprivalomus teisės aktus. Analizės metu atskleista, kad ES Tarybos rekomendacija „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo“ yra viena svarbiausių kovojant su jaunimo nedarbu bei atskirtimi visose ES valstybėse narėse, o 2020 metais patvirtintoje Tarybos rekomendacijoje „Tiltas į darbo rinką“. Sustiprinta „Jaunimo garantijų iniciatyva“, kuria pakeičiama Tarybos rekomendacija dėl „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ nustatymo, pateiktos ES valstybėms narėms prioritetinės veiklos kryptys, orientuojantis į dar kokybiškesnį jaunimo užimtumo siekį.

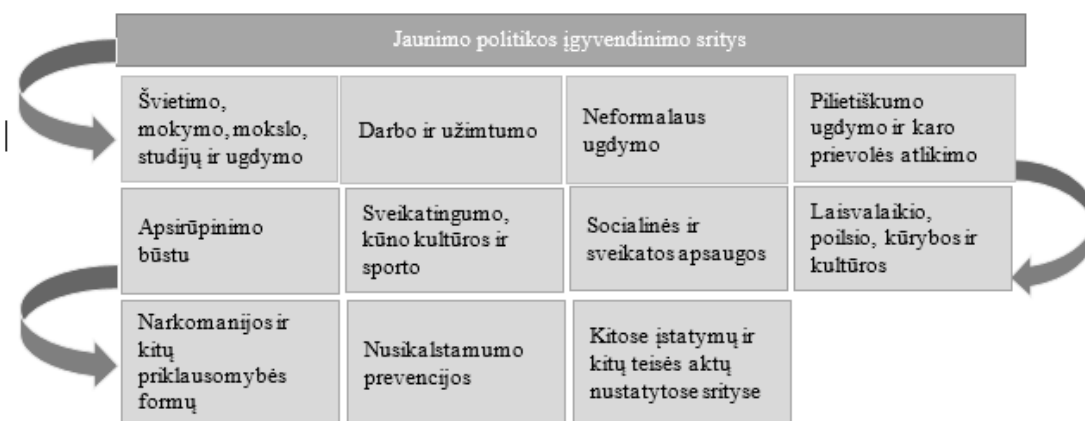
2.2. Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje analizė

Tvirtos teisinės sistemos užtikrinimas gali suteikti pagrindą kiekvienos politikos įgyvendinimo procesui, ne išimtis ir jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas. Nors Lietuvoje jaunimo politikos įgyvendinimas yra neatsiejamas nuo ES strateginiuose dokumentuose apibrėžtų gairių ir rekomendacijų, tačiau nacionaliniais strateginiais bei norminiais teisės aktais yra reglamentuojamas konkretus, tik Lietuvai taikomas jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas. Lietuvoje jaunimo užimtumo politikos kryptys bei prioritetai numatyti skirtinguose teisiniuose dokumentuose, o vieno konkretaus nacionalinio dokumento, apibrėžiančio būtent jaunimo užimtumo politikos priemones ir jų įgyvendinimą nėra, todėl vadovaujamasi dokumentais, kurie reglamentuoja jaunimo politiką tuo pačiu apimdami ir užimtumą.

Lietuvoje jaunimo politikos pradžia galima laikyti Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. birželio 27 d. nutarimu Nr. I-1413 patvirtintą Valstybinę jaunimo politikos koncepciją „Dėl Valstybinės jaunimo politikos koncepcijos“ (toliau Koncepcija), kurioje jaunimo politika pripažinta Lietuvos politikos dalimi. Koncepcijoje buvo pateiktos jaunimo politikos gairės ir tai buvo svarbus žingsnis jaunimo politikos teisinio reglamentavimo plėtrai Lietuvoje. Koncepcijoje apibrėžta jaunimo sąvoka, kaip „visuomenės narių grupė, apimanti asmenybės formavimosi bei perėjimo prie savarankiško gyvenimo visuomenėje laikotarpį gyvenančius asmenis, turinčius nuo 16 iki 29 metų“ (Koncepcija, 1996). Taip pat apibrėžiama valstybinės jaunimo politikos sąvoka, kaip „valstybės institucijų veikla,

kuria sprendžiamos jaunimo problemos bei siekiama sudaryti palankias sąlygas jauno žmogaus asmenybės formavimuisi bei integracijai į visuomenės gyvenimą“ (Konceptija, 1996). Pagrindiniai Konceptijoje atspindėję valstybinės jaunimo politikos tikslai numatė: „pilietiškos, demokratiškos asmenybės formavimą; jaunimo integraciją į Lietuvos visuomenės politinį, pilietinį, ekonominį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą; dvasinių vertybių formavimą;“ (Konceptija, 1996). Tuo tarpu pagrindiniai principai numatė valstybės institucijų atsakomybes įgyvendinant jaunimo politiką, ypatingai pabrėžiant jų veiksmus skatinant jaunimą veikti ir aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Nors ši Konceptija jau negalioja, tačiau joje išdėstyti pagrindiniai jaunimo politikos principai atskleidė naują požiūrį į jaunus žmones bei suteikė pagrindą toliau plėtoti jaunimo politiką, atsižvelgiant į jaunimo poreikius, teisinę sistemą bei ją formuojančių ir įgyvendinančių institucijų bendradarbiavimą.

Iki 2003 metų Valstybinė jaunimo politikos koncepcija buvo pagrindiniu teisės aktu, kuris reglamentavo jaunimo politiką, kol Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. gruodžio 4 d. patvirtino *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymą* (toliau Jaunimo politikos pagrindų įstatymas), kuris nustato „<...> jaunimo politikos formavimo, įgyvendinimo, darbo su jaunimu ypatumus, patariamąsias institucijas, su jaunimu dirbančių organizacijų kompetenciją“ (Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003). Taip pat įstatyme įtvirtintos su jaunimu dirbančių organizacijų sąvokos bei pabrėžiama jų svarba ir indėlis ugdant jauno asmens asmenybę, įvardintos nacionalinio ir vietos lygmens institucijos ir jų atsakomybės, atsakingos už jaunimo politikos įgyvendinimą. Svarbūs šio įstatymo III skyriaus 6 straipsnyje apibrėžti darbo su jaunimu principai, 4 punkte pabrėžiama jauno asmens poreikių išsiaiškinimo svarba, o 6 punktas akcentuoja tinkamo nukreipimo pagal individualius poreikius būtinybę. Jaunimo politikos pagrindų įstatymo projekto 4 straipsnyje pateiktos jaunimo politikos įgyvendinimo sritys (žr. 8 pav.).

8 pav. Jaunimo politikos įgyvendinimo sritys (sudaryta autoriaus, remiantis LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymo projektu, 2003)

Paveiksle galima įžvelgti, kad jaunimo politika veikia pagrindinėse vienuolikoje sričių, tačiau jas būtų galima išskirti į 3 pagrindines kryptis. Pirmoji kryptis orientuota į jaunimo švietimą, įskaitant ir neformalų ugdymą, darbą ir užimtumą bei pilietiško ugdymą. Antroji orientuota į socialinę apsaugą, būstą, kultūrą, kūrybą, sportą. Trečiajai galima priskirti nusikalstamumo prevenciją bei įvairias priklausomybių formas. Pateiktos sritys leidžia įžvelgti, joje jaunimo užimtumas ir nedarbas yra viena iš jaunimo politikos sričių. Galima teigti, jog remiantis šiuo įstatyme pateiktais

pagrindiniais principais bei jaunimo politikos įgyvendinimo sritimis yra įgyvendinama jaunimo užimtumo politika Lietuvoje.

Svarbu paminėti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2013 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 878 patvirtino *Užimtumo didinimo 2014-2020 metų programą* (toliau Užimtumo didinimo programa), kurioje akcentuojamas poreikis mažinti jaunimo nedarbą, pabrėžiant jaunimo, kaip pažeidžiamos grupės, susiduriančios su integracijos į darbo rinką problemą bei profesinių įgūdžių ir darbinės patirties stoką. Programa parengta siekiant „kompleksiškai spręsti itin aktualias gyventojų užimtumo problemas, sutelkiant verslo, švietimo ir darbo rinkos sektorius, taip pat įtraukiant socialinius partnerius ir savivaldybes į užimtumo politikos formavimą“ (Užimtumo didinimo programa, 2013). Programos strateginis tikslas – „pasiekti kuo didesnį gyventojų užimtumą, kad kiekvienas gyventojas galėtų rasti turimą kvalifikaciją atitinkantį darbą ir užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį“ (Užimtumo didinimo programa, 2013). Šiam tikslui pasiekti išskirti papildomi tikslai bei uždaviniai jiems įgyvendinti. Pagrindiniai susiję su jaunimo užimtumu orientuoti į „greitą bei tvarų jaunimo perėjimą iš švietimo sistemos į darbo rinką, teikiant pagalbą jauniems asmenims iki 25 metų, kurie per 4 mėnesius nuo darbo netekimo ar formaliojo mokymo baigimo gautų tinkamą darbo pasiūlymą arba tęstų mokslus, įskaitant pameistrystę, praktiką ar stažuotę; profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą ir kokybę; kokybiškų įgūdžių įgijimo švietimo ir mokymo sistemoje užtikrinimą; gyventojų verslumo ugdymą ir verslo kūrimo iniciatyvas (Užimtumo didinimo programa, 2013). Įgyvendinant programą svarbus tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaidmuo, todėl programos tikslams įgyvendinti buvo parengtas tarpinstitucinis veiklos planas.

Siekiant įgyvendinti ES Tarybos 2013 m. balandžio 22 d. rekomendaciją *dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo*, Lietuvos Respublikos 2013 m. gruodžio 16 d. įsakymu Nr. A1-692 „*Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo plano patvirtinimo*“ parengtas bei patvirtintas Jaunimo garantijų iniciatyvos (toliau JGI) planas. Šio plano pagrindinis tikslas buvo „užtikrinti, kad visi jaunuoliai iki 29 metų amžiaus per keturių mėnesių laikotarpį nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymosi užbaigimo gautų pasiūlymą dirbti, toliau mokytis, įskaitant pameistrystės profesinio mokymo formą, atlikti praktiką arba stažuotę“ (JGI įgyvendinimo planas, 2013). Siekiant šio tikslo JGI plane buvo numatyti šie uždaviniai: „skatinti ankstyvą intervenciją ir aktyvumą; skatinti integraciją į darbo rinką; plėtoti valstybės, vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei verslo subjektų bendradarbiavimą siekiant integruoti jaunimą į darbo rinką ar švietimo sistemą; gerinti profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą bei kokybę; užtikrinti kokybiškų įgūdžių įgijimą švietimo sistemoje; plėtoti kompetencijų vertinimo ir pripažinimo sistemą; skatinti savarankišką užimtumą ir ugdyti verslumą“ (JGI įgyvendinimo planas, 2013). Jaunimo užimtumo iniciatyva (toliau JUI) tapo vienu pagrindinių JGI veiksmų plano finansavimo šaltinių. Lietuvoje ši iniciatyva įtraukta į *Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programą*, kuriai įgyvendinti skirtas 7 prioriteto, 7.4.1. uždavinys „sumažinti nedirbančio, nesimokančio ir mokymuose nedalyvaujančio 15-29 metų amžiaus jaunimo skaičių“ (ES fondų investicijų veiksmų programa, 2021).

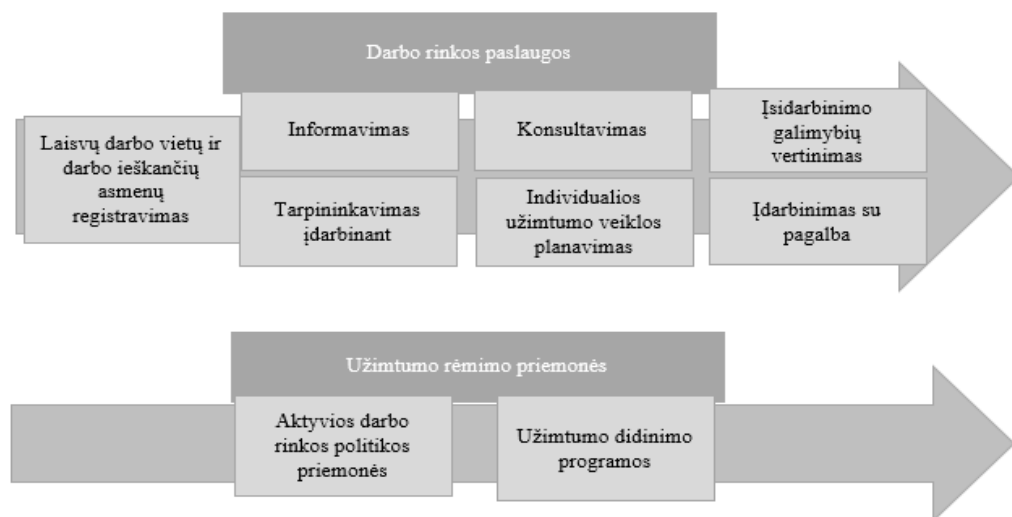
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2018 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. A1-239 patvirtino JGI plano pakeitimą. Šiuo pakeitimu sukonkretintas JGI plano tikslas - „užtikrinti, kad visi nedirbantys, nesimokantys ir mokymuose nedalyvaujantys 15-29 metų asmenys per keturių mėnesių laikotarpį nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymosi užbaigimo (nutraukimo) gautų pasiūlymą, trunkantį ne mažiau nei 28 kalendorines dienas, dirbti, toliau mokytis (įskaitant pameistrystės profesinio mokymo organizavimo formą), atlikti praktiką ar stažuotę“ (JGI įgyvendinimo plano pakeitimas, 2018). Tiksle atsiranda aiškiai apibrėžta laiko trukmė, kuri leidžia

išžvelgti ne tik gauto pasiūlymo reikalingumą, tačiau ir pabrėžia integracijos į darbo rinką ar švietimo sistemą tvarumo svarbą, plano tikslas papildomas tuo, kad gautas pasiūlymas dirbti, mokytis, atlikti praktiką ar stažuotę, trunka ne mažiau kaip 28 kalendorines dienas. Svarbu paminėti, jog JGI plano II skyriaus 9 punkte pažymima jaunų asmenų profiliavimo svarba, atsižvelgiant į tikslinę grupę, pritaikant tinkamiausių priemonių kompleksą. Taip pat akcentuojama, jog didžiausias dėmesys privalo būti skiriamas žemos motyvacijos, vidutinės bei ribotos įsidarbinimo galimybes turintiems jauniems bedarbiams, kuriems kyla rizika tapti ilgalaikiais bedarbiais. Pabrėžiama nekvalifikuoto jaunimo mokymosi svarba, rekomenduojant pirminį ar tęstinį mokymąsi, teikiant pagalbą įgyti paklausią profesiją. Pabrėžiama, jog mažinant ilgalaikį nedarbą labai svarbi motyvaciją skatinančių, socialinių bei reabilitacinių paslaugų svarba, remiamasi įdarbinimas ar profesinis mokymas turi būti siūlomas jaunuoliams tik po jų. Todėl JGI plano pakeitimo III skyriuje aiškiai išskirti du tikslai bei uždaviniai ir priemonės jiems pasiekti. Pirmas plano tikslas numatė jaunimo ankstyvosios intervencijos ir aktyvumo skatinimą, tuo tarpu antrasis orientuotas į jaunimo integracijos į darbo rinką didinimą (JGI įgyvendinimo plano pakeitimas, 2018). JGI plano pakeitime prie įgyvendinimo institucijų aiškiai įvardijamos LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, LR Švietimo ir mokslo ministerija, LR Ūkio ministerija, Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (JGI įgyvendinimo plano pakeitimas, 2018).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2014 m. rugpjūčio 19 d. įsakymu Nr. A1-416 „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtino *Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo tvarkos aprašą* (toliau JGI tvarkos aprašas), kuriame įvardijami JGI įgyvendinimo pagrindiniai principai, įgyvendinančios institucijos, įgyvendinimo tvarka, veiklos bei stebėseną. Svarbu, jog šio aprašo 2020 m. lapkričio 27 d. galiojančioje suvestinėje redakcijoje įvardijamos pagrindinės JGI įgyvendinančios institucijos LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau LR SADM), Užimtumo tarnyba ir Jaunimo reikalų departamentas (toliau JRD). LR SADM atlieka koordinatoriaus funkciją, prižiūrint JGI įgyvendinančių institucijų veiklą, vykdo tarpinstitucinį bendradarbiavimą tiek nacionaliniame, tiek regioniniame ar vietos savivaldos lygmenyje. UžT užtikrina JGI įgyvendinimą, organizuoja bei kontroliuoja Jaunimo darbo centrų veiklą, yra atskaitinga LR SADM už JGI įgyvendinimo pažangą. Jaunimo darbo centrų veikla neatsiejama nuo JGI. Jaunimo darbo centrų pagrindinė funkcija tai konsultavimo ir informavimo paslaugų teikimas jaunuoliams, kurių didžioji daugumą yra Užimtumo tarnybos klientai. JRD taip pat užtikrina JGI veiklą įgyvendinimą, vykdo stebėseną, kontroliuoja partnerių veiklą. Atsižvelgiant į JGI tvarkos aprašo IV skyriuje pateiktą JGI įgyvendinimo tvarką, pastebima, kad JGI įgyvendinamas keliais etapais. Teikiamos *pirminės JGI intervencijos įgyvendinimas*, kurios metu jaunuoliams teikiamos ankstyvos intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemonės. *Antrinės JGI intervencijos įgyvendinimas*, jaunuoliams teikiant integraciją į darbo rinką didinančias priemones. Jaunuolių atitiktis dalyvauti JGI veiklose priklauso nuo taikomų prioritetinių atrankos kriterijų, kurie tvirtinami Užimtumo tarnybos bei JRD direktorių. Neaktyvių jaunuolių, įskaitant ir jaunus bedarbius nustatymas vyksta sudarant individualų veiklos planą (toliau IUVP), tačiau svarbu paminėti, jog profiliuojant jaunus asmenis IUVP pagalba JRD bei Užimtumo tarnybos taikomi profiliavimo kriterijai skiriasi, atsižvelgiant į veiklas (JGI įgyvendinimo tvarkos aprašas, 2020). Svarbu pabrėžti, kad Užimtumo tarnyba įgyvendina tiek pirminės, tiek antrinės intervencijos projektus, todėl tikslinga paminėti, kad nuo 2015 m. ši įstaiga pradėjo įgyvendinti pirminės intervencijos projektą „Atrask save“ bei antrinės intervencijos projektą „Naujas startas“ (Jaunimo garantijos 2021). Remiantis 2019 m. gegužės 27 d. galutinėje vertinimo ataskaitoje „*Europos Sąjungos investicijų ir jaunimo užimtumo*

iniciatyvos veiksmingumo, efektyvumo ir poveikio, įskaitant jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimą“ pateiktais vertinimo duomenimis, galima daryti prielaidą, kad šių projektų įgyvendinimas buvo efektyvus bei veiksmingas. Atsižvelgiant į tai 2019 m. gegužės 27 d. visoje Lietuvoje startavo ESF finansuojamas projektas „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“. Tai jaunimo garantijų iniciatyvos projektas, kuriuo siekiama užtikrinti, kad visiems asmenims nuo 16 iki 29 m. amžiaus būtų pateiktas kokybiškas darbo pasiūlymas, pasiūlymas toliau mokytis atlikti stažuotę ar praktiką. Galima teigti, jog tai kaip ir tęstinis projektas skirtas tęsti pasiteisinusias „Atrask save“ veiklas, projektas skirtas Užimtumo tarnyboje registruotam, nesimokančiam ir nedirbančiam jaunimui, projekto veiklomis siekiama – „padėti jaunam asmeniui įsilieti į aktyvų visuomeninį gyvenimą bei sėkmingai integruotis darbo rinkoje“ (Jaunimo garantijos, 2020).

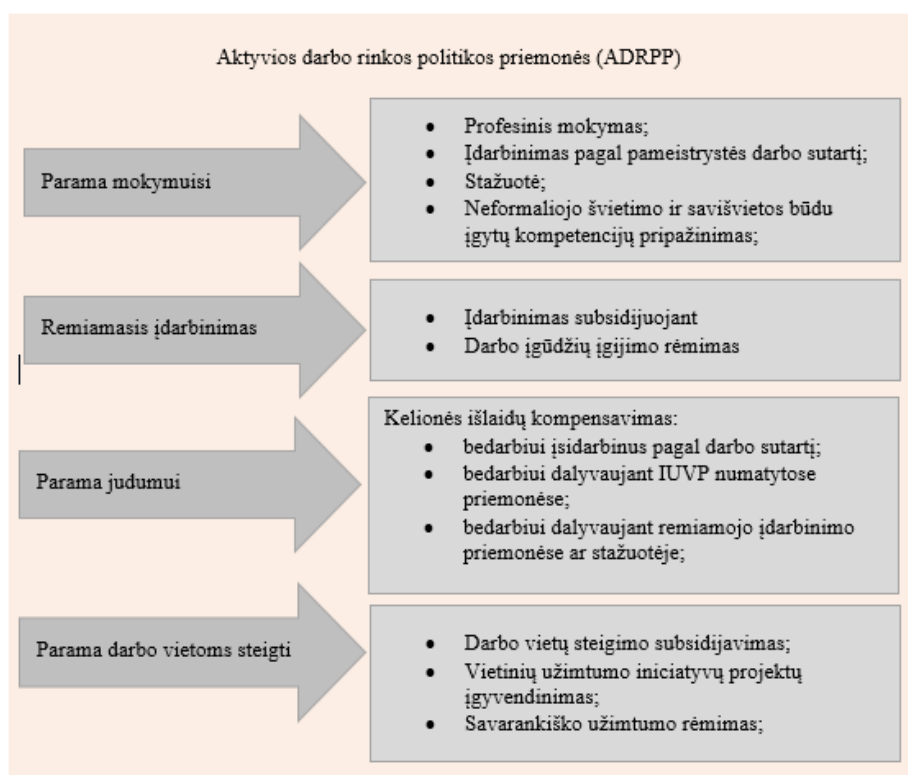
Analizuojant jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo kryptis Lietuvoje svarbu atkreipti dėmesį į Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. birželio 21 d. patvirtintą *Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymą* Nr. XII-2470, kuris „nustato pagrindines užimtumo formas ir jų sistemą, darbo ieškančių asmenų užimtumo rėmimo sistemos teisinius pagrindus, jos tikslą, uždavinius, užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių subjektų funkcijas, darbo rinkos paslaugų teikimo ir užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo organizavimą ir finansavimą, atsakomybę už nelegalų darbą, užsieniečių įdarbinimo tvarkos pažeidimus, nedeklaruotą darbą ir nedeklaruotą savarankišką veiklą“ (Užimtumo įstatymas, 2016). Užimtumo įstatymo III skyriuje reglamentuojama užimtumo rėmimo bei stebėsenos sistema. Užimtumo rėmimo sistemos pagrindiniu tikslu įvardijamas „visiško gyventojų užimtumo siekis, mažinant jų socialinę atskirtį ir stiprinant socialinę sanglaudą, o pagrindiniai uždaviniai šiam tikslui pasiekti susiję su darbo paklausos ir pasiūlos derinimu, siekiant darbo rinkos pusiausvyros bei darbo ieškančių asmenų užimtumo galimybių didinimas“ (Užimtumo įstatymas, 2016). Užimtumo įstatymo 12 straipsnyje pateikiamos darbo rinkos paslaugos bei užimtumo rėmimo priemonės (žr. 9 pav.).

9 pav. Darbo rinkos paslaugos ir užimtumo rėmimo priemonės (sudaryta autoriaus, remiantis LR Užimtumo įstatymu, 2016)

Tuo tarpu *Užimtumo įstatymo* 35 straipsnyje rašoma apie aktyvias darbo rinkos politikos priemones (toliau ADRPP), kurios leidžia lengviau integruotis į darbo rinką, tai itin aktualu jauniems asmenims (žr. 10 pav.). Šių priemonių koordinavimas bei įgyvendinimas pavestas Užimtumo tarnybai. Kalbant

apie ADRPP svarbą reikšminga pabrėžti, jog viena pagrindinių ADRPP yra parama mokymuisi. Galima pabrėžti 36 ir 37 straipsnių svarbą, kuriuose apibrėžiama profesinio mokymosi bei paramos mokymuisi galimybės. *Parama mokymuisi* pagalba yra darbo ieškantiems asmenims suteikiama galimybė įgyti ar tobulinti turimą kvalifikaciją, bei prisipažinti turimas kompetencijas. Šios priemonės gali būti kompleksinės, derinant skirtingas priemones. Pavyzdžiui, bedarbis, užbaigęs profesinį mokymąsi, gali įsidarbinti pas darbdavį, kuriam yra suteikiama įdarbinimo subsidijuojant ar darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonė (LR užimtumo įstatymas, 2016). UžT kompensuoja visas su mokymusi susijusias išlaidas, šiuo metu jaunimui skirtas ADRPP finansuojamos iš ES struktūrinio fondo lėšų, įgyvendinant antrinės intervencijos projektą „Jaunimo užimtumo skatinimas“, tačiau prieš tai jaunuoliai turi dalyvauti pirminės intervencijos projekte „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ (Užimtumo tarnyba, 2021).

10 pav. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (LR Užimtumo įstatymas, 2016)

Kalbant apie profesinio mokymo svarbą bei galimybę įgyti paklausią kvalifikaciją ir sėkmingai integruotis tiek darbo rinkoje, tiek visuomeniniame gyvenime, tikslinga paminėti Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. spalio 14 d. patvirtintą *Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymą* Nr. VIII-450. Nuo 2019 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo šio įstatymo 7 straipsnio pakeitimas, kurio 1 dalyje numatyta, kad „tėstinis profesinis mokymas yra skirtas ne pirmajai kvalifikacijai įgyti“ (LR Profesinio mokymo įstatymas, 1997). Šis įstatymo pakeitimas apribojo galimybę darbo ieškantiems asmenims, tame tarpe ir jaunimui, registruotiems Užimtumo tarnyboje, tačiau neturintiems profesinės kvalifikacijos, gauti šias paslaugas. Įvykus įstatymo pakeitimui nekvalifikuoti darbo ieškantys asmenys prarado galimybę dalyvauti tęstiniame profesiniame mokyme. Remiantis įstatymo 7 str. 2 dalimi, šiuo metu profesinį mokymą gali gauti tik jau turintys kvalifikaciją asmenys, kurie pageidauja persikvalifikuoti, ar įgyti aukštesnį kvalifikacinį laipsnį. Tuo tarpu pagal Užimtumo įstatymą tęstinis mokymas gali būti teikiamas neatsižvelgiant į turimą asmenų kvalifikaciją. Užimtumo tarnybos duomenimis, jeigu 2018-2020 m. 3,5 proc. Užimtumo tarnyboje registruotų nekvalifikuotų asmenų

būtų galėję gauti paramos mokymuisi rėmimą, per šį trejų metų laikotarpį „jų sukuriama grynoji ekonominė vertė būtų buvusi 4 mln. eurų (Užimtumo tarnyba, 2021).

Remiamojo įdarbinimo priemonės skirtos paremti darbdavius, įdarbinusius Užimtumo tarnybos siūstus darbo ieškančius asmenis, mokant darbdaviui dalinę darbo užmokesčio kompensaciją darbo užmokesčiui padengti (Užimtumo įstatymas, 2016). *Parama judumui* yra skiriama bedarbiams padengti kelionės išlaidoms, kai darbo vieta yra ne toje pačioje vietovėje kaip gyvenamoji, išskirtiniais atvejais gali būti skiriama darbdaviui, kuris patiria su darbuotoju susijusias kelionės išlaidas. Parama darbo vietoms steigti „skiriama smulkiojo verslo skatinimui, nuosavų lėšų indėliui, atsipirkimo laikotarpiui pagal kiekvieną įsteigtą darbo vietą, nedarbo mažinimui toje teritorijoje, kurioje numatoma steigti darbo vietą, perteklinių profesijų atstovų įdarbinimui“ (Užimtumo įstatymas, 2016).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2020 m. kovo 18 d. įsakymu Nr. A1-229 „*Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo*“ (toliau Veiksmų planas), patvirtino veiksmų planą, kuriame iškeltas pagrindinis tikslas – „numatyti priemones, skirtas jaunimo politikos įgyvendinimui stiprinti nacionaliniu mastu, užtikrinant tarpžinybinį bendradarbiavimą tarp viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektorių, sukurti infrastruktūrą, reikalingą darniai, faktais ir žiniomis grįstai jaunimo politikai įgyvendinti“ (Veiksmų planas, 2020). Veiksmų plano II skyriuje išskiriamos 5 jaunimo politikos įgyvendinimo problemos, kurių pirmoji susijusi su socialinės apsaugos sistemos spragomis, neužtikrinant jaunų žmonių poreikių, numatomi pagrindiniai uždaviniai šiai problemai spręsti yra geresnių jaunimo užimtumo galimybių užtikrinimas, skatinant ekonominę ir socialinę verslumą bei palankių sąlygų aktyviam dalyvavimui darbo rinkoje sudarymas (Veiksmų planas, 2020). Dar viena Veiksmų plane akcentuojama problema susijusi su jaunimo užimtumu, tai nepakankamai išplėtotą darbo su jaunimu sistema bei neužtikrinama kompleksiška jaunimo užimtumo plėtra. Akcentuojamas atvirųjų jaunimo centrų poreikis, atviro darbo su jaunimu svarba, įtraukiant regionuose gyvenantį, mažiau galimybių turintį, nemotyvuotą jaunimą. Pagrindinės įgyvendinančios institucijos yra LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Jaunimo reikalų departamentas prie LR SADM.

Kadangi vienas iš pagrindinių jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo prioritetų yra *Jaunimo garantijų iniciatyvos* įgyvendinimas, todėl svarbu paminėti, kad 2021 m. vasario 4 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-108, patvirtintas *Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų planas* (toliau JGI Planas), kuriuo siekiama įgyvendinti 2020 m. spalio 30 d. Tarybos rekomendaciją „*Tiltas į darbo rinką*“. Sustiprinta „*Jaunimo garantijų iniciatyva*“, kuria pakeičiama 2013 m. balandžio 22 d. tarybos rekomendacija „*Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo*“ (JGI veiksmų planas, 2021). Šis JGI Planas pakeičia 2013 m. gruodžio 16 d. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-692 patvirtintą *Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų planą* su visais pakeitimais ir papildymais. Naujojo plano tikslas išlieka toks pat, kaip ir 2018 m. gegužės 24 d. įsakyme Nr. A1-239, tačiau pabrėžiama, jog įgyvendinant JGI Planą paslaugos teikiamos 15-29 metų neaktyviems asmenims, 16-29 metų bedarbiams taip pat gali būti teikiamos karjeros konsultavimo paslaugoms 14-29 metų asmenims (JGI veiksmų planas, 2021), ypatingai akcentuojamas profesinis orientavimas, o už profesinio orientavimo suteikimą kiekvienoje savivaldybėje atsakinga Užimtumo tarnyba prie LR SADM (toliau Užimtumo tarnyba). JGI Plano II skyriuje pabrėžiama, kad „taikant šiame plane numatytas priemones, turi būti atsižvelgiama kokiai tikslinei grupei priskiriamas asmuo, nes nuo to priklauso jam siūlomų paslaugų bei priemonių paketas“ (JGI planas, 2021). Prioritetine grupe įvardijami ribotas ir vidutinės

įsidarbinimo galimybes turintys, žemos motyvacijos asmenys, kurie yra ilgalaikiai bedarbiai ar be papildomos pagalbos rizikuoja tokiais tapti. Akcentuojama pagalba nekvalifikuotam jaunimui, įgyjant kvalifikaciją ar kompetencijas. JGI Plane numatoma, kad siekiant ilgalaikio jaunimo nedarbo mažinimo, turėtų būti teikiamos ankstyvosios intervencijos, motyvaciją ir aktyvumą skatinančios bei papildomus gebėjimus bei socialines kompetencijas ugdančios priemonės ir tik po jų jaunuoliai turėtų būti nukreipiami į antrinės intervencijos priemones, siūlant jiems integraciją į darbo rinką skatinančias subsidijuojamas priemones (JGI veiksmų planas, 2021). Ši siekiamybė grindžiama tuo, kad kaštų prasme antrinės intervencijos priemonės yra kur kas brangesnės už pirminės intervencijos priemones, todėl taip siekiama didžiausio efektyvumo ir rezultatyvumo.

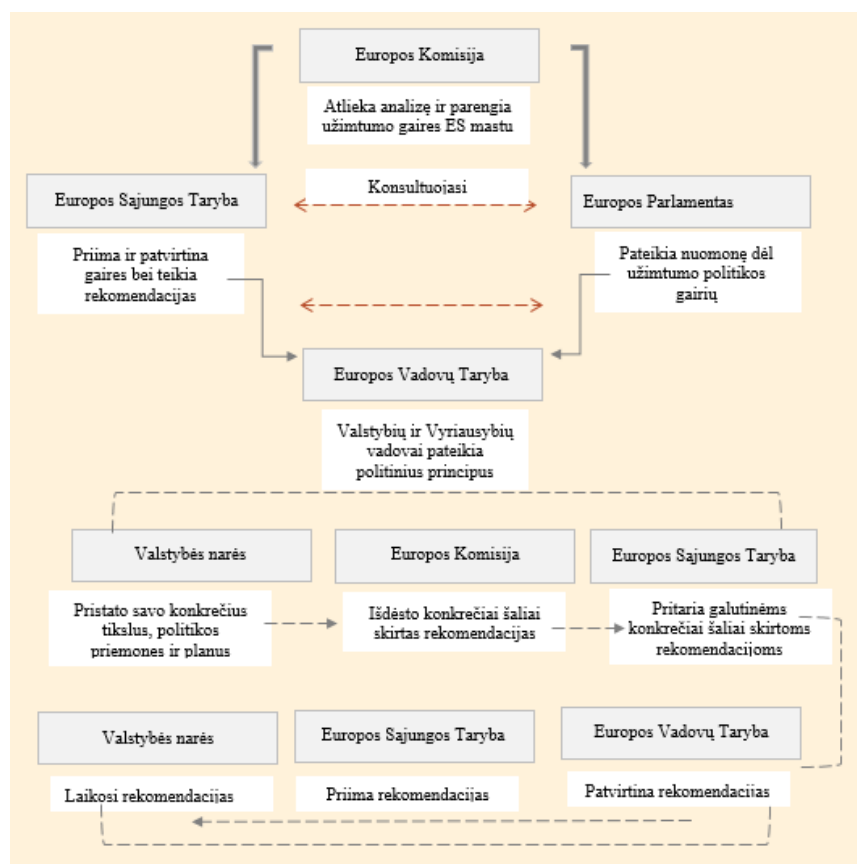
Apibendrinant jaunimo užimtumo politiką ir jos priemonių įgyvendinimą Lietuvoje reglamentuojančius teisės aktus pastebima, jog vieno konkretaus dokumento, kuris reglamentuoja tik jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Lietuvoje nėra, tačiau teisinis reguliavimas apimantis jaunimo politikos įgyvendinimą kartu apima ir jaunimo užimtumą bei jam skirtas priemones bei jų įgyvendinimą. Galima teigti, kad dauguma teisinių aktų nusako jaunimo politikos įgyvendinimo kryptis bei reglamentuoja jaunimo užimtumo ir integracijos į darbo rinką priemones ir procesus. Aptarti teisiniai dokumentai leidžia įžvelgti, kad jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Lietuvoje yra sukurtas pakankamai stiprus teisinis pagrindas, Lietuvos strateginiuose dokumentuose numatyti tikslai prisideda prie ES vykdomos užimtumo politikos, tačiau atlikta analizė leido įžvelgti ir tobulintinas teisinio reguliavimo vietas bei teisės aktų nesuderinamumą nacionaliniame lygmenyje.

2.3. Jaunimo užimtumo rėmimo institucinės struktūros identifikavimas

Aptariant jaunimo užimtumo rėmimo institucinę struktūrą, tikslinga paminėti ES lygmenyje veikiančias institucijas. Europos Parlamentas, ES Taryba ir Europos Komisija kartu rengia visoje ES taikomus teisės aktus bei bendrai taikomą politiką. Esminiu principu galima išskirti tai, jog Europos Komisija teikia siūlymus naujiems teisės aktams, parengdama užimtumo gaires ES mastu, tuo tarpu Europos Parlamentas ir Taryba juos priima ir patvirtina, o Komisija ir valstybės narės vėliau juos įgyvendina. Europos Komisijos svarbus vaidmuo taip pat yra atstovauti atskiroms valstybėms narėms, vykdyti teisės aktų tinkamo įgyvendinimo priežiūrą, įvertinti valstybių narių daromą pažangą bei pateikti rekomendacijas kiekvienai šaliai dėl iniciatyvų gairių įgyvendinimo (Europos Parlamentas, 2021). ES užimtumo politikos institucinė struktūra bei užduočių paskirstymas pavaizduotas 11 paveiksle.

ES institucinės sistemos unikalumas jaunimo užimtumo politikos srityje pasižymi tuo, jog ES bendruosius politinius principus ir prioritetus nustato Europos Vadovų Taryba, tuo tarpu Europos Komisija rengia užimtumo gaires, kuriose išdėstomi pagrindiniai nacionalinės užimtumo politikos tikslai bei prioritetai (Europos Parlamentas, 2021). Parengtas gaires turi patvirtinti Europos Taryba, tačiau prieš patvirtindama gaires dėl jų konsultuojasi su Europos Parlamentu. Užimtumo komitetas, turintis patariamąjį statusą, atsakingas už užimtumo padėties ir užimtumo politikos krypčių stebėseną valstybėse narėse ir Sąjungoje (SESV, 2012). Europos Taryba teikia rekomendacijas, kaip pavyzdžiui 2012 m. gruodžio mėn. Europos Taryba ES valstybėms narėms pateikė rekomendacijas, dėl kovos su jaunimo nedarbu. 2012 metais Europos Komisija taip pat pateikė pasiūlymą dėl jaunimo užimtumo paketo, kuriame buvo pateikiamos pagrindinės priemonės, skirtos padėti valstybėms narėms mažinant jaunimo nedarbą bei socialinę atskirtį. O viena iš svarbiausių Europos Sąjungos pateiktų

rekomendacijų yra 2013 m. balandžio mėn. 22 d. Europos Sąjungos Tarybos rekomendacija „*Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo*“.

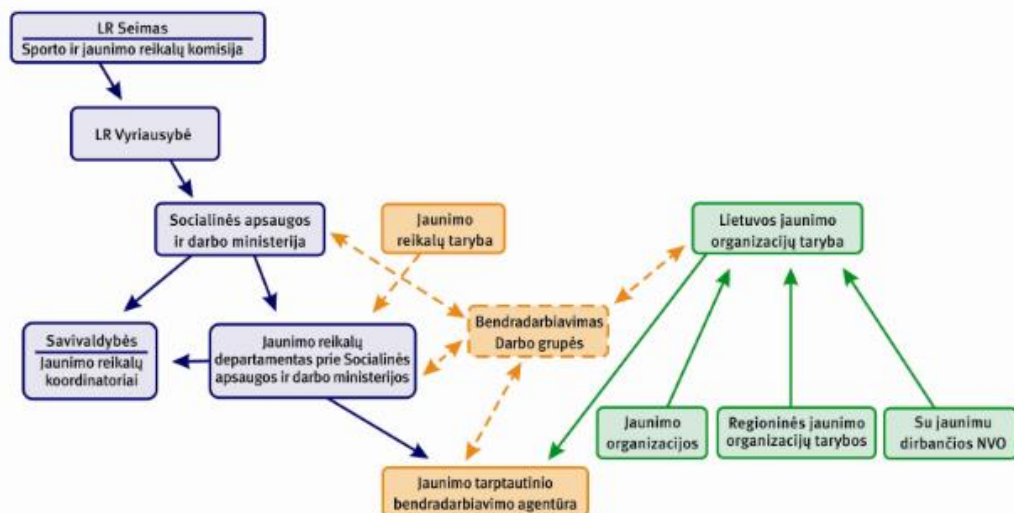

11 pav. Europos Sąjungos užimtumo politikos institucinė struktūra (sudaryta autoriaus, remiantis Europos Sąjungos teisės abėcėlė, 2016; Europos Parlamentas, 2021)

Didžioji dauguma iniciatyvų, kurios skirtos jaunimo užimtumo ir nedarbo problemai spręsti yra pagrįstos Europos Parlamento teikiamais siūlymais dėl konkrečių praktinių veiksmų. Pavyzdžiui Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimas yra tvirtai remiamas Europos Parlamento. 2014 m. liepos 17 d. rezoliucijoje pateikiami Europos Parlamento skatinimai ES teisinės sistemos sukūrimui, kurioje būtų nustatyti svarbiausi JGI įgyvendinimo standartai (Europos Parlamentas, 2021). Europos Komisija įvertinus valstybių narių pažangą ir pasiekimus pagal pateiktas kiekvienos valstybės narės kasmetines ataskaitas, kasmet siūlo gairių koregavimą bei teikia konkrečias rekomendacijas kiekvienai šaliai dėl įgyvendinimo proceso tobulinimo, kurias vėl tvirtina Europos Sąjungos Taryba.

Analizuojant jaunimo užimtumo rėmimo institucinę struktūrą, svarbu paminėti svarbiausias institucijas bei nacionalinio lygmens politikos veikėjus, veikiančius nacionaliniame lygmenyje, tiek įstatymų leidžiamosiose, tiek vykdomosiose valdžiose bendrai įgyvendinant visą jaunimo politiką (žr. 12 pav.). Viena pagrindinių institucijų yra LR Seime veikianti Jaunimo ir sporto reikalų komisija, kuriai tenka pagrindinė atsakomybė jaunimo teisių bei valstybinės jaunimo politikos formavime, vykdančią institucijų, įgyvendinančių jaunimo politiką kontrolę. Jaunimo ir sporto reikalų komisija nagrinėja darbo ir užimtumo problemas, bendradarbiauja su tarptautinėmis organizacijomis bei teikia rekomendacijas Seimui ir Vyriausybei bei kitoms institucijoms dėl norminių teisės aktų tobulinimo (LR SADM, 2021). Jaunimo politikos koordinavimą Vyriausybė yra pavedusi LR SADM, kurios atsakomybė įgyvendinant su jaunimo politika susijusius uždavinius, atlikti LR jaunimo politikos pagrindų įstatymo vykdymo kontrolę. Taip pat LR SADM vykdo Europos Komisijos nustatytą

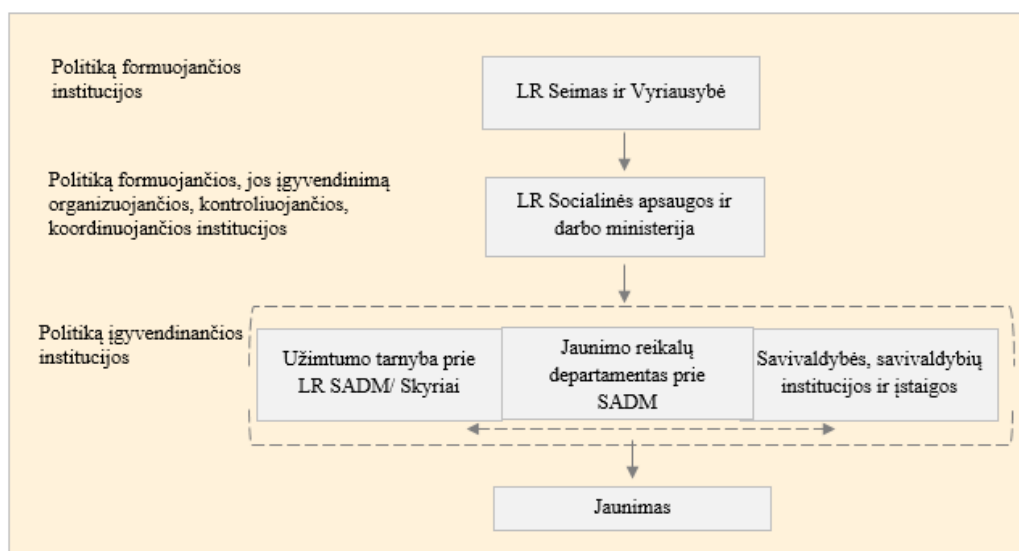
jaunimo politikos priemonių įgyvendinimo Lietuvoje organizavimą ir koordinavimą, formuoja, įgyvendina ir koordinuoja jaunimo politiką (LR SADM, 2021).

12 pav. Jaunimo politikos institucinis įtvirtinimas nacionaliniame lygmenyje (Jaunimo reikalų departamentas, 2021)

Pagrindinis valstybės jaunimo politikos priemonių, kurios stiprina jaunuolių motyvą įsitraukimo į aktyvų visuomeninį gyvenimą procese, įgyvendintojas yra Jaunimo reikalų departamentas, kurio pagrindinės atsakomybės yra su jaunimu dirbančių institucijų veiklos koordinavimas ir kontrolė bei valstybės jaunimo politikos programų ir priemonių rengimas ir įgyvendinimas. Jaunimo reikalų tarybos sudėtyje yra valstybės institucijos ir Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos deleguoti atstovai, kurie nagrinėja jaunimo politikos klausimus, susijusius su nevyriausybinių organizacijų įtraukimu į jaunimo poreikių atliepimą, įgyvendinant politiką (Jaunimo reikalų departamentas, 2021). Tuo tarpu savivaldybėse jaunimo įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą savivaldos lygmeniu rūpinasi Jaunimo reikalų taryba. Ši taryba susideda iš savivaldybės institucijų ir jaunimo organizacijų atstovų. Teritoriniame lygmenyje prie savivaldybės institucijų formuojamos ir įgyvendinamos jaunimo politikos prisideda jaunimo reikalų koordinatoriai. Svarbus vaidmuo jam tenka kuriant ir palaikant bendradarbiavimo tinklą tarp savivaldos politikų, su jaunimu dirbančių organizacijų ir jaunų asmenų, taip pat planuojant ir įgyvendinant jaunimui skirtas priemones ir programas (LR SADM, 2021).

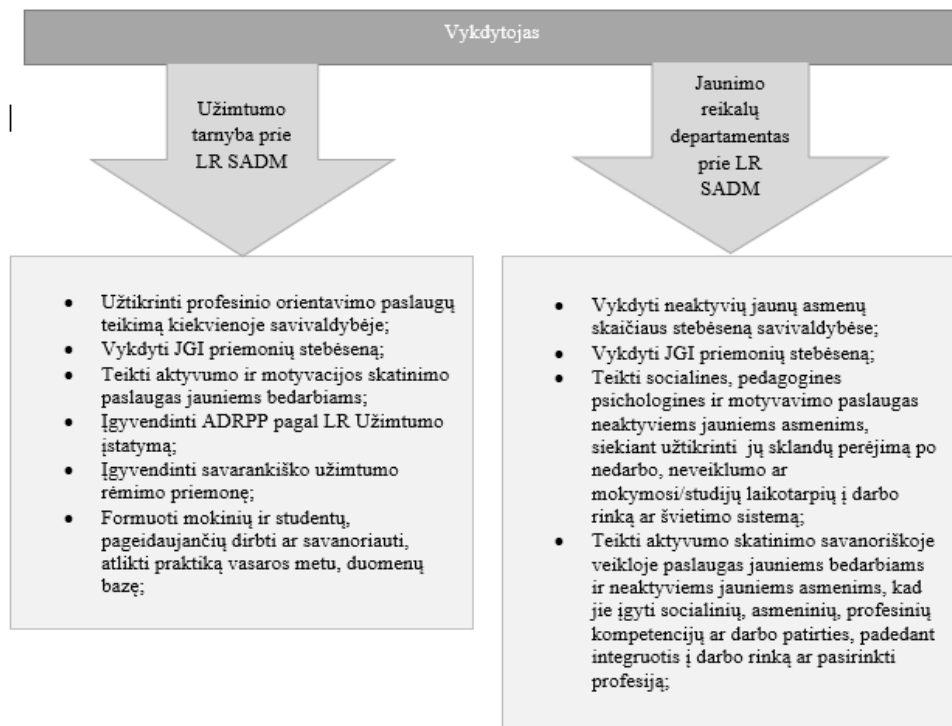
Siekiant įgyvendinti tikslingą jaunimo užimtumo rėmimo politiką LR Seimas ir LR Vyriausybė kartu su LR SADM formuoja užimtumo rėmimo politiką, kurios pagrindiniai įgyvendintojai yra Užimtumo tarnyba, Jaunimo reikalų departamentas ir savivaldybės bei jų institucijos (žr. 13 pav.). Nors savivaldybės nėra pavaldžios LR SADM, tačiau vadovaujasi ministerijos parengtais ir Seimo patvirtintais įstatymais bei kitais teisinais dokumentais, todėl yra vaizduojamos tame pačiame lygmenyje kaip ir Užimtumo tarnyba su Jaunimo reikalų departamentu. Taip pat Užimtumo tarnyba įgyvendindama jaunimo užimtumo rėmimo politiką bei kitas jaunimo užimtumui skirtas priemones bendradarbiauja su savivaldybe bei kitomis savivaldybės institucijomis, kaip pavyzdžiui švietimo įstaigomis, seniūnijomis.

13 pav. Užimtumo rėmimo institucinė struktūra (sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymu, 2016; Jaunimo reikalų departamentas, 2021)

Remiantis LR Užimtumo įstatymo 16 straipsniu „Užimtumo rėmimo politiką įgyvendina Užimtumo tarnyba“. Užimtumo tarnybos kompetencijoje yra darbo rinkos paslaugų teikimas bei aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, taip pat tarp Užimtumo tarnybos ir savivaldybės institucijų bei regiono plėtros tarybų vyksta bendradarbiavimas svarstant tinkamiausių priemonių užimtumo problemoms spręsti regionuose įgyvendinimo klausimus, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikiant pasiūlymus (Užimtumo įstatymas, 2016).

Kalbant apie jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą, neatsiejama dalimi yra Jaunimo garantijų iniciatyvos, kurių įgyvendinimą Lietuvoje koordinuoja LR SADM. Tuo tarpu tikslinių Jaunimo garantijų projektų vykdymas bei priemonių įgyvendinimas yra pavestas Užimtumo tarnybai bei Jaunimo reikalų departamentui prie LR SADM (Jaunimo reikalų departamentas, 2021). Šiuo metu Užimtumo tarnyba įgyvendina pirminės intervencijos projektą „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ ir antrinės intervencijos projektą „Jaunimo užimtumo skatinimas“, tuo tarpu Jaunimo reikalų departamentas įgyvendina tik pirminės intervencijos projektą „JUDAM“, kurio tikslas „mažinti nedirbančio, nesimokančio, mokymuose nedalyvaujančio 15-29 m. amžiaus jaunimo skaičių, įgyvendinant intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemones, atsižvelgiant į jauno asmens poreikius ir galimybes“ (Jaunimo garantijos, 2021). Teikti motyvavimo, aktyvinimo paslaugas bedarbiams ir įgyvendinti ADRPP priskiriama Užimtumo tarnybai, kadangi ji yra viena iš pagrindinių pirminės bei antrinės JGI intervencijų įgyvendintoja. Jaunimo reikalų departamentas taip pat vykdo pirminės intervencijos priemonių įgyvendinimą. Pagrindinės JGI Plane numatytos priemonės įgyvendinti Užimtumo tarnybai ir Jaunimo reikalų departamentui pateikiamos 14 paveiksle.

14 pav. Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų plano priemonės (sudaryta autoriaus, remiantis Jaunimo garantijų iniciatyvos veiksmų planas, 2021)

Pateiktame paveiksle išskirtos pagrindinės jaunimo užimtumo politikos priemonės įgyvendinančios institucijos, tai Užimtumo tarnyba ir Jaunimo reikalų departamentas bei pateikiamos šių institucijų įgyvendinamos priemonės. Galime pastebėti, jog tiek Užimtumo tarnyba, tiek Jaunimo reikalų departamentas jaunuoliams teikia motyvavimo, aktyvinimo paslaugas, tačiau Užimtumo tarnyba įgyvendindama pirminės intervencijos projektą šias paslaugas gali teikti tik jauniems darbo ieškantiems asmenims. Tuo tarpu Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamos pirminės intervencijos projekte dalyvių, registruotų bedarbiais Užimtumo tarnyboje dalyvavimas yra komplikotas, kadangi identifikavus, kad jaunuoliui yra reikalingesnė pirminės intervencijos ilgalaikė pagalba, jo pervedimas į Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamą pirminės intervencijos priemonę yra komplikotas, dėl to, kad šioje intervencijoje turintys bedarbio statusą jaunuoliai dalyvauti negali (Jaunimo garantijos, 2021).

Apibendrinant jaunimo užimtumo rėmimo institucinę struktūrą galima pastebėti, kad ES lygmenyje atsakomybė už užimtumo gairių parengimą ES mastu priskiriama Europos Komisijai, tuo tarpu rekomendacijas ES valstybėms narėms teikia ES Taryba. Nacionaliniame lygmenyje LR Seimas ir LR Vyriausybė yra politiką formuojančios institucijos, o už užimtumo politikos formavimą, koordinavimą, įgyvendinimą, organizavimą ir kontrolę yra atsakinga LR SADM. Pagrindinė jaunimo užimtumo rėmimo politiką įgyvendinanti institucija yra Užimtumo tarnyba prie LR SADM, tačiau tarp Užimtumo tarnybos, Jaunimo reikalų departamento bei savivaldybės ir savivaldybių institucijų taip pat vyksta tarpinstitucinis bendradarbiavimas jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo procese.

Apibendrinant skyriuje analizuotą informaciją galima daryti prielaidą, kad jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas, atsižvelgiant į teisinį šios politikos reguliavimą bei institucinę struktūrą vyksta taikant sintezės (hibridinį) viešosios politikos įgyvendinimo modelį, apjungiantį hierarchinį ir

apatinės grandies teorijos modelius. Kadangi Lietuvoje jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimui didžiąja dalimi įtaką daro ES institucijos, kurios formuoja politiką, pateikdamos gaires bei aiškias rekomendacijas ir nustatydamos būtinus pasiekti rezultatus įgyvendinant ją, todėl ES galima įvardinti kaip viešąją politiką formuojančią lyderį, kartu atliekančią ir kontrolės funkciją. ES Komisija siūlo teisėkūros priemones, tuo tarpu ES Taryba jas priima. Pagal stereotipą toks tradicinis valdymas suteikia hierarchiškai nustatytus esminius įgaliojimus, tačiau realus politikos įgyvendinimas nacionaliniame ar vietos savivaldos lygmenyje, priklauso nuo kiekvienos ES valstybės narės politinių, socialinių ar ekonominių sąlygų, taip pat nuo institucinės sąrangos ar parinktų įgyvendinimo priemonių.

3. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje tyrimas

Siekiant įgyvendinti šio baigiamojo projekto tikslą ir uždavinius, atliekamas jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo tyrimą. Pristatoma viena iš pagrindinių Marijampolės savivaldybėje įgyvendinamų jaunimo užimtumo politikos priemonių – viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinamas pirminės intervencijos projektas „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ ir antrinės intervencijos projektas „Jaunimo užimtumo skatinimas“, kurių pagrindinė įgyvendintoja yra Užimtumo tarnyba. Atliekamas iš dalies struktūruotas interviu su ekspertais, dirbančiais su jaunimu bei su jaunimo atstovais, dalyvavusiais viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ intervencijose.

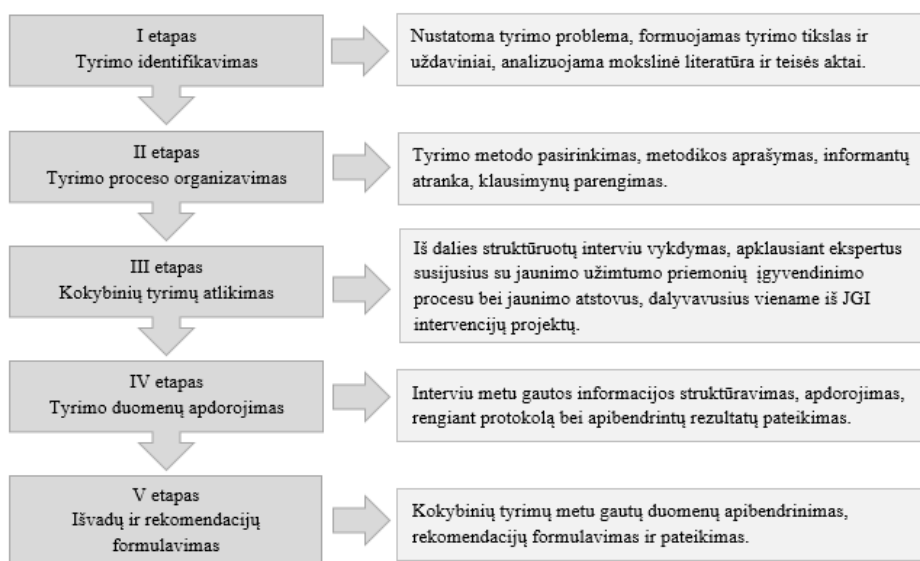
3.1. Tyrimo metodika

Šio magistro baigiamojo projekto tikslas yra išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje. Atliekant tyrimą pagrindinis dėmesys skiriamas viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinamoms intervencijoms, kadangi tai viena iš pagrindinių jaunimo užimtumo politikos priemonių šiuo metu aktyviai taikoma ne tik nacionaliniame, bet ir vietos savivaldos lygmenyje. Svarbu pažymėti, kad siekiant numatyto baigiamojo projekto tikslo, atliekamas *kokybinis tyrimas*, kurio pagalba siekiama identifikuoti minėtų jaunimo užimtumo priemonių (intervencijų) įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje problemas bei išvelgti tobulintinas vietas. Pasak Kardelio (2007, p. 273) „kokybinis tyrimas tai sisteminga tam tikros situacijos, atvejo ar individų grupės analizė, kurios pagrindu siekiama suvokti tiriamuosius reiškinius, kartu pateikiant interpretacinį jų paaiškinimą“. Tidikis (2003) teigia, kad taikant kokybinio tyrimo metodą galima gauti gilesnius ir platesnius duomenis bei įvairiapusiškesnę informaciją lyginant su kiekybiniu metodu. Išryškinti kokybinio tyrimo metodo privalumai, lėmė jo pasirinkimo priežastį, siekiant, kad gauta informacija būtų išsami, gili bei tinkamiausiai atskleistų tiriamą reiškinį, remiantis praktiniu požiūriu, kadangi informantais pasirinkti praktiškai su analizuojamu reiškiniu susiję asmenys.

Tyrimo metodas. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje analizei atlikti pasirinktas vienas iš *kokybinio tyrimo metodų* – *interviu*. Interviu yra labiausiai paplitęs duomenų rinkimo formatas atliekant kokybinius tyrimus. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016, p. 14) „<...> interviu yra bendravimo tarp tyrėjo (duomenų rinkėjo) ir tyrimo dalyvio (duomenų teikėjo) forma, o pokalbis vyksta užduodant klausimus ir į juos atsakant“. Šiame tyrime pasitelktas *iš dalies (pusiau) struktūruotas interviu*, kuris yra populiarus dėl savo lankstumo, prieinamumo ir suprantamumo, o dar svarbiau jo pagalba galima atskleisti svarbius ir dažnai paslėptus žmogaus bei organizacinio elgesio aspektus, pateikiant atviro tipo klausimus (Qu ir Dumay, 2011). Kardelis (2016) taip pat pateikia panašų požiūrį pabrėždamas, jog iš dalies struktūruotą interviu galima vesti lanksčiau, nes klausimus galima tikslinti atsižvelgiant į informantų atsakymus, taip išsamiau išanalizuojant tiriamą situaciją bei atskleidžiant socialinę tikrovę tiriamųjų požiūriu. Todėl iš dalies struktūruotą interviu galima įvardinti viena iš efektyviausių ir patogiausių informacijos rinkimo priemonių, nes pokalbyje sudaroma galimybė pašnekovui keisti klausimų stilių, tempą bei eiliškumą, kad būtų kuo išsamiau atsakyta į klausimus. Dar vienas labai svarbus iš dalies struktūruoto interviu bruožas yra tai, jog pašnekovas gali pateikti atsakymus taip, kaip jis tiesiogiai mąsto ir supranta, atspindint tyrimo dalyvio perspektyvą, nuostatas, patirtis ar motyvus (Kale ir Brinkmann, 2009). O tai gali būti labai vertinga norint kuo aiškiau suprasti bei įsigilinti į tiriamo socialinio reiškinio apklaustųjų suvokimą, nes skirtingi pašnekovai gali pateikti visiškai skirtingus atsakymus.

Tyrimo etiniai principai. Šiame tyrime laikomasi pagrindinių šiuolaikinės etikos principų. *Pagarbos žmogaus privatumui* – „tyrėjas privalo gerbti pašnekovo privatumą ir leisti išsakyti savo nuomonę tiek, kiek pats pašnekovas nori pasakyti (Kardelis, 2016, p. 82). Šiame tiriamajame darbe informacija be informantų sutikimo nėra atskleidžiama. *Konfidencialumo* principo esmė informanto konfidencialumo užtikrinimas, išlaikant tiriamųjų duomenis žinomus tik tyrėjui, neatskleidžiant apie informantus jokios asmeninės informacijos. *Anonimiškumas* – pašnekovų suteikta informacija turi neleisti nustatyti jų tapatybės, ypačingai tai svarbu, kai pašnekovai yra tam tikros organizacijos darbuotojai. Tyrime visi informantai buvo koduojami, nepateikiant tiriamųjų asmeninių duomenų. *Sąžiningumas* – informacija privalo būti pateikiama tiksli, tokia kuri buvo gauta iš tiriamųjų. Tyrimas atliktas naudojant tyrimo metu gautą informaciją, pateikiant tyrimo rezultatus, nepriklausomai nuo to ar jie sutampa ar ne su kitų tyrimų duomenimis. *Geranoriškumas* – santykiai su pašnekovu turi būti geranoriški, neišsakant tiriamajam kritikos, nenaudojant įsakmaus tono (Qu, Dumay, 2011, p. 17).

Tyrimo eiga. Kokybinis tyrimas atliktas 2021 m. kovo – balandžio mėnesiais. Kiekvienas interviu atliekamas individualiai, parenkant informantui patogų laiką, suderinant jį su kiekvienu informantu atskirai telefonu arba elektroniniu paštu, kartu informuojant apie atliekamo tyrimo tikslą bei gautų rezultatų panaudojimą. Dėl susiklosčiusios epidemiologinės situacijos interviu apklausos vykdomos netiesioginiu būdu, pasitelkiant ryšio priemones, šiuo atveju internetinę platformą „Zoom“. Interviu trukmė su kiekvienu informantu siekė nuo 20 iki 60 minučių. Su kai kuriais informantais klausimai buvo aptariami iš anksto, įvertinant riziką, kad pateikti klausimai pašnekovams nesuteiktų nepatogumo ir atitiktų jų kompetenciją. Kalbinant informantus „Zoom“ platformoje, prašyta įsijungti vaizdo kamerą, kadangi stebint vaizdą, galima įvertinti ir perteikiamą pašnekovų emociją. Interviu metu daromas pokalbio įrašas, prieš tai informantą apie tai informuojant ir gavus jo sutikimą, visi duomenys transkribuoti, t. y. paversti tekstiniu pavidalu. Pokalbis pradedamas informuojant informantą apie konfidencialumą, pradžioje pateikiant informantui klausimus apie informantų demografines charakteristikas. Vėliau pereinama prie iš dalies struktūruoto klausimyno, kuris parengtas iš anksto. Informantams negalint atsakyti ar tik iš dalies atsakius į pateiktą klausimą, užduodamas patikslinantis ar papildomas klausimas, šie klausimai taip pat buvo numatyti iš anksto. Visas kokybinis tyrimas atliekamas pasitelkiant kelių etapų strategiją (žr. 15 pav.).

15 pav. Tyrimo loginė schema (sudaryta autoriaus, 2021)

Pateiktame paveiksle matyti, kad tyrimas atliekamas keletu etapų. Pirmajame etape identifikuojama tyrimo problema, formuluojamas tyrimo tikslas, o tikslui pasiekti iškeliami uždaviniai. Siekiant pagrįsti problemą, atliekama mokslinės literatūros bei teisės aktų analizė. Antrajame etape parenkami tyrimo metodai, aprašoma tyrimo metodika, nustatoma tyrimo imtis bei atliekama informantų atranka, parengiamos iš dalies struktūruotų interviu ekspertams bei jaunimo atstovams klausimynų sandaros, pagrindžiant tiriamos srities kategorijų pasirinkimą sudaromi klausimai. Trečiajame etape vykdomi iš dalies struktūruoti interviu su ekspertais bei jaunimo atstovais. Ketvirtajame etape apdorojami interviu metu gauti duomenys, juos transkribuojant pateikiami protokolai, pateikiama duomenų analizė. Penktajame etape pateikiamas gautų rezultatų apibendrinimas, formuluojamos išvados bei rekomendacijos.

Tyrimo instrumentas. Atliekant tyrimą apklausiamos dvi skirtingos informantų grupės. Atsižvelgiant į tai buvo sudaryti du iš dalies struktūruoti klausimynai skirti ekspertams ir jaunimo atstovams, jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo ypatumams ir problematikai identifikuoti (žr. 4 ir 5 priedai). Klausimynai parengti remiantis atlikta mokslinės literatūros bei strateginių ir teisinių dokumentų atlikta analize. Pasak Bitino (2006) tyrėjas numato pagrindinius tyrimo klausimus, tačiau šie klausimai gali būti koreguojami, priklausomai nuo prieš tai surinktos informacijos. Kokybinio tyrimo klausimynuose pateikiami atviri klausimai apie tiriamą objektą, o stebint fiksuojama veikla, kuri darant kokybines išvadas gali būti labiausiai vertinga. Interviu metu siekta surinkti informaciją reikalingą analizuojant viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje procesus, nustatant stebimų tendencijų priežastis dėl įgyvendinamų priemonių reikalingumo bei įgyvendinimo sklandumo. Tam, kad būtų galima tikslingai atlikti įgyvendinimo analizę ir išvelgti pagrindines įgyvendinimo spragas ar tobulintinas vietas savivaldos lygmenyje taikomų priemonių įgyvendinime, pateikiami iš dalies struktūruoto interviu klausimyno su ekspertais sandara (žr. 5 lent.) ir iš dalies struktūruoto interviu klausimyno su jaunimo atstovais sandara, kurių pagalba sudaryti klausimynai (žr. 6 lent.).

Žemiau pateiktoje lentelėje matyti, kad atliekant iš dalies struktūruotą interviu su ekspertais, klausimai suskirstyti į šešias pagrindines grupes, kurioms priskiriama tam tikra klausimų kategorija. Šiuo pagrindu sudaryti klausimai, remiantis šiame darbe atlikta literatūros bei teisės aktų ir institucinės struktūros analize. Pirmosios srities klausimais siekiama nustatyti jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelio organizavimo tikslingumą ir tobulintinas sritis bei ar visuomenės veikėjai gali daryti įtaką jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui. Antrosios tiriamos srities klausimai skirti atskleisti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reguliuojančių teisės aktų tikslingumą bei suderinamumą, identifikuojant tobulintinas sritis įstatyminėje bazėje. Trečioji tiriamą sritis orientuota į institucinius jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo ypatumus ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimą. Ketvirtosios srities klausimais siekiama nustatyti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo proceso tikslingumą ir tobulintinas vietas nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje, išskiriant JGI intervencijas. Penktosios srities klausimais siekiama identifikuoti pagrindinius veiksnius, darančius įtaką jaunimo užimtumui ir išsiaiškinti kaip tai veikia jaunimo užimtumo formas. Tuo tarpu šeštoji tiriamą sritis ir jai priskirtas klausimas skirtas identifikuoti naujas problemines ir tobulintinas sritis.

5 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno su ekspertais sandara (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities pavadinimas	Tiriamos srities kategorija	Kategorijos pagrindimas	Tikslas
Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas	Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelis	Klausimas sudarytas remiantis teorine analize pateikta 1.1. ir 1.3 poskyriuose.	Nustatyti jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelio tinkamumą bei visuomenės veikėjų įtaką jaunimo politikos įgyvendinime.
	Visuomenės veikėjų įtaka jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui	Klausimas sudarytas remiantis teorine analize pateikta 1.1. poskyriuose.	
Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo teisinis reguliavimas	Pagrindinių jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reguliuojančių teisės aktų suderinamumas ir tikslingumas	Klausimas sudarytas remiantis strateginių ir teisinių dokumentų analize pateikta 2.1. ir 2.2. poskyriuose.	Išanalizuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reguliuojančių teisės aktų tikslingumą bei suderinamumą, identifikuojant galimas problemines sritis.
Jaunimo užimtumo politiką įgyvendinančių institucijų svarba ir jų bendradarbiavimo galimybių išnaudojimas	Institucinis jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo koordinavimas	Klausimai sudaryti remiantis teorinės literatūros analize pateikta 1.1., 1.3 poskyriuose (Wu ir kt., 2017; Escudero, Mourelo, 2015) ir institucinės struktūros analize pateikta 2.3 poskyryje.	Identifikuoti institucinius įgyvendinimo ypatumus ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimą
	Bendradarbiavimas su suinteresuotomis šalimis ir vietos valdžios įtraukimas į jaunimo užimtumo politikos formavimo ir įgyvendinimo procesą		
Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo organizavimas	JGI priemonių įgyvendinimo proceso tikslingumas ir atitiktis dalyvių poreikiams	Klausimai sudaryti remiantis teorine analize pateikta 1.3 poskyryje ir teisinių dokumentų ir institucinės struktūros analize, pateikta 2.2., 2.3 poskyriuose.	Nustatyti JGI priemonių įgyvendinimo proceso tikslingumą ir tobulintinas vietas nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje.
Veiksniai darantys įtaką jaunimo užimtumui	Išorinių ir vidinių veiksnių daroma įtaka jaunimo užimtumui bei užimtumo formoms	Klausimai sudaryti remiantis teorine analize pateikta 1.2 poskyryje (Tahlin, Westerman, 2020; Jakštienė, 2013 ir kt.).	Nustatyti veiksnius darančius įtaką jaunimo užimtumui ir išsiaiškinti kaip tai veikia jaunimo užimtumo formas.
Kitos probleminės sritys	Veiksniai trukdantys tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje	Klausimas sudarytas savarankiškai.	Identifikuoti naujas problemines sritis, kurios nebuvo atskleistos kitų tyrimo metu ekspertams pateiktų klausimų pagrindu.

Svarbu pažymėti, kad norint giliau įvertinti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo proceso tikslingumą Marijampolės savivaldybėje iš dalies struktūruotas interviu atliktas ir su jaunimo atstovais, kurie tiesioginiai dalyvavo viešosios programos JGI priemonės „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ įgyvendinimo procese. Todėl šios tikslinės grupės nuomonė apie šių priemonių įgyvendinimo procesą yra vertinga bei suteikianti galimybę identifikuoti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje galimas tobulintinas vietas

jaunuolių požiūriu, paremtu praktine patirtimi. Iš dalies struktūruoto interviu klausimų sandara pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno su jaunimo atstovais sandara (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities pavadinimas	Tiriamos srities kategorija	Kategorijos pagrindimas	Tikslas
Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas	Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo tikslingumas	Klausimas sudarytas remiantis teorine analize pateikta 1.1. ir 1.3 poskyriuose.	Nustatyti jaunimo politikos įgyvendinimo tikslingumą jaunuolių požiūriu.
Jaunimo užimtumo politiką įgyvendinančių institucijų svarba	Užimtumo tarnybos veiklos krypties atitikimas įgyvendinamų priemonių specifikai, akcentuojant JGI	Klausimai sudarytai remiantis teorine literatūros analize pateikta 1.1., 1.3 poskyriuose (Wu ir kt., 2017; Assmann ir kt., 2019; Haikkola, 2019) bei institucinės struktūros analize pateikta 2.3 poskyryje.	Identifikuoti institucinius įgyvendinimo ypatumus, įvertinant priemonių įgyvendinimo tikslingumą, priklausančių nuo priemonės įgyvendinančios institucijos.
Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo organizavimas	JGI intervencijų įgyvendinimo proceso tikslingumas ir atitiktis dalyvių poreikiams.	Klausimai sudaryti remiantis teorine analize pateikta 1.3 šio darbo poskyryje, taip pat teisės aktų ir strateginių dokumentų analize, pateikta šio darbo 2.2. ir 2.3. poskyriuose.	Nustatyti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo proceso tikslingumą ar tobulintinas vietas vietos savivaldos lygmenyje, remiantis jaunimo požiūriu.
Veiksniai darantys įtaką jaunimo užimtumui	Veiksniai sąlygojantys jaunimo užimtumą ir įgyvendinimo procesą.	Klausimas sudarytas remiantis teorine analize pateikta 1.2 poskyryje (Tahlin ir Westerman, 2020; Jakštienė, 2013 ir kt.)	Nustatyti veiksnius darančius įtaką jaunimo užimtumui ir išsiaiškinti kaip tai veikia jaunimo užimtumo įgyvendinimo procesą.
Kitos probleminės sritys	Priemonių, skatinančių jaunimo integraciją į darbo rinką trūkumas	Klausimas sudarytas savarankiškai	Identifikuoti priemones, kurios padėtų jaunimui tvariau integruotis į darbo rinką ir užimtumą.

Iš pateiktos lentelės matyti, kad atliekant iš dalies struktūruotą interviu su jaunuoliais, klausimai suskirstyti į 5 pagrindines grupes, kurioms priskirta atitinkama klausimų grupė. Klausimai sudaryti remiantis literatūros analize pateikta šiame darbe, išlaikant sąsajas su dalimi klausimų pateiktų iš dalies struktūruoto interviu metu ekspertams, tam, kad būtų galima atlikti gilesnę analizę, įžvelgiant ir palyginant ekspertų ir jaunuolių požiūrį į panašaus tipo klausimus.

Tyrimo imtis ir dalyvių atranka. Pasak Rupšienės (2007, p. 43) „kokybinio tyrimo metode dažniausiai nėra taikomi griežti imties reikalavimai, o kaip pagrindinis vertinimo kriterijus akcentuojamas patikimumas“, todėl šiam tyrimui atlikti pasirinkti informantai pagal *tikslinę atranką*, taikant *patogiosios atrankos* imties sudarymo būdą. Šis atrankos būdas leido į tyrimą įtraukti tik tuos asmenis, kurių pateikta informacija gali geriausiai padėti atskleisti tiriamą reiškinį. Šiuo atveju kokybinio tyrimo pagalba siekiama išsiaiškinti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje tikslingumą bei atrasti tobulintinas sritis, konkrečiai pasirenkant atlikti viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ priemonių bei jų įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje tyrimą. Siekiant gauti kokybiškus tyrimo rezultatus ir pasiekti tyrime iškeltą tikslą, interviu pasirinkta atlikti su jaunimo, dalyvavusio viename iš „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ pirminės intervencijos projekto „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ veiklose atstovais, bei ekspertų atstovais, kurie tiesiogiai susiję su jaunimo priemonių įgyvendinimo procesu. Ekspertų

atstovai pasirinkti taikant tikslinę atranką, pasirinkti ne tik tie, kuriuos tyrėjui lengviausiai pasiekti, tačiau iš jų atrinkti informantai, turintys didžiausią kompetenciją kalbėti apie jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą. Jaunimo atstovai atrinkti taikant *patogiosios atrankos* būdą, kuris suteikia galimybę atrinkti lengviausiai prieinamus generalinės aibės vienetus, taip tyrėjui lengviau pasiekti tiriamą visumą (Rupšienė, 2007).

Tyrimo imtį sudarė 9 ekspertai, turintys ne mažesnę kaip 3 metų darbo patirtį dirbant su jaunimu bei yra susiję su viešosios programos JGI įgyvendinamais pirminės arba antrinės intervencijos projektais ar kitomis jaunimo užimtumo priemonėmis įgyvendinamomis Marijampolės savivaldybėje. Taip pat interviu dalyvavo 9 jaunimo atstovai, kurie šiuo metu yra arba buvę registruoti Užimtumo tarnyboje Marijampolės jaunimo užimtumo skyriuje bei yra dalyvavę vienoje iš viešosios JGI priemonių. Atliekant ekspertų apklausą, po devinto interviu įvyko duomenų įsisotinimas ir pastebėta, kad negaunama naujų įžvalgų visose tyrėję dominančiose kategorijose, todėl neliko prasmės toliau daryti interviu. Tuo tarpu atliekant interviu su jaunimo atstovais, informantų atsakymai pradėjo kartotis po 8 jaunimo atstovo. Tikrieji respondentų vardai tyrėjui yra žinomi, tačiau siekiant nepažeisti duomenų apsaugos bei konfidencialumo, kiekvienam informantui suteikiami kodai. Ekspertai koduojami: „JKK“ reiškia jaunimo karjeros konsultantas, „JP“ – jaunimo projekto koordinatorius, „JIS“ – jaunimo įdarbinimo specialistas, „JE“ – jaunimo ekspertas. Pateikiant ekspertų charakteristiką atsižvelgiama į lyties, išsilavinimo, darbo patirties su jaunimu, pareigybės bei ryšio su jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimu, kriterijus (žr. 2 priedas.). Kokybinio tyrimo informantų (ekspertų) demografinės charakteristikos, leidžia įžvelgti, kad iš dalies struktūruoto interviu informantai (ekspertai) visi turi įgiję aukštąjį išsilavinimą, turi ne trumpesnę kaip 3 metų darbo patirtį su jaunimu bei yra atsakingi už jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo veiksmus, bei tiesiogiai susiję su šių priemonių įgyvendinimu. Todėl galima teigti, kad kiekvieno informanto išsakytą nuomonę yra pagrįsta bei kompetentinga.

Tuo tarpu pateikiant jaunuolių charakteristikas atsižvelgiama į lyties, amžiaus, išsilavinimo, darbinės veiklos kriterijus, o jaunuoliai koduojami: J1 – J9 (žr. 3 priedas). Pateikti demografiniai duomenys apie jaunimo atstovų grupės informantus, leidžia įžvelgti, kad visi informantai yra dalyvavę Užimtumo tarnybos įgyvendinamose priemonėse, 6 informantai yra dalyvavę tiek pirminės, tiek antrinės intervencijos priemonėse, todėl pateikiama informantų nuomonė apie šių priemonių įgyvendinimą yra pagrįsta jų asmenine patirtimi. Iš 9 apklaustųjų 7 informantai turi aukštąjį išsilavinimą, likę 2 yra įgiję profesinę kvalifikaciją. Tai leidžia pastebėti, kad pirminės intervencijos priemonėje „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ didžioji dauguma dalyvavusių dalyvių yra kvalifikuoti. Didžioji dauguma informantų taip pat turi kvalifikuoto darbo patirtį, tačiau 4 informantai, turintys aukštąjį išsilavinimą dalyvavo profesinio mokymo priemonėje, siekdami persikvalifikuoti. 4 informantai dalyvavo arba šiuo metu dalyvauja pirminės intervencijos priemonėje, projekto „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ veiklose, gaudami aktyvinimo paslaugas. Likusieji informantai taip pat yra pasinaudoję aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis, kurias galėjo gauti tik po pirminės intervencijos projekto veiklų.

Tyrimo ribotumai. Tyrimo metu buvo susidurta su tam tikrais nepatogumais. Nors tyrimo objektas yra jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimas, tačiau pagrindinėmis tiriamomis priemonėmis pasirinktos konkrečiai viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ intervencijos ir jų įgyvendinimas. Iš atliktos teisės aktų analizės žinoma, kad pagrindinės šių intervencijų įgyvendintojos yra Užimtumo tarnyba ir Jaunimo reikalų departamentas, tačiau atliekant iš dalies struktūruoto interviu apklausą su jaunuoliais, informantais pasirinkti tik Užimtumo tarnybos

įgyvendinamose veiklose dalyvavę jauni asmenys. Šiam pasirinkimui įtakos turėjo tai, jog dėl bendro duomenų apsaugos reglamentavimo, Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamose priemonėse dalyvavusių asmenų, galimybės apklausti nebuvo. Tuo tarpu vykdant iš dalies struktūruotą interviu su ekspertų atstovais, pasirinkti asmenys susiję su Užimtumo tarnybos bei Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamomis priemonėmis. Šio tyrimo rezultatai atspindi tik tyrime dalyvavusių dalyvių pateiktą nuomonę ir esant išorinių ar vidinių veiksnių pokyčiams, apklausos rezultatai, atsižvelgiant į respondentų vertinimus gali keistis.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

3.2.1. Jaunimo užimtumo politikos priemonių ir jų įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje identifikavimas

Kalbant apie jaunimo užimtumo politikos priemones bei jų įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje, svarbu paminėti, kad įgyvendinant šią politiką yra taikomas sintezės (mišrus) viešosios politikos įgyvendinimo modelis. Jaunimo politikos formavimas atitenka politikos lyderiams, pradedant nuo ES teikiamų rekomendacijų ir gairių, kuriomis vadovaujantis LR Vyriausybė ir Seimas formuoja jaunimo užimtumo politiką, tvirtinant įstatymus bei rengiant įvairius planus dėl konkrečių jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo. Tuo tarpu jaunimo užimtumo politiką taip pat formuoja LR SADM. Šiai ministerijai taip pat tenka jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo organizavimo, kontrolės bei koordinavimo funkcijos.

Savivaldos lygmenyje jaunimo politikos funkcija yra Vyriausybės savivaldybėms deleguota jaunimo teisių apsauga, kurią formuoja ir įgyvendina vietos institucijos, t. y. Marijampolės savivaldybės teritorijoje veikiančios biudžetinės įstaigos ir su jaunimu dirbančios organizacijos. Šios institucijos bendradarbiauja tarpusavyje svarstant tinkamiausių priemonių užimtumo problemoms spręsti regionuose įgyvendinimo klausimus bei teikiant pasiūlymus LR SADM. Tai numatyta ir LR jaunimo pagrindų įstatyme, kuriame teigiama, kad „visi su jaunimo politika susiję klausimai, įgyvendinami tame lygmenyje, kuriame yra efektyviausi, valstybinėms institucijoms, savivaldybei bei kitoms institucijoms ar jaunimo organizacijoms bendradarbiaujant tarpusavyje, sprendžiant įvairias su jaunimu susijusias problemas“ (Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003).

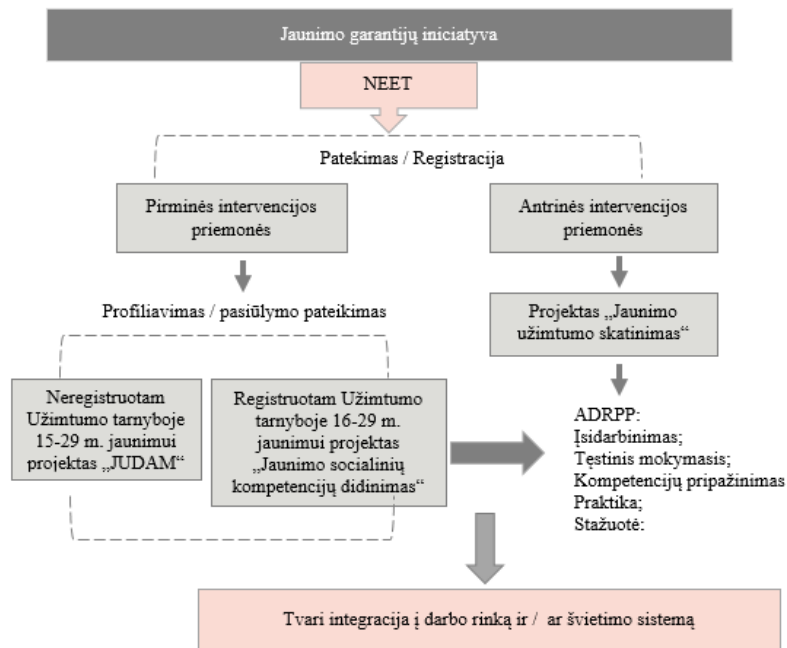
Savivaldos lygmenyje jaunimo politikos formavimą bei įgyvendinimą pavesta koordinuoti Jaunimo reikalų koordinatoriui, kurio funkcija nėra savarankiška, o savivaldybės administracijos direktoriaus deleguota funkcija. Šis koordinatorius yra atskaitingas ne tik Jaunimo reikalų departamentui, bet ir savivaldybės administracijos direktoriui. Jaunimo reikalų koordinatorius taip pat vykdo JGI įgyvendinamo pirminės intervencijos projekto „JUDAM“ veiklų įgyvendinimo priežiūrą. Tuo tarpu kita su jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimu glaudžiai susijusi įstaiga Marijampolės savivaldybėje yra Užimtumo tarnybos Marijampolės jaunimo užimtumo skyrius, kuriame įgyvendinamas JGI pirminės intervencijos projektas „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ bei antrinės intervencijos projektas „Jaunimo užimtumo skatinimas“.

Atsižvelgiant į jaunimui kylančias problemas bei jaunimo organizacijų siūlymus, Marijampolės savivaldybės taryba 2018 m. gruodžio 21 d. sprendimu Nr. 1-345 „Dėl Marijampolės savivaldybės jaunimo politikos įgyvendinimo 2019-2022 metų programos patvirtinimo“ patvirtino jaunimo programą, kuria siekiama „<...> sukurti kiekvienam jaunam žmogui tinkamą socialinę aplinką, sudaryti galimybes visapusiškai ugdytis, realizuoti save, pasirinkti priimtinausią dalyvavimo visuomenėje formą, prisidėti prie jaunimo problemų sprendimo bei kurti darnią aplinką <...>“

(Marijampolės savivaldybė, 2021). Šia programa norima sustiprinti jaunimo organizacijų tinklo plėtrą, sudarant galimybes jaunimui dalyvauti priimant sprendimus, laisvai pasirenkant saviraiškos ir užimtumo formas. Taip pat programoje numatytas siekis gerinti profesinį orientavimą, užtikrinant jaunimo informavimo ir konsultavimo tinklo plėtrą. Programoje pabrėžiama informacijos apie švietimą, darbinį užimtumą, socialines paslaugas, finansinį raštingumą ar kitas jaunimui aktualias veiklas informacijos trūkumas. Todėl siekiant kuo geriau informuoti jaunimą akcentuojama jaunimui perteikiamos informavimo sistemos sukūrimas. Taip pat pabrėžiamas siekis patenkinti jaunimo poreikį gauti įvairius neformalius mokymus ar veiklas, todėl kompleksines užimtumą skatinančias priemones Marijampolės savivaldybėje numatyta teikti Užimtumo tarnybos jaunimo užimtumo skyriui.

Nors savivaldybės yra įtraukiamos į užimtumo politikos įgyvendinimo procesą, tačiau dažniausiai savivaldybių funkcijoms, susijusioms su užimtumu priskiriama užimtumo didinimo programų rengimas ir įgyvendinimas. Taip, pavyzdžiui, Marijampolės savivaldybės taryba 2021 m. vasario 22 d. sprendimu Nr. 1-37 „*Dėl Marijampolės savivaldybės užimtumo didinimo 2021 metų programos patvirtinimo*“ patvirtino Užimtumo didinimo programą, kurioje vienas iš tikslų: „siekti didinti Marijampolės savivaldybės teritorijos gyventojų, užsiregistravusių Užimtumo tarnyboje, užimtumą, sudarant įsidarbinimo galimybes darbo neturintiems asmenims“. Programa orientuota į Užimtumo įstatymo 48 straipsnio 2 punkte išvardintus asmenis. Nors jaunimas nėra įvardintas kaip atskira Užimtumo didinimo programos prioritetinė grupė, tačiau jauni asmenys neišvengiamai patenka į grupę asmenų, į kuriuos orientuota programa. Tai ypatingai nėsčios moterys bei jaunos mamos, tėvai, auginantys vaikus iki 8 metų, ilgalaikiai bedarbiai, socialinę riziką patiriantys asmenys (Marijampolės savivaldybės taryba, 2021). Savivaldybė gali remti įgyvendinamus projektus, tačiau pagrindiniai finansavimo šaltiniai jaunimo užimtumui skirtoms priemonėms bei jų įgyvendinimui yra skiriami iš ES struktūrinių fondų (toliau ESF) lėšų. Nors savivaldybė prisideda prie jaunimo užimtumo, ir turėtų būti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendintoja, tačiau dažniausiai ji atlieka formuotojos, bet ne įgyvendintojos funkcijas. Konkrečiu Marijampolės savivaldybės atveju, svarbus jaunimo užimtumo politikos priemones įgyvendinančių institucijų vaidmuo atitenka Užimtumo tarnybos Marijampolės jaunimo užimtumo skyriui bei Jaunimo reikalų departamentui.

Nuo 2019 m. Užimtumo tarnyba prie LR SADM vykdo ESF struktūrinių fondų lėšomis finansuojamą projektą „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“, kuris skirtas NEET jaunuolių grupei. Projekto veiklos vykdomos visų savivaldybių teritorijose, o projekto tikslas – „sumažinti NEET 16-29 metų amžiaus jaunimo skaičių, įgyvendinant ankstyvosios intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemones“ (Jaunimo garantijos, 2021). Už šių priemonių įgyvendinimą Marijampolės savivaldybėje atsakinga Užimtumo tarnybos Marijampolės jaunimo užimtumo skyriaus karjeros konsultantė, Marijampolės jaunimo užimtumo skyriaus vedėja bei įdarbinimo konsultantės. Karjeros konsultantė kuruojamoje teritorijoje „užmezga ryšius ir palaiko tvarų bei lygiavertį santykį su jaunais žmonėmis, kartu su klientų aptarnavimo specialistais priima sprendimus dėl dalyvavimo projekto veiklose, teikiant jauniems asmenims konsultacijas, vedant grupinius užsiėmimus, supažindina su darbo rinka, švietimo sistema, atstovauja jaunimo interesus suinteresuotose institucijose“ (Jaunimo garantijos, 2021). Užimtumo tarnyba taip pat sprendžia jaunimo įsidarbinimo problemas, įgyvendinant antrinės intervencijos projektą „Jaunimo užimtumo skatinimas“ (Užimtumo tarnyba, 2021). Kad būtų galima aiškiau suprasti Užimtumo tarnybos ir Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamų priemonių skirtų jaunimo užimtumui didinti įgyvendinimo procesą, pateikiama šių priemonių įgyvendinimo schema (žr. 16 pav.).

16 pav. Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinamų priemonių įgyvendinimo procesas (sudaryta autoriaus, 2021)

Iš pateikto paveikslo matyti, kad viešosios programos „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ pagrindinės įgyvendintojos yra Jaunimo reikalų departamentas ir Užimtumo tarnyba. NEET jaunuolių grupė patenka į pirminės intervencijos priemones profiliavimo būdu, parenkant tinkamą priemonę pagal tai, ar jaunuolis yra užsiregistravęs Užimtumo tarnyboje ar ne. Vėliau jaunuoliai gauna pasiūlymą ir turi galimybę pradėti dirbti, mokytis atlikti praktiką ar stažuotę, taip tvariai integruojantis į darbo rinką ar švietimo sistemą.

Jaunimo užimtumo ir nedarbo lygio statistiniai duomenys leidžia pastebėti, kad bendras jaunimo nedarbo lygis Marijampolės sav. 2020 metų gruodžio mėnesio duomenimis siekė 15,6 proc. (3733 asmenų), palyginimui 2019 metų gruodžio mėnesį šis rodiklis buvo 5,2 proc., t.y. 1276 asmenys (Užimtumo tarnyba, 2021). Tikėtina, kad šio staigaus nedarbo lygio kilimui įtakos turėjo Covid-19 pandemija. Marijampolės savivaldybėje nuo 2019 m. lapkričio mėn. 1 d. iki 2021 metų kovo mėn. 31 d. 170 darbo ieškantys 16-29 metų asmenys buvo nukreipti dalyvauti pirminės intervencijos priemonėje „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“. Sėkmingai veiklas baigė 158 dalyviai, iš jų 112, t. y. 66 proc., gavo pasiūlymą dėl darbo, profesinio mokymosi ar stažuotės (Užimtumo tarnybos ataskaita, 2021). Palyginimui, visoje Lietuvoje per tą patį laikotarpį pirminės intervencijos priemonėje dalyvavo 6969 asmenys, 48 proc. iš jų baigė dalyvavimą, gavo pasiūlymą dėl darbo, profesinio mokymosi ar stažuotės (Jaunimo garantijos, 2021). Remiantis Eichhorsk ir Rinne (2017) galima teigti, kad aktyvios darbo rinkos priemonės turi būti labai atsakingai parenkamos, atsižvelgiant į tas, kurios skatina ilgalaikį ir tvarų užimtumą.

Marijampolės savivaldybėje iš visų dalyvavusių pirminės intervencijos priemonėse ir gavusių pasiūlymą pasinaudoti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis, didžiausias skaičius yra gavusių darbo pasiūlymus ir įsidarbinusių. Iš jų 53 asmenys įdarbinti subsidijuojant, tuo tarpu 40 asmenų įdarbinti pasinaudojus darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemone, o 9 asmenys dalyvavo stažuotėje. Profesinio mokymo priemonėje dalyvavo 62 asmenys, iš jų 12 įgijo kompetencijas (Užimtumo tarnybos ataskaita, 2021). Pateikti duomenys leidžia įžvelgti, kad 66 proc. jaunuolių, dalyvavusių

pirminės intervencijos priemonėje Marijampolės savivaldybėje, sėkmingai perėjo į antrinės intervencijos kompleksinę priemonę ir pasinaudojo ADRP priemonėmis. Tačiau galima pastebėti, kad didžioji dauguma buvo nukreipti dalyvauti įdarbinimo subsidijuojant ar darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėse, kurios tikėtina, kad ilgalaikių rezultatų nesuteikia. Pasak Eichhorsk ir Rinne (2017) labiausiai jauniems asmenims pageidautina teikti profesinio mokymo priemones, nes priemonės skirtos remiamajam įdarbinimui ilgalaikio rezultato, tikėtina, nesuteikia.

Siekiant ištirti viešosios programos JGI įgyvendinamų intervencijų tikslumą, svarbu išsiaiškinti kaip yra įgyvendinamos jaunimo užimtumui skirtos priemonės. Reikšminga įvertinti jaunuoliams suteikiamos informacijos apie įgyvendinamas veiklas sklaidos pakankumą, sužinoti ar jaunuoliai turi galimybę pasirinkti veiklas, atsižvelgiant į savo poreikius ar nukreipiant jaunimą dalyvauti priemonėse pakankamai išsiaiškinami jų lūkesčiai. Taip pat svarbu sužinoti ar priemonių taikymas yra grindžiamas žmogiškojo ar socialinio kapitalo siekiu. Nuo to priklauso ar reikalinga svarstyti galimybę, kad pirminės ir antrinės intervencijos priemonės leisti teikti skirtingoms įstaigoms dėl didesnės jaunuolių laisvės pasirinkti paslaugų paketą, tinkamai profiliuojant dalyvius ir taip užtikrinant ne galimai fiktyvų, o tikslingą jaunų asmenų poreikių patenkinimą.

3.2.2. Iš dalies struktūrizuoto interviu su viešojo sektoriaus ekspertais apie jaunimo užimtumo priemonių savivaldybėje įgyvendinimą analizė

Šioje tyrimo dalyje sisteminami bei analizuojami su jaunimu dirbančių ekspertų nuomonės rezultatai. Svarbu pažymėti tai, jog atliekant analizę rezultatai yra apibendrinami, atsižvelgiant į tyrimo metodikoje (konkrečiai tyrimo instrumente) pateiktas tiriamas sritis bei išskiriant atitinkamas subkategorijas.

Pirmoji tiriamą sritis. *Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas.*

Atsižvelgiant į tai, kad ekspertai turi kompetenciją jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo srityje, pirmiausia tiriamą jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo sritis, pateikiant klausimą apie jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo tinkamumą ir tikslumą Lietuvoje (žr. 7 lent.). Klausimu siekiama sužinoti ekspertų nuomonę apie jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelio tinkamumą ir ar įgyvendinamas modelis atliepia jaunimo užimtumo problemų pobūdį mūsų šalyje. Taip pat atsižvelgiant į informantų pateiktą nuomonę identifikuojamos probleminės jaunimo užimtumo sritys. Kadangi subkategorijos *Bendras jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo vertinimas* atžvilgiu ekspertai išreiškė skirtingas nuomones, todėl ši subkategorija padalinta į tris smulkesnes dalis.

7 lentelė. Ekspertų požiūris į jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelio tinkamumą (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai		
Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinim o modelio tinkamumas	Bendras jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo vertinimas	Sub-sub kategorija	Tikslingas ir tinkamas įgyvendinimas	„Sudaromos pakankamos sąlygos, yra ir pakankamai priemonių palengvinti jaunimo įsiliesimą į užimtumą ir darbo rinką“ (I3_JIS). „Pati dirbu šioje srityje daugiau nei 13 m., todėl drąsiai galiu teigti, kad situacija gerėja <...> (I9_JE).
			Nepakankamai tikslingas įgyvendinimas	„įgyvendinimas nacionaliniame lygmenyje vyksta atsižvelgiant į ES pateikiamas rekomendacijas, tačiau <...> ne visada atitinka mūsų šalies jaunimo užimtumo problemų pobūdį“ (I2_JKK). „<...> modelis galbūt ir teisingai konceptualizuojamas pagal ES gaires, tačiau, ar atspindi <...> jaunimo užimtumo problemų pobūdį – mano manymu, ne visai“ (I6_JP). „Lietuva vadovaujasi ES teikiamomis rekomendacijomis, tačiau sprendimus dėl savo šalies jaunimo politikos priima pati <...> kyla klausimas dėl tų sprendimų tikslingumo bei atitikties jaunimo poreikiams“. (I7_JP).
			Probleminės sritys	„<...> labai plačiai užsimojama, išsikeliami didžiuliai tikslai, lūkesčiai, <...>“. „Pas jaunuolius egzistuoja netinkamas požiūris į įgyvendinamas <...> priemonės ir apskritai motyvacijos trūkumas dalyvauti jose“ (I1_JKK). „<...> susiduriama su tuo, kad įgyvendinant priemonės privaloma pasiekti rodiklius, o kai tai tampa prioritetu, tai manau pats jaunas asmuo lieka antrame plane“ (I2_JKK). „<...> trūksta gylis <...>, priemonės iš esmės labiau orientuotos į motyvuotą jaunimą, nebūtinai atspindimi realūs jaunimo lūkesčiai, <...>, pernelyg koncentruojamasi į rodiklius <...> (I6_JP). „<...> veiklomis dažniausiai domisi mokyklinio amžiaus jaunimas <...> 24-29 m. jaunimas daug rečiau domisi <...>, į šią amžiaus grupę, orientuoto užimtumo labai trūksta, ypač regionuose <...>“ (I7_JP). „Priemonių paketų yra nemažai, didžiausia neužimtumo problema – jaunuolio motyvacija ir nesuderinimas ko aš noriu ir ką aš galiu <...>“ (I8_JE).

Ekspertų nuomonės vertinimas rodo, kad dauguma informantų akcentuoja gerėjančią situaciją jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo srityje Lietuvoje, tačiau vis dar iškelia nemažai probleminių sričių. Teigiamą požiūrį išreiškė informantas I9_JE, atsižvelgiant į ilgametę darbo su jaunimu patirtį ekspertas bendrai vertinant jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimą nacionaliniame lygmenyje akcentavo tai, jog „Lietuvoje yra sukurta tikrai neblogo teisinė bazė ir institucinė sistema jaunimo politikai formuoti ir įgyvendinti <...> įgyvendinamos programos, kuriomis skatinamos <...> jaunų žmonių iniciatyvos“. Eksperto pateiktos išvalgos apie pakankamai gerai formuojamos ir įgyvendinamos jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimą, tačiau galima daryti prielaidą, jog tai daugiau veikia teisiniame lygmenyje. Nes kitų ekspertų nuomone, nors jaunimo užimtumo politika įgyvendinama remiantis ES pateiktomis rekomendacijomis ir gairėmis, tačiau dėl jos įgyvendinimo tikslingumo nacionaliniame ar vietos savivaldos lygmenyje kyla dvejonių. Informanto I6_JP požiūriu „Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelis galbūt ir teisingai konceptualizuojamas pagal ES gaires <...>“. Tačiau anot daugumos ekspertų, šalyje egzistuojantį jaunimo užimtumo problemų

pobūdį jaunimo užimtumo politika atitinka nepakankamai dėl nacionaliniame lygmenyje sprendžiamų problemų tikslingumo bei galimai netinkamai parinktų žmogiškųjų išteklių jaunimo problemoms spręsti. Vis dėl to už sprendimus ir nacionaliniame lygmenyje rengiamus planus atsakinga ne ES, tačiau kiekviena ES valstybė narė, ne išimtis ir Lietuva. Todėl labai svarbu įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką ypatingai atsižvelgti į šalies jaunų žmonių poreikius bei lūkesčius ir tikslingai parinkti tinkamiausias priemones. Ekspertų įžvalgose apie konkrečias jaunimo užimtumo priemones bei jų įgyvendinimo procesą, stebima, kad dažnai jaunimo užimtumo priemonės yra orientuotos į motyvuotą, galbūt daugiau mokyklinio amžiaus grupei priklausančią jaunimą. Tuo tarpu sudėtingiau yra jaunimui baigusiam vidurinę mokyklą ar absolventams, kurie grįžta į regionus ir yra motyvuoti ne dalyvauti veiklose, o gauti tikslingas priemones, kurios suteiktų tvarų ilgalaikį užimtumą bei pajamas. Informanto nuomone, „<...> į šią amžiaus grupę, orientuoto užimtumo labai trūksta <...> šio amžiaus asmenys jau pradeda kurti šeimas, perka būstus, todėl ir užimtumas jiems turėtų būti tikslingesnis <...>“ (I7_JP). Eksperto I6_JP nuomone „<...> trūksta gylio dirbant su sunkumus patiriančiu jaunimu, priemonės iš esmės labiau orientuotos į motyvuotą jaunimą, nebūtinai atspindimi realūs jaunimo lūkesčiai, jaučiamas kvalifikuotų specialistų“.

Tuo tarpu kalbant apie palankių sąlygų užtikrinimą jaunimo užimtumui bei problemines sritis, informantai pateikia panašų požiūrį teigdami, kad didžia dalimi jaunimo užimtumo sąlygoms turi įtaką pats jaunas žmogus ir jo motyvacija. Tai atsispindi ekspertų nuomonėje: „<...> yra labai daug priemonių jaunimo užimtumo skatinimui, bet, kai yra visko labai daug, tada dažnai kyla pasipriešinimas ir poreikis naudotis visa siūloma pagalba mažėja“ (I4_JŠ). Šiai nuomonei pritaria ir kiti ekspertai pasisakę, jog palankioms užimtumo sąlygoms įtakos turi ir pats jaunas žmogus „<...> svarbu jaunimo iniciatyvumas“ (I5_JI), nes „priemonių paketų yra nemažai, didžiausia neužimtumo problema – jaunuolio motyvacija ir nesuderinimas „ko aš noriu ir ką aš galiu“ <...>“ (I8_JE). Akivaizdu, kad vertinant jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelio tikslingumą daugumos ekspertų požiūris sutampa dėl gerėjančios situacijos jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo srityje, tačiau probleminių vietų atranda visi informantai. Nacionaliniame lygmenyje ši politika įgyvendinama vadovaujantis ES gairėmis bei rekomendacijomis, tačiau nors Lietuvoje sukurta pakankamai gera teisinė bazė bei institucinė struktūra, ekspertų požiūriu praktinis jos įgyvendinimas dar turi tobulintinų aspektų ir ne visada yra tikslingas „nors kiekviena šalis politiką formuoja ir įgyvendina pagal savo šalyje esančią situaciją, tačiau parengti įgyvendinimo planai kartais stipriai prasilenkia su tikrąja situacija“ (I2_JKK). Viena labiausiai tobulintinų sričių tai jaunimo užimtumo politikos priemonių bei jų įgyvendinimo atitiktis jaunimo poreikiams.

Toliau informantams pateiktas klausimas apie visuomenės veikėjų daromą įtaką jaunimo užimtumo politikos formavimui bei įgyvendinimui. Klausimu siekiama išsiaiškinti kiek svarbus visuomenės veikėjų vaidmuo jaunimo užimtumo politikos formavimo bei įgyvendinimo procese, taip pat ar yra atsižvelgiama į visuomenės veikėjų nuomonę formuojant ir įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones, ar vis dėl to, šie procesai priklauso tik nuo oficialių politikos dalyvių. Daugumos ekspertų požiūriu visuomenės veikėjai turi įtaką tiek jaunimo užimtumo politikos formavimo, tiek įgyvendinimo procese (žr. 8 lent.). „Visuomenės veikėjai gali geriausiai įvertinti ir suprasti jaunimo poreikius ir juos perduoti oficialiems politikos veikėjams“ – savo nuomonę išreiškė informantas I2_JKK, tai galima sieti su tuo, kad „<...> jie dažniausiai būna arčiausiai žmonių, žino ir suvokia jų poreikius“ (I1_JKK). Informantas I9_JE pateikia konkretų pavyzdį, kaip aktyvūs visuomenės veikėjai prisideda prie jaunimo užimtumo politikos „<...> mūsų jaunas miesto Meras pats dalyvavo įvairiose jaunimo organizacijose, buvo Jaunimo reikalų tarybos pirmininkas, pateikęs ne vieną pasiūlymą

įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką“. Tuo tarpu informanto I8_JE nuomone „visuomenės veikėjai gali turėti ir turi didesnę įtaką formuojant jaunimo politiką, patį užimtumą <...>“, tačiau eksperto nuomone „<...> įgyvendinimui reikalingi teisės aktai“. Šiek tiek kitaip į visuomenės veikėjus žvelgia informantas I7_JP ir pateikia konkretų pavyzdį „<...> yra asmenų, kurie savo pavyzdžiu, idėjomis prisideda prie jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo, pvz. Gabrielius Liaudanskas Svaras, <...> Šaulių sąjungos narys ir savanoris COVID-19 pandemijos akivaizdoje ligoninėje, savo pavyzdžiu „užkrėtęs“ nemažai jaunų žmonių <...>“. Gerieji pavyzdžiai įkvepia jaunus žmones, suteikia motyvacijos, todėl būtina juos viešinti.

Informantams visuomenės veikėjai taip pat asocijuojasi su nuomonės formuotojais „<...> šiomis dienomis nuomonės formuotojai ar visuomenės veikėjai tampa lyg autoritetu jaunimui <...>“ (I5_JIS). Informantas I8_JE pritaria šiai nuomonei ir teigia, kad „įvairios sėkmės istorijos, gerieji pavyzdžiai, viešinami visuomenės veikėjų, tikrai naudingi ir jaunimą skatinantys veikti“. Nuomonei, kad visuomenės veikėjų aktyvumas bei iniciatyvos suteikia jaunimui motyvacija pritaria dauguma ekspertų, tačiau išryškėja dar viena nuomonė apie visuomenės veikėjų daromą įtaką. Informanto I7_JP nuomone, ne visada formuojama nuomonė gali turėti tik teigiamą įtaką, „aktyvių visuomenės veikėjų <...> iniciatyvos dažnai prisideda prie jaunimo užimtumo politikos gerinimo, tačiau jos yra fragmentiškos, epizodiškos, trumpos, retai išsivystančios į <...> ilgalaikę naudą, todėl mažai tikėtina, kad užtikrina ilgalaikį užimtumą.

8 lentelė. Ekspertų požiūris į visuomenės veikėjų daromą įtaką jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo srityje (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
Visuomenės veikėjų įtaka jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui	Visuomenės veikėjų įtaka formuojant ir įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką	„<...> jie dažniausiai būna arčiausiai žmonių, žino ir suvokia jų poreikius“ (I1_JKK). „Visuomenės veikėjai <...> turi didesnę įtaką formuojant jaunimo politiką, patį užimtumą. Įgyvendinimui reikalingi teisės aktai“ (I8_JE). „Aktyvūs visuomenės veikėjai yra neatsiejama jaunimo užimtumo politikos dalis, tiek formuojant tiek įgyvendinant politiką“ (I2_JKK).
	Visuomenės veikėjų formuojamos nuomonės įtaka jaunimo užimtumui	„Atsižvelgiant į šiandienos aktualijas socialinių tinklų lygmeniu, manau, kad tai turėtų būti labai efektyvus būdas skatinant jaunimą naudotis jiems siūlomomis priemonėmis“ (I4_JIS). „<...> nuomonės formuotojai ar visuomenės veikėjai tampa lyg autoritetu jaunimui“ (I5_JIS). „<...> jų iniciatyvos dažnai prisideda prie jaunimo užimtumo politikos gerinimo, tačiau jos yra fragmentiškos, epizodiškos, trumpos <...>“ (I7_JP). „<...> sėkmės istorijos, gerieji pavyzdžiai, viešinami visuomenės veikėjų, tikrai naudingi ir jaunimą skatinantys veikti“ (I8_JE).

Galima teigti, kad aktyvių visuomenės veikėjų įsitraukimas bei iniciatyva gali duoti teigiamus rezultatus prisidedant prie kiekvienos politikos formavimo bei įgyvendinimo, o jaunimo užimtumo politikoje tai ypač aktualu, kadangi jauno asmens poreikiai keičiasi gana dažnai. Svarbu, kad politikos formavimas prasidėtų tame lygmenyje, kuriame galima geriausiai išsiaiškinti jauno asmens poreikius bei lūkesčius, o tą padaryti be aktyvių visuomenės veikėjų iniciatyvos būtų sudėtinga. Šiuo atveju labai svarbus savivaldos vaidmuo, skatinant kuo aktyvesnį jaunimo įsitraukimą.

Antroji tiriama sritis. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo teisinis reguliavimas.

Vertinant iš dalies struktūruoto interviu informantų sąsajas su jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimu bei atsižvelgiant į jų darbo patirtį su jaunimu ir ekspertų išsilavinimą, galima teigti, kad ekspertai yra kompetentingi šios srities specialistai. Todėl buvo prašoma jų išsakyti nuomonę apie pagrindinių jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų suderinamumą bei tinkamumą (žr. 9 lent.). Informantams užduotas klausimas apie LR Užimtumo įstatyme bei LR Jaunimo politikos pagrindų įstatyme numatytų pagrindinių su jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimu susijusių principų tikslingumą įgyvendinant šią politiką, siekiant išsiaiškinti ar pakankamas teisinis reguliavimas šioje srityje.

9 lentelė. Ekspertų požiūris į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio suderinamumą ir tikslingumą (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
Pagrindinių jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reguliuojančių teisės aktų tarpusavio suderinamumas ir tikslingumas	LR Užimtumo įstatymo ir LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymo tinkamumas įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones	„<...> pakankamas teisinis reglamentavimas, tinkamai parinktos institucinės struktūros“ (I5_JIS). „Užimtumo įstatymo <...> nuostatų, jame numatytų priemonių pilnai pakanka jaunimo užimtumo užtikrinimui“ (I8_JE). „Pagrindinės gairės yra, principai atitinka, bet kartais aktai prasilenkia su esama realia situacija“ <...> norėtųsi konkretesnio bent vieno įstatymo“ (I1_JKK). „Lietuvoje trūksta vieno bendro teisės akto, kuris konkrečiai reglamentuotų šią politikos sritį“ (I2_JKK).
	LR Profesinio mokymo įstatymo pakeitimo vertinimas bei įtaka jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo kokybei	„<...tai yra visiškai nelogiškas sprendimas ir pagalba turėtų būti suteikiama tiems, kurie apskritai neturi profesijos“ (I1_JKK). „Tai akivaizdžiai prasilenkė su kitomis Užimtumo tarnybos įgyvendinamomis priemonėmis skirtomis jaunimui“ (I2_JKK). „Tai yra spraga, o šis pakeitimas, mano vertinimu, yra netgi diskriminacinis“ (I6_JP). „Vienareikšmiškai tai yra labai blogai <...> nekvalifikuoti jaunuoliai susiduria su socialine atskirtimi“ <...> (I9_JE).
	Nacionaliniame lygmenyje patvirtintų veiklos planų atitiktis ES teikiams rekomendacijoms	„<...> planai rengiami pagal ES rekomendacijas ir gaires, į juos įtrauktos prioritetinės jaunimo grupės, tačiau ne visada nacionaliniame lygmenyje tinkamai vyksta pats įgyvendinimas <...>“ (I2_JKK). „<...> patvirtinti planai rekomendacijas atitinka, tačiau problema yra praktiniame jų įgyvendinime“ (I5_JIS). „<...> įgyvendinant JGI nacionaliniu lygmeniu dažnai pernelyg primityviai ir aklaui taikomas įgyvendinimo modelis <...> (I6_JP). „<...> esminius dalykus tikrai atitinka. Įgyvendinant JGI yra įtraukiamas ir NEET jaunimas <...>“ (I7_JP).

Identifikavus šiuose įstatymuose numatytus pagrindinius principus, ekspertų nuomonė šiek tiek išsiskyrė. Nurodant įstatymuose pateiktų nuostatų tinkamumą ekspertai pastebi LR jaunimo politikos pagrindų įstatymo ribotumą. Informanto I7_JP nuomone „<...> jaunuoliui sulaukus 30 metų, LR jaunimo pagrindų įstatymo nuostatos kaip ir netenka galios, nes jaunimas Lietuvoje apibrėžiamas nuo 14 iki 29 metų, tad lieka veikti LR Užimtumo įstatymas <...>“, informantas I2_JKK taip pat teigia, kad „LR jaunimo politikos pagrindų įstatymas apima daugiau bendras jaunimo politikos sritis bei principus <...>“ (I2_JKK). Tuo tarpu LR Užimtumo įstatymas, reguliuoja bendrai visą užimtumą, tačiau ekspertų nuomonė dėl šio įstatymo taip pat šiek tiek skiriasi. LR Užimtumo įstatymo tinkamumą ir tai, jog šis įstatymas tikslingai reglamentuoja jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą pabrėžia informantas I8_JE. „LR Užimtumo įstatymo <...> nuostatų, jame numatytų

priemonių pilnai pakanka jaunimo užimtumo užtikrinimui <...>“. Kitų informantų požiūriu „<...> formaliai lyg ir laikomasi to, kas surašyta įstatymuose, tačiau pačiame užimtumo politikos įgyvendinime yra spragų“ (I6_JP). Panašų požiūrį pateikė informantas I1_JKK „<...> norėtusi konkretesnio bent vieno įstatymo <...> pagrindinės gairės yra, principai atitinka, bet kartais aktai prasilenkia su esama realia situacija“. Konkretaus teisės akto poreikį išsakė ir informantas I2_JKK „norėtusi, kad būtų konkretus dar vienas įstatymas reglamentuojantis tik jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą <...>“. Galima daryti prielaidą, kad vertinant LR Užimtumo įstatymo ir LR jaunimo politikos pagrindų įstatymo tikslingumą įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones ekspertų požiūriu giliau buvo pažvelgta į LR Užimtumo įstatyme numatytas nuostatas bei principus. Tačiau pateiktos ekspertų įžvalgos leidžia teigti, kad minėtuose įstatymuose numatyti principai įgyvendinami pakankami tikslingai, tačiau atsakingos institucijos turėtų peržiūrėti šiuo metu galiojančių teisės aktų būklę ir priimti tinkamus sprendimus dėl jų tobulinimo.

Sekančiu klausimu siekiama nustatyti LR Profesinio mokymo įstatymo pakeitimo tikslingumą bei sužinoti ekspertų nuomonę apie priimtus pakeitimus dėl nekvalifikuotų asmenų mokymosi bei kaip tai lemia jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo kokybę. Klausimas aktualus, kadangi didžioji dauguma tyrime dalyvavusių ekspertų yra dirbantys Užimtumo tarnyboje ir tiesiogiai susidūrę su šio teisės akto pakeitimu, todėl informantų pateiktoje nuomonėje puikiai atsispindi ne tik teorinis, tačiau ir praktinis požiūris. Atsižvelgiant į tai, kad „2019 m. rugpjūčio 01 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymo 7 straipsnio pakeitimas, kuriame nustatyta, kad „tęstinis profesinis mokymas yra skirtas ne pirmajai kvalifikacijai įgyti“, dauguma ekspertų pakeitimą įvertinimo neigiamai. Tuo tarpu informanto I9_JE pateikta nuomonė patvirtino šio klausimo aktualumą „dažnai šiuo klausimu diskutuojame su kolegomis ir tarpžinybinių organizacijų susitikimų metu <...> tai yra labai blogai <...> ši problema iškelta aukščiausiu lygiu <...>“ (I9_JE). Informanto I2_JKK požiūriu „<...> profesinis mokymas yra viena iš pagrindinių Užimtumo tarnybos teikiamų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių, todėl šie įstatymo pokyčiai sukėlė nemažai sumaišties“. Didžioji dalis informantų šį norminio teisės akto pakeitimą įvardijo kaip įstatymų spragą „tai yra spraga, o šis pakeitimas, <...> yra netgi diskriminacinis“ (I6_JP). Informantas I1_JKK šį požiūrį patvirtino „<...> tai visiškai nelogiškas sprendimas, pagalba turėtų būti suteikiama tiems, kurie neturi profesijos, skatinti būtent šią grupę asmenų, kad siektų įgyti bent vieną profesiją“.

Taip pat ekspertai konkrečiai argumentavo savo išsakytą nuomonę dėl itin nepalankių įstatymo pakeitimų nekvalifikuotų asmenų atžvilgiu, kuriems kyla didžiausia rizika susidurti su socialine atskirtimi, kadangi dėl išsilavinimo stokos jiems siūlom tik nekvalifikuoti, mažai apmokami darbai. Informanto I8_JE nuomone ypatingas dėmesys turi būti skiriamas nekvalifikuotiems asmenims, pageidaujantiems įgyti profesinę kvalifikaciją“. Šiam požiūriui pritarė informantas I1_JKK, teigdamas, kad „pagalba suteikiama tiems, kurie jau turi specialybę ir kartais pastebima, kad netgi tuo yra piktnaudžiaujama, siekiama didesnės naudos sau <...>“. Galimybių stokos priežastį išskyrė ir informantas I5_JĮS, teigdamas, kad: „ne visi jaunuoliai turi galimybes mokytis <...> dėl šeimos ar finansinės padėties <...>“. Todėl būtinas šio įstatymo tobulinimas, kuris informanto I7_JP nuomone suteiktų galimybę nekvalifikuotiems jaunuoliams bent nuo 24 metų mokytis profesiniame mokyme, nes tokio amžiaus jaunuoliai pradeda kurti šeimas, ir jiems tikrai sudėtinga nuo ryto iki vėlyvos popietės keletą metų kasdien sėdėti mokyklos suole“. Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone „<...> tai akivaizdžiai prasilenkia su kitomis Užimtumo tarnybos įgyvendinamomis priemonėmis skirtomis jaunimui. Konkrečiai galėčiau įvardinti jaunimui skirtą aktyvumo skatinimo projektą, kuris orientuotas į nekvalifikuotų jaunų asmenų grupę <...>, kurie po šių veiklų yra nukreipiami į aktyvias

darbo rinkos priemonės, kurių viena ir yra profesinis mokymasis. Deja, bet nors jaunuolis ir nori eiti mokytis ir tapti kvalifikuotu, šiuo atveju dėl įstatymo pakeitimo to padaryti remiant Užimtumo tarnybai, negali“ – nuomonę pateikė informantas I2_JKK. Tuo tarpu informanto I7_JP požiūriu: „<...> *siekiant rodiklių įgyvendinimo į šią priemonę orientuojami ne tie kurie nori, ar kuriems tai būtų tikrai tikslinga ir naudinga, o tik tie, kuriuos nukreipti leidžia įstatymas*“. Informantų pateikta nuomonė leidžia daryti prielaidą, kad tikėtina, jaunimas nukreipiamas į priemones neatsižvelgiant į tikslinių grupių prioritetizavimo svarbą, o priemones gauna ne visada tie asmenys, kuriems jų reikia labiausiai. Pateikti ekspertų požiūriai vienareikšmiškai leidžia įžvelgti šią įstatymo pakeitimo spragą dėl itin svarbių jaunimui skirtų užimtumo priemonių neprieinamumo.

Kadangi tyrimas orientuotas į konkrečias viešosios programos JGI įgyvendinamas priemones, tikslinga sužinoti ekspertų nuomonę apie nacionaliniame lygmenyje patvirtintų šios programos veiklos planų atitiktį ES teikiamoms rekomendacijoms. Informantų požiūriu JGI planai nacionaliniame lygmenyje rengiami atsižvelgiant į ES rekomendacijas ir esminius principus atitinka, tačiau didžiausia problema išryškėjo politikos įgyvendinimo tikslingume pagal parengtus planus. Visų į šį klausimą pateikusių savo nuomonę informantų požiūriai panašūs. Informanto I6_JP nuomone „*įgyvendinant JGI nacionaliniu lygmeniu dažnai pernelyg primityviai ir akiai taikomas įgyvendinimo modelis, neatsižvelgiant <...> atskirų Lietuvos regionų problematiką <...>*“. Taip pat ekspertas įžvelgė, jog viena iš probleminių vietų yra rodiklių įgyvendinimas. Rengiant JGI įgyvendinimo planus didelis dėmesys skiriamas rodiklių įgyvendinimui, taip išskylant grėsmę, kad jauno asmens poreikiai liks nuošaly. Taip pat išryškėjo ekspertų požiūris dėl regionuose gyvenančio jaunimo bei planuose numatytų taikomų priemonių nepritaikomumo periferijoje gyvenantiems jauniems asmenims. Informantų nuomone nors ES gairėmis vadovaujamasi, tačiau nacionaliniame lygmenyje aktualios problemos nėra dar sprendžiamos efektyviai. „<...> *taikomas priemonės labiau diferencijuoti atsižvelgiant į situaciją regionuose, jei miestuose jau galima kalbėti apie jaunimą, kuris gali orientuotis į skaitmenizaciją <...> tai regionuose, <...> yra jaunų žmonių, kurie net elektroniniu paštu nesinaudoja, ar neturi interneto*“ – pateikė savo įžvalgas informantas I7_JPK. Atsakant į šį klausimą dauguma informantų išsiplėtė kalbėdami apie konkrečias parengtuose planuose numatomas priemones jaunimui ir pažvelgė giliau, kadangi ES rekomendacijose plačiau kalbama apie pameistrystės priemonių reikšmingumą ir naudą, todėl ekspertai itin akcentavo probleminę situaciją šioje srityje. Informanto I7_JP požiūriu „*kalbant apie pameistrystę ar stažuotę, vėlgi reikia atsižvelgti į tai, kad miestuose, kur yra patrauklūs darbdaviai šias priemones kur kas lengviau įgyvendinti, kai tuo tarpu regionuose šios priemonės neveikia, nes tiesiog nėra bendradarbiaujančių darbdavių <...>*“. Šiai nuomonei pritarė informantas I9_JE „<...> *problemą su pameistrystės įgyvendinimu <...> trūksta darbdavių iniciatyvos, sąmoningumo*“. Iš pateiktų ekspertų požiūrių į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų suderinamumą ir tikslingumą, galima suformuoti išvadą, kad esami teisinio reguliavimo trūkumai bei teisės aktų nesuderinamumas šioje srityje, riboja tikslingesnę jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą. Akivaizdu, kad būtina imtis veiksmų, kuriais būtų galima išspręsti esamas problemas.

Trečioji tiriama sritis. *Jaunimo užimtumo politiką įgyvendinančių institucijų svarba ir bendradarbiavimo galimybių išnaudojimas.*

Siekiant identifikuoti institucinius įgyvendinimo ypatumus jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procese atsižvelgta į teorinėje analizėje pateiktas mokslininkų įžvalgas. Escudero ir Mourelo (2015) teigimu, nors daugumoje įgyvendinimo planų yra rekomenduojamas tinkamų

institucinių sistemų sukūrimas bei tarpininkavimo, teikiant užimtumo priemones derinys, šalys neatitinka išteklių paskirstymo rekomendacijų. Atsižvelgiant į tai ekspertams pateikti klausimai, patenkantys į tiriamos srities kategoriją apie institucinę šios politikos priemonių koordinavimą. Ši kategorija suskirstyta į dvi subkategorijas (žr. 10 lent.).

10 lentelė. Ekspertų požiūris į institucinį jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo koordinavimą (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
Institucinis jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo koordinavimas	Jaunimo užimtumo politikos priemonės įgyvendinančios institucijos reikšmė įgyvendinimo proceso kokybei	„<...> jeigu įstaiga teikia paslaugą, na šiuo atveju įgyvendina priemones jaunimui ir tai tos įstaigos kompetencijoje tai manau kokybė tikrai bus geresnė „ (I1_JKK). „ <...> be abejo priklauso <...> jaunuoliai pirmiausia ir kreipiasi į jaunimo politiką įgyvendinančias institucijas su lūkesčiu, kad gaus tikslesnės informacijos, galbūt konkrečios pagalbos ar netgi patarimų“ (I4_JJS). „<...> priklauso nuo atsakingų institucijų <...> taip pat priklauso didžia dalimi ir nuo jose dirbančių asmenų kompetencijos“ (I5_JJS). „Užimtumo priemonių įgyvendinimas – tai institucijos, jaunuolio ir specialisto bendras procesas, bendravimo ir tarpininkavimo rezultatas“ (I8_JE).
	Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo probleminės sritys instituciniu požiūriu	„Didžiausias trūkumas tikriausiai būtų komunikacijos, bendradarbiavimo ir empatijos stoka“. (I1_JKK). „<...> nelankstumas skiriamų lėšų klausimu. Taip pat situacijos vertinimas ne savivaldos, o nacionaliniu lygiu“ (I4_JJS). „Savivaldybės iniciatyva turėtų būti didesnė ne tik koordinuojant, bet ir įgyvendinant priemones <...> visos institucijos turi labai glaudžiai veikti kartu <...>“ (I5_JJS). „<...> trūksta „gylis“ dirbant su jaunuoliais <...>, įgyvendinamas dažnai nenuoseklus, pernelyg priklausomas nuo išorinių veiksnių (I6_JP).

Ekspertams pateiktas klausimas – ar nuo institucijų, atsakingų už jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą, priklauso užimtumo priemonių įgyvendinimo kokybė? Visi tyrime dalyvavę ekspertai, atsakant į šį klausimą pateikė gana vieningą nuomonę. Pasak jų, sėkmingas jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimas priklauso nuo daugelio dedamųjų, tačiau institucijos veiklos kryptis bei joje esančių žmoniškųjų išteklių kompetencija yra itin reikšmingi siekiant kokybiško įgyvendinimo. Informantų nuomone sėkmingo jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo kokybės sėkmė priklauso nuo „<...> institucijos ir kiekvieno asmens, esančio tame procese“ (I8_JE). Šiai nuomonei pritaria informantas I5_JJS teigdamas, kad: „<...> didžia dalimi ir nuo jose dirbančių asmenų kompetencijos, būtina, kad jie domėtųsi jaunimo politika. Ekspertai taip pat akcentavo institucijos kompetencijų jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinime svarbą. „Turi būti įvertinta į ką įstaiga yra orientuota <...> teikti tokias paslaugas, kurios atitinka įstaigos veiklos sritį“ (I2_JKK). Šiam požiūriui pritarė ir informantas I5_JJS „jeigu institucija įgyvendina priemones pagal savo veiklos kryptį <...> įgyvendinimas ir tų priemonių kokybė tikrai būna geresnė“ (I5_JJS). Pateiktos ekspertų įžvalgos leidžia daryti prielaidą, kad įgyvendinamos priemonės turi gerai atitikti organizacijos veiklos rūšį bei kompetenciją teikti specifines paslaugas, o žmogiškieji ištekliai savo kompetencija taip pat turi prisidėti prie to.

Siekiant identifikuoti problemines sritis, kurių tobulinimas galimai leistų padidinti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo kokybę, informantų buvo prašoma įvardinti tobulintinas vietas ar galimus trūkumus, trukdančius tikslingai įgyvendinti jaunimo užimtumo politikos priemones

instituciniu požiūriu. Informantų atsakymai pateikti taip pat 10 lentelėje. Tyrimo metu išryškėjo, kad viena esminių ekspertų požiūriu identifiкуotų probleminių sričių tai bendradarbiavimo tarp institucijų ir komunikacijos stoka. Informanto I1_JKK nuomone „*didžiausias trūkumas <...> komunikacijos, bendradarbiavimo ir empatijos stoka*“. Taip pat ekspertai problematiką įžvelgia galimai atsirandančioje konkurencijoje tarp jaunimo užimtumo politiką įgyvendinančių institucijų. Tam įtakos turi tai, kad panašias veiklas įgyvendina skirtingos institucijos, projektų tikslai panašūs, tačiau skiriasi priemonės, jų įgyvendinimo procesas ir tai gali tapti nepagrįstos konkurencijos priežastimi. Pabrėžiant šią probleminę sritį svarbu pažymėti, kad pagrindinės institucijos įgyvendinančios JGI priemonės yra Užimtumo tarnyba bei Jaunimo reikalų departamentas. Abiejų institucijų atsakomybėje pavesta jaunuoliams teikti motyvavimo, aktyvinimo paslaugas, tačiau Užimtumo tarnyba, kuri įgyvendina pirminės intervencijos projektą šias paslaugas teikia tik jauniems Užimtumo tarnyboje registruotiems, nesimokantiems bei nedirbantiems asmenims. Tuo tarpu Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamose priemonėse Užimtumo tarnyboje registruoti asmenys dalyvauti negali. Identifikavus, kad jaunuoliui yra reikalingesnė pirminės intervencijos ilgalaikė pagalba, jo pervedimas į Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamą pirminės intervencijos priemonę yra kompliktuotas. Atsižvelgiant į tai dalis ekspertų pateikė gilesnes įžvalgas, akcentuodami konkrečias problemines sritis bei pagrįsdami mokslininkų įžvalgas, kad valstybinėse organizacijose reaguojant į jauno asmens poreikius, stebimas ne savarankiškas asmenų idėjų prioritetas, o įžvelgiamos autoritarinės priemonės (Haikkola, 2019). Informanto I2_JKK nuomone: „*<...> Jaunimo reikalų departamente įgyvendinamoms intervencijos priemonėms skirtas laikotarpis nėra griežtai apibrėžtas, orientuotas daugiau į jaunuolio poreikį, tuo tarpu Užimtumo tarnyboje maksimalus intervencijos laikotarpis 4 mėnesiai, o jeigu jaunuoliui trūksta to laiko, kad atrastų save, nieko daugiau pasiūlyti negalima*“. Eksperto įžvalgose aiškiai jaučiamas praktinis požiūris į tiriamą objektą, o jam pritaria ir informantas I6_JP, kuris taip pat akcentuoja Užimtumo tarnybos ir Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamų veiklų tarpusavio nesuderinamumą ir konkurencijos potencialą, taip įžvelgiant riziką netinkamai atliepti jaunimo poreikius. „*<...> projekto tikslas neturi būti tik deklaratyvi frazė. Turi būti daroma viskas, kad <...> būtų atliepti jaunų žmonių poreikiai, po to sektų projekto siekiamų skaičių ir rodiklių įgyvendinimas*“ (I7_JP). Informanto I6_JP taip pat įvardijo numatytų rodiklių siekio problematiką bei jaunimo lūkesčių patenkinimo stoką „*<...> pernelyg vaikomasi rodiklių, trūksta „gylis“ dirbant su jaunuoliais*“.

Kadangi jaunimo užimtumas neatsiejamas nuo švietimo sistemos, informantas I9_JE pateikia kritišką nuomonę apie švietimo įstaigų teikiamų paslaugų kokybę. „*Darbo rinkos mokymo centruose kursų kokybė vis dar yra nepakankama. Baigę žmonės neturi reikiamų praktinių įgūdžių <...>*“ (I9_JE). Panaši nuomonė informanto I5_JIS: „*mokymo įstaigos įgyvendina paslaugas, tačiau gaila, bet ne visada jos yra kokybiškos*“. Žvybaitės (2014) teigimu švietimo įstaigų atitikimas, prisitaikant prie naujų darbo rinkos poreikių, kvalifikacijos kėlimas bei viešosios programos JGI taikymas yra pagrindinės priemonės mažinančios nedarbą. Taip pat aktuali problema yra neigiamas darbdavių požiūris ir lankstumo trūkumas jaunimo atžvilgiu. „*Įmonės nėra suinteresuotos į jauną specialistą, trūksta lankstumo, supratimo*“ – pateikė įžvalgas informantas I5_JE. Tuo tarpu kiti ekspertai šiuo klausimu pateikė dar gilesnes įžvalgas, kurios leidžia pateikti išvadą, jog jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą formuojančių, koordinuojančių ir įgyvendinančių institucijų bendram veikimui, lemiamą įtaką turi už teisės aktų suderinamumą atsakingos institucijos. Kadangi tinkamai parengta ir suderinta teisinė bazė yra kiekvienos politikos sėkmingo įgyvendinimo pamatas. Šiuo atveju „*LR Profesinio mokymo įstatymą, kuris sunkina JGI pirminės ir antrinės intervencijos projektų įgyvendinimą*“ – išsakė savo nuomonę informantas I7_JP.

Apibendrinant institucinius jaunimo užimtumo politikos priemonių koordinavimo aspektus svarbu paminėti, kad analizės metu išryškėjo vieninga ekspertų nuomonė į institucijos, įgyvendinančios jaunimo užimtumo politikos priemones svarbą, įgyvendinimo proceso kokybei. Nors šis procesas priklauso nuo daugelio dedamųjų, tačiau institucijos veiklos kryptis bei joje esančių žmogiškųjų išteklių kompetencija yra itin reikšmingi siekiant kokybiško įgyvendinimo. Tuo tarpu jaunimo užimtumo politiką formuojančių, koordinuojančių ir įgyvendinančių institucijų tarpusavio sąveika yra būtina tvariai šio proceso eigai.

Siekiant išsiaiškinti tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimą savivaldos lygmenyje reikšminga sužinoti ekspertų nuomonę ir apie suinteresuotų šalių bendradarbiavimą Marijampolės savivaldybėje, akcentuojant JGI priemonių įgyvendinimo suderinamumą su vietos savivaldos institucijomis. Kategorija suskirstyta į siauresnes subkategorijas, o atsižvelgiant į informantų pateiktas skirtingas nuomones subkategorijos suskirstytos į dar smulkesnes kategorijas (Žr. 11 lent.).

Kokybinio tyrimo metu paaiškėjo bendradarbiavimo su suinteresuotomis šalimis ir vietos valdžios įsitraukimo į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą problematika. Tiriant bendradarbiavimo tarp savivaldybės institucijų galimybių išnaudojimą Marijampolės savivaldybėje ekspertai pateikė gana vieningą nuomonę dėl bendradarbiavimo stokos. Informanto I2_JKK nuomone „<...> bendradarbiavimas vyksta, tačiau ne toks koks turėtų būti <...> kiekviena institucija sprendžia tik savo problemas <...> stinga komunikacijos, susikalbėjimo tarp jų“. Šiai nuomonei pritaria informantas I4_JJS ir teigia, kad: „<...> visos institucijos dirba tik sau <...> dažniausiai apžvelgiami tik rezultatai“. Tai galima įžvelgti ir kitų ekspertų išsakytoje nuomoneje, kuri pažymi tarpinstitucinio bendradarbiavimo spragą Marijampolės savivaldybėje, kylančių problemų sprendimą paliekant tiesiogiai priemones įgyvendinančių institucijų priežiūroje.

Tuo tarpu ekspertų nuomonė apie savivaldos vaidmenį jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinime išsiskiria. Informanto I4_JJS nuomone „savivaldybė tik koordinuoja jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą, bet neprisideda prie jų įgyvendinimo“. Kritišką nuomonę pateikia informantas I5_JJS teigdamas, kad savivaldos bendradarbiavimas tikrai nepakankamas, o argumentuojant ekspertas teigia, kad: „tuo įsitikinau dalyvaudama mokymuose, kai savivaldybės jaunimo reikalų koordinatorius nepažįsta kitų įstaigų specialistų dirbančių su jaunimu“. Kiti informantai pozityviai žvelgia į savivaldos bendradarbiavimą ir pažymi tai, jog Marijampolės savivaldybė atsižvelgdama į jaunimo problemas, patvirtino 2019-2022 metų Marijampolės savivaldybės jaunimo politikos įgyvendinimo programą. Informantas I2_JKK taip pat paminėjo, kad bendradarbiaujama rengiant savivaldybės Užimtumo didinimo programas, tačiau bendradarbiavimas yra minimalus ir pagal poreikį. Kiti taip pat pripažino Marijampolės savivaldybės indėlį ir teigia, kad: „<...> deda daug pastangų įvairių jaunimo organizacijų ir organizacijų dirbančių su jaunimu suvienijimui, bendradarbiavimui. Ir tai duoda rezultatus – užimtumas Marijampolės savivaldybėje jaunuolių tarpe tikrai nemažas“ (I8_JE). Taip pat savivaldybė finansuoja ir įgyvendina jaunimui skirtus projektus, inicijuoja veiklas jaunimui, kurių metu siekiama įsigilinti ir atliepti jaunimą supančias problemas. „<...> valdžios ir jaunimo dialogas yra ypač svarbus. Marijampolės savivaldybė finansavo ir kartu su Moksleivių kūrybos centru įgyvendino projektą „Mokinių savivaldos matomos ir girdimos“ – pateikė nuomonę informantas I9_JE. Tačiau didžioji dauguma savivaldybės inicijuojamų projektų yra skirti mokyklinio amžiaus jaunimui, studentams. Todėl papildant klausimą apie savivaldos dalyvavimą įgyvendinant jaunimo užimtumo priemones, klausimas sukonkretinamas prašant ekspertų pareikšti savo nuomonę apie savivaldos vaidmenį įgyvendinant JGI priemones.

11 lentelė. Ekspertų požiūris į tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimą savivaldos lygmenyje (sudarytas autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai		
Bendradarbiavimas su suinteresuotomis šalimis ir vietos valdžios įsitraukimas į jaunimo užimtumo politikos formavimo ir įgyvendinimo procesą	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimas	Sub-sub kategorija	Bendradarbiavimas tarp savivaldybės institucijų	„<...> jaučiama bendradarbiavimo stoka <...> darbdaviai, švietimo įstaigos, socialinės įstaigos (I9_JE). „<...> atrodo, kad kiekviena institucija sprendžia tik savo problemas, jaunimo reikalus liečia įvairios įstaigos, tiek švietimo tiek įdarbinimo, tačiau <...> stinga komunikacijos (I2). „<...> visos institucijos dirba tik sau <...> atsižvelgiama tik į rezultatus“ (I4_JIS).
			Savivaldos vaidmuo jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinime	„<...> daugiau bendradarbiavimo vyko rengiant užimtumo programą, tačiau manyčiau tai formalumas“ (I2_JKK). „Marijampolės savivaldybė deda daug pastangų įvairių jaunimo organizacijų ir organizacijų dirbančių su jaunimu suvienijimui, bendradarbiavimui“ (I8_JE). „<...> savivaldybė prisideda prie jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo <...> atsižvelgdama į jaunimo problemas <...> patvirtino 2019-2022 metų Marijampolės savivaldybės jaunimo politikos įgyvendinimo programą“ (I9_JE).
			Savivaldos vaidmuo įgyvendinant „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ priemones	„Bendradarbiavimas vyksta pagal poreikį ir dažniausiai yra momentinis“ (I1_JKK). „<...> anksčiau buvo labai išplėtotas bendradarbiavimas <...> įgyvendinant dabartinius projektus, ypač karantino metu jų veikla tapo pasyvesnė“ (I9_JE). „Vyksta tik rezultatų pristatymas ir apžvalga posėdžių metu“ (I4_JIS). „<...> prisideda minimaliai <...> nevyksta viešinimas nei diskusijos su JGI priemonės įgyvendinančiais koordinatoriais“ (I5_JIS). „Trūksta domėjimosi iš savivaldos atstovų, kokie vyksta JGI projektai, kaip jie vykdomi, kokie rezultatai“ (I7_JP).
	„Jaunimo garantijų iniciatyvos“ priemonėms skirti ištekliai ir jų panaudojimas	„<...> trūksta demesio profesiniam orientavimui <...> Marijampolės jaunimo darbo centre yra tik vienas etatas“ (I9_JE). „<...> trūksta tiek finansinių, tiek žmogiškųjų išteklių <...> esant jaunimo poreikiams negalime pasiūlyti tinkamų priemonių dėl finansų trūkumo“ (I2_JKK). „<...> užtikrinti profesinio orientavimo paslaugų teikimą trūksta profesionalaus žmogiškojo kapitalo“ (I7_JP).		

Akivaizdu, kad vertinant Marijampolės savivaldybės vaidmenį įgyvendinant JGI priemones ekspertų požiūris sutapo. Pateiktos įžvalgos leidžia daryti prielaidą, kad situacija savivaldoje įgyvendinant šiuo metu vykstančius JGI projektus yra problematiška tiek bendradarbiavimo, tiek komunikacijos bei viešinimo prasme. Nors anksčiau buvo išplėtotas glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, sudarytas *Jaunimo koordinacinis komitetas* bei JGI įgyvendinimo komisija, tačiau įgyvendinant dabartinius projektus jų veikla tapo pasyvesnė. Ekspertų nuomone „<...> savivalda nesidomi nei projekto veiklomis, nei veiklų viešimu <...> pastaruosius 2 metus jokio bendradarbiavimo nėra, išskyrus rezultatų aptarimą“ (I2_JKK). „<...> trūksta domėjimosi iš savivaldos atstovų, kokie vyksta JGI projektai, kaip jie vykdomi, kokie rezultatai <...> veikiančios jaunimo organizacijos, taip pat nėra į tai įsitraukę“ (I7_JP). Vertinant ekspertų nuomonę, galima teigti, kad JGI įgyvendinimas yra veiklas įgyvendinančios institucijos reikalas, o savivalda šiuo atveju iniciatyvos nerodo. Tačiau

svarbu pabrėžti, jog priemonės skirtos konkrečiai Marijampolės savivaldybės jaunimui ir savivaldos tarpininkavimas yra labai svarbus. Tai puikiai atspindi informanto I6_JP pateikta nuomonė dėl atskirų projektų įgyvendinimo specifiškumo ir dėl to esančios būtinybės bendradarbiauti. „JGI projekto „JUDAM“ koordinatoriai, skirtingai nei Užimtumo tarnybos projekte „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ dirbantys specialistai, turi patys atsivesti jaunuolius į projektą, todėl stiprus tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir savivaldos vaidmuo yra ypatingai svarbus“ (I6_JP). Taigi, siekiant kokybiško jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo ir, kad tai tinkamai atlieptų jaunimo poreikius labai svarbu, kad šiame procese aktyviai veiktų ne tik Marijampolės savivaldybės institucijos, tačiau ir vietos savivalda bei jos atstovai, nepriklausant ar įgyvendinamos priemonės inicijuotos nacionaliniame ar vietos savivaldos lygmenyje.

Taip pat tyrimo metu nustatyta dar viena probleminė sritis. Tai JGI priemonėms skirtų išteklių ir jų panaudojimo nepakankamumas. Susisteminti analizės rezultatai leidžia įžvelgti, kad pasisakiusių informantų nuomonė šiuo klausimu yra vienareikšmė. Finansinių išteklių stoka ar netinkamas jų paskirstymas gali prisidėti prie netikslingo jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo. Daugumos ekspertų nuomone susiduriama su netinkamu lėšų paskirstymu bei nelanksčiu jų perskirstymo procesu. „Susiduriama su trikdžiais kai esant jaunimo poreikiams negalime pasiūlyti tinkamų priemonių dėl finansų trūkumo, kai tuo tarpu nepaklausios priemonės įgyvendinimui jo dar yra“ – teiginį patvirtino informantas I2_JKK. Tam pritarė ir ekspertas I7_JP pažymėdamas, kad: „kalbant apie finansinius išteklius, ne visada jie tinkamai paskirstomi. Patrauklioms antrinės intervencijos priemonėms, <...> skiriama labai mažai, mažiau patrauklioms – neproporcingai daug lėšų, trūksta lankstumo jas perskirstant. Taip pat šio požiūrio laikosi ir informantas I1_JKK, kurio nuomone finansavimo trūkumas lemia tai, kad įgyvendinamos priemonės neatliepia jaunimo poreikių, kadangi JGI įgyvendinamos pirminės intervencijos priemonės, skirtos aktyvinimui, neatsiejamoms nuo antrinės intervencijos priemonių, kurias jaunimas gauna tik konkretaus finansavimo pagalba.

Ekspertų pastebėjimai apie žmogiškųjų išteklių panaudojimą ir ar jų pakanka įgyvendinant JGI priemones taip pat labai neišsiskyrė. Dauguma tyrimo dalyvių žmogiškųjų išteklių stoką įžvelgė profesinio orientavimo srityje. Reikėtų pabrėžti, jog 2019-2027 m. *Europos Sąjungos jaunimo strategijoje* akcentuojamas profesinio orientavimo jaunimui gerinimo būtinybė. Informanto I9_JE nuomone „<...> trūksta dėmesio profesiniam orientavimui. Profesinio orientavimo klausimas skiriamas Užimtumo tarnybai, o Marijampolės jaunimo darbo centre yra tik vienas etatas“. Taigi galima teigti, kad kokybiškam profesiniam orientavimui žmogiškieji ištekliai nėra pakankami, o šis ekspertų požiūris atitinka mokslinės literatūros analizėje pateiktas išvagas, kad viena iš pagrindinių problemų jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinime kyla dėl nepakankamų valstybinių įdarbinimo tarnybų pajėgumo (Eichhorns ir Rinne, 2017). Žmogiškojo kapitalo stoką įžvelgia informantas I7_JP, kuris teigia, kad: „žmogiškųjų išteklių pirmiausia trūksta, pačiose JGI įgyvendinančiose institucijose, pavyzdžiui, siekiant užtikrinti profesinio orientavimo paslaugų teikimą <...>“. Analizės rezultatai leidžia įžvelgti, kad žmogiškųjų išteklių poreikis priklauso nuo veiklose dalyvaujančio jaunimo specifiškumo, individualių jų poreikių taip pat nuo lūkesčių teikiamos paslaugos atžvilgiu. Tačiau vertinant susistemintus rezultatus galima teigti, kad papildomi žmogiškieji ištekliai gali prisidėti prie tikslingesnio jaunimo poreikių patenkinimo bei jų lūkesčių atliepimo.

Atsižvelgiant į susistemintus rezultatus galima įžvelgti, jog įgyvendinant JGI priemones tarpinstituciniame bendradarbiavime su suinteresuotomis šalimis bei jo galimybių išnaudojime yra probleminių sričių. Kad iki pilnavertiško ES inicijuoto jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo

trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo bei tikslesnio profesinio orientavimo patvirtina ir mokslinės literatūros analizėje pateiktos išvalgos (Beržinskienė, Matuzevičiūtė, 2014). Nepakankami žmogiškieji ištekliai įgyvendinant JGI priemones gali lemti įgyvendinamų paslaugų kokybę, jie taip pat svarbūs profesinio orientavimo tobulinimui. Tuo tarpu finansinių išteklių atžvilgiu galima įžvelgti galios disbalansą, kai atsiranda tam tikra priklausomybė nuo išteklių, o jų trūkumas lemia įgyvendinimo procesą.

Ketvirtoji tiriamą sritis. *Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo organizavimas.*

Sekančios srities klausimais siekta nustatyti JGI priemonių įgyvendinimo proceso tikslumą ir tobulintinas vietas nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje. Atsižvelgiant į klausimų sudėtingumą tiriamos srities kategorijos turinys išreikštas subkategorijomis, o klausimas apie JGI priemonių ir jų įgyvendinimo atitikimą jaunimo poreikiams suskirstytas į dar siauresnes kategorijas: prioritetizavimas ir nukreipimas į priemones / loginė priemonių įgyvendinimo seka / probleminės sritys (žr. 12 lent.).

Pirmuoju subkategorijos klausimu siekiama sužinoti informantų nuomonę apie JGI įgyvendinamų intervencijų tikslumą informatyvumo bei viešinimo atžvilgiu. Informantams užduotas klausimas - *kaip manote ar jaunimas gerai informuojamas apie vykdomas JGI intervencijų veiklas bei priemonių įgyvendinimo procesą nacionaliniame ir savivaldos lygmenyje?* Klausimas užduotas atsižvelgiant į tai, kad esant nepakankamam viešinimui, jaunimas neturi galimybės atrasti tinkamas jų poreikius tenkinančias priemones bei jomis pasinaudoti. Iš susistemintų rezultatų galima įžvelgti, jog daugumos tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone jaučiama JGI įgyvendinamų intervencijų viešinimo stoka, ypačingai nacionaliniame ir savivaldos lygmenyje. Šiuo metu įgyvendinant JGI priemones skiriamas vis mažesnis dėmesys. „Savivaldoje taip pat nėra viešinimo, jaunimas apie veiklas sužino tik jeigu pats labai tuo domisi. Taip pat jeigu jau yra užsiregistravę Užimtumo tarnyboje, konsultantai suteikia informaciją“ – pateikė nuomonę informantas I9_JE. Šiam požiūriui pritarė ir kiti informantai, kurių nuomone konkrečią informaciją jaunimas gali gauti tik užmezgus pirminį santykį su specialistais įstaigoje, tačiau ne viešoje erdvėje. Kad informacijos sklaidos atžvilgiu yra tobulintinų vietų pažymėjo ir informantas I2_JKK, kurio nuomone „<...> viešinimo JGI veikloms tikrai nėra. Bent jau jis minimalus. <...> dažnai pasitaiko, kad jaunuoliai <...> nežinantys kas yra JGI“. Informanto I7_JP nuomone taip pat išryškėja viešai skelbiamos informacijos stoka. „<...> dažniausiai kol jaunuolis nėra įtraukiamas į pirminės intervencijos JGI projekto veiklas, kol neužmezga pirmojo kontakto su konsultantu, <...> nėra pakankamai supažindinimas <...> su galimybėmis“ (I7_JP). Tuo tarpu dviejų informantų nuomone jaunimui pakanka informacijos apie priemones bei jų įgyvendinimą, tačiau viskas priklauso nuo jaunimo poreikio informaciją įsisavinti, rasti bei ja pasinaudoti. Informanto I5_JŠ teigimu „<...> informacijos pakanka tik reikia mokėti ja naudotis“. Taigi, nors kai kurių ekspertų nuomone informacijos apie JGI priemones viešoje erdvėje yra pakankamai ir trūksta tik jaunimo domėjimosi iniciatyvos, tačiau daugumos informantų požiūriu šiuo metu JGI viešinimas yra ribotas. Tiek nacionaliniame, tiek vietos savivaldos lygmenyje pasigendama prieinamos informacijos, o atsakomybė dėl informacijos sklaidos tenka tik konkrečioms priemonėms įgyvendinančioms institucijoms bei jose dirbantiems specialistams.

12 lentelė. Ekspertų požiūris į jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo tikslumą ir atitiktį jaunimo poreikiams (sudarytas autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai		
JGI priemonių įgyvendinimo proceso tikslumas ir atitiktis jaunimo poreikiams	JGI įgyvendinamų intervencijų tikslumas informatyvumo atžvilgiu	„<...> jis minimalus <...> dažnai pasitaiko, kad jaunuoliai pasakoja net nežinantys kas yra JGI“ (I2_JKK). „Iš savo darbo pusės galiu pasakyti, kad jaunimas gauna pakankamai informacijos <...>, tačiau nacionaliniame lygmenyje ir vietos savivaldoje JGI veiklos tikrai mažai viešinamos“ (I4_JIS). „<...> apie JGI yra per mažai kalbama tiek viešojoje erdvėje, tiek ir tarpinstituciniame lygmenyje“ (I6_JP). „Dažniausiai kol jaunuolis nėra įtraukiamas į pirminės intervencijos JGI projekto veiklas, <...> jis nėra pakankamai supažindinimas“ (I7_JP).		
	JGI priemonių ir jų įgyvendinimo atitiktis jaunimo poreikiams	Sub-sub kategorija	Prioretizavimas ir nukreipimas į priemones	„Teoriškai prioretizavimas ir nukreipimas į atitinkamas priemones vyksta tinkamai pagal planuose numatytus tikslus, reikalavimus, bet ar praktiškai tai negalėčiau tvirtai teigti“ (I5_JIS). „<...> ne visada tinkamai jaunuoliai dalyvauti veiklose parenkami atsižvelgiant į jų tikslinę grupę ar poreikius“ (I2_JKK). „Ne visada priemonės tikslingos“ (I3_JE). „<...> stengiamasi atsižvelgti į poreikius, <...> bet praktika ne visada atitinka teoriją“ (I8_JE).
			Loginė įgyvendinimo seka	„<...> dėl loginės sekos, manau, kad specialistai yra įsprausti į tam tikrus rėmus, dėl skaičių ir rodiklių“ (I1_JKK). „<...> siekiant rezultatų, būtina dalyvauti veiklose. Tiek pirminės tiek antrinės intervencijos projektai negali būti įgyvendinami nesilaikant loginės sekos (I2_JKK). „ne visi gali dalyvauti projekte ar tikslingai eiti į priemones dėl nustatytų reikalavimų“ (I3_JIS). „Loginė seka ne visada tikslinga“ (I9_JE). „<...> aiški ir griežta loginė seka <...>“ (I6_JP).
			Probleminė sritis	„Į poreikius tikrai stengiamasi atsižvelgti, tačiau susiduriame ir su skaičiais, rodikliais, kuriuos privalome pasiekti ir kartais įvyksta nenatūraliai, kad jaunuolis yra nukreipiamas į tam tikrą priemonę dėl skaičiaus“ (I1_JKK). „<...>“UŽT yra labiau orientuota į kiekybinius rodiklius, JRD vadovybė taip aiškiai neapibrėžia jų svarbos“ (I6_JP). „<...>mano manymu didžiausia problema yra nustatyti rodikliai, kurie trukdo iš esmės atsigręžti į jauną žmogų sprendžiant jo problemas“ (I9_JP).

Taip pat tyrimo metu išryškėjo ir JGI priemonių įgyvendinimo proceso tobulintinų vietų. Interviu metu ekspertams užduotas klausimas - kaip manote ar tinkamai vyksta prioretizavimas ir nukreipimas į JGI atitinkamas priemones, ar atsižvelgiama į jaunuolių poreikius? Kaip vertinate vykdomų veiklų loginę seką ir skirtingų intervencijų, kaip kompleksinių priemonių taikymą? Šiuo atveju remiamasi prielaida, jog jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo kokybei didžiausią įtaką daro jaunimo poreikių tinkamas atliepimas įgyvendinant procesą. Susisteminti duomenys parodė, kad daugumos informantų nuomonėje aiškiai išsiskyrė praktinis požiūris. Informanto I5_JIS požiūriu „teoriškai, prioretizavimas ir nukreipimas į atitinkamas priemones vyksta tinkamai pagal planuose numatytus tikslus, bet <...> tikslinės grupės ne visada parenkamos taip kaip numatyta“. Tam pritarė informantas I8_JE, kurio manymu „stengiamasi atsižvelgti į poreikius, juk dirbame tam, kad tenkinti jaunimo lūkesčius, bet praktika ne visada atitinka teoriją <...>“.

Greta to, kiti informantai į prioretizavimo ir nukreipimo į priemones tikslingumą žvelgia taip pat iš skirtingų pusių, darydami prielaidą, jog tobulintinų vietų tiek dalyvių tikslinės grupės nustatyme, tiek prioretizavime bei įgyvendinamų veiklų loginėje sekoje yra. Atsižvelgiant į Kluve ir kt. (2019) pateiktas išvalgas, kai jaunimui taikomos kelios kompleksinės priemonės, kyla rizika, kad netinkamai atlikus dalyvių prioretizavimą, programoje esančioms skirtingoms dalyvių grupėms, kurių poreikiai nesutampa, dvi skirtingas paslaugas apimanti programa gali neatitikti naudos gavėjų poreikių. Informanto I2_JKK nuomone „<...> tiek pirminės tiek antrinės intervencijos projektai negali būti įgyvendinami nesilaikant loginės sekos, norint gauti finansavimą priemonei <...> jaunuolis privalo dalyvauti pirminės intervencijos veiklose <...>“ (I2_JKK). Jaunimas turėtų būti nukreipiamas į priemones, atsižvelgiant į savarankišką asmenų idėjų prioritetą, akcentuojant ne greitą priemonių pritaikymą, o ilgalaikį jaunimo lūkesčių patenkinimą. Taip pat svarbu pabrėžti, kad skirtingiems paslaugų gavėjų profiliams yra būtini skirtingi ir paslaugų paketai, todėl loginė priemonių įgyvendinimo seka turėtų būti lanksti. Informanto I9_JE nuomone „loginė seka ne visada tikslinga. Bet be aktyvinimo priemonių negali žmogus gauti finansavimo aktyvioms politikos priemonėms, o yra jaunuolių, kurių nereikia motyvuoti, <...> bet privalu laikytis loginės sekos“. Tuo tarpu informanto I7_JP nuomonė itin kritiška tikslinės grupės parinkimo atžvilgiu, įgyvendinimo procese. Eksperto nuomone „<...> siekiant įgyvendinti antrinės intervencijos projekto užduotis į projektą traukiami, kvalifikuoti, dažnai ir su aukščiau išsilavinimu jaunuoliai, kuriuos būtų galima nukreipti į profesinį mokymą persikvalifikavimui <...> kitaip tariant traukiami tie, kurie atneša greitą rezultatą, bet ne tie, kuriems iš tikrųjų tos pirminės intervencijos paslaugų reikia“ (I7_JP). Dėl šios priežasties galimai pasiekti priemonių efektyvumą rodantys rezultatai neatspindi tikrosios realybės. Greta to informantas I6_JP papildė išvalgas dėl siektinų rodiklių ir pateikė pastebėjimus apie Užimtumo tarnybos ir Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamų veiklų tikslingumą. „<...> Užimtumo tarnyba yra labiau orientuota į kiekybinius rodiklius, Jaunimo reikalų departamento vadovybė taip aiškiai neapibrėžia jų svarbos <...> kad palaikytume kokybę. Haikkola (2019) teigimu, Valstybinėse organizacijose reaguojant į jauno asmens poreikius, stebimas ne savarankiškas asmenų idėjų prioritetas, o įžvelgiamos autoritarinės priemonės, akcentuojant greitą priemonių pritaikymą, neatsižvelgiant į ilgalaikius jaunuolių tikslus, o siekiant juos kuo skubiau suaktyvinti, kontroliuojant jaunuolių planus trumpalaikėje perspektyvoje. Taigi, ekspertai esminėmis problemomis, trukdančiomis tikslingai įgyvendinti JGI intervencijos priemones įvardija nustatytus rodiklius, kurie praktiškai daugiau orientuoti į kiekybinį, o ne kokybinį veiklų įgyvendinimo vertinimą. Dar viena tyrimo metu išryškėjusi probleminė sritis yra netinkamos jaunimo tikslinės grupės parinkimas. Tačiau pirmiausia tai priklauso nuo politiką formuojančių institucijų, o tik vėliau tai tampa įgyvendintojų reikalu.

Penktoji tiriama sritis. Veiksniai darantys įtaką jaunimo užimtumui.

Šios srities klausimais siekiama identifikuoti pagrindinius veiksniai, darančius įtaką jaunimo užimtumui ir išsiaiškinti kaip tai veikia jaunimo užimtumo formas. Tai svarbu, kad identifikuotų veiksmų pagrindu būtų galima tobulinti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą bei kuo tikslingiau atliepti jaunimo poreikius įgyvendinant jaunimui skirtas priemones. Pirmuoju klausimu informantų teiraujamasi - *kaip manote kokie pagrindiniai veiksniai daro įtaką jaunimo užimtumui?* Kategorijos turinys išreiškiamas smulkesnėmis kategorijomis: vidiniai veiksniai / išoriniai veiksniai. Greta to, siekiama sužinoti informantų požiūrį į jaunimo užimtumo formas ir kaip jas lemia išskirti veiksniai. Atsižvelgiant į Jakštienės (2013) nuomonę, viena iš ekonominių veiksmų pasekmių gali būti didėjantys mokesčiai, kurie gali mažinti ne tik motyvaciją dirbti, tačiau ir skatinti užsiimti nelegalia veikla, taip atsirandant nesaugiam ir neoficialiam užimtumui, ekspertų

buvo klausama – *ar nuo šių veiksmų priklauso jaunimo užimtumo forma?* Dėl klausimo konkretumo subkategorija į smulkesnes kategorijas neskaidoma. Informantų nuomonės pateiktos 13 lentelėje.

13 lentelė. Ekspertų požiūris į veiksmus darančius įtaką jaunimo užimtumui (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai	
Veiksniai darantys įtaką jaunimo užimtumui	Išorinių ir vidinių veiksmų daroma įtaka jaunimo užimtumui	Sub-sub kategorija	Vidiniai veiksniai
			Išoriniai veiksniai
	Veiksmų įtaka jaunimo užimtumo formai		

Susisteminti duomenys leido išvelti vieningą ekspertų nuomonę dėl jaunimo užimtumą lemiančių veiksmų kompleksiskumo. Tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai atlieka svarbų vaidmenį jaunimo užimtumui. Kai kurie informantai teigia, kad veiksmus reikėtų vertinti atsižvelgiant į vietovės kontekstą, t. y. didmiestyje ar periferijoje vertiname užimtumą veikiančius veiksmus. Didžiuosiuose miestuose užimtumo galimybės didesnės, todėl galimai ten labiau gali veikti vidiniai veiksniai, tuo tarpu regionuose gyvenantis jaunimas turi mažesnes galimybes ir dažniau susiduria su išorinių veiksmų įtaka. Nors daugumos informantų nuomone tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai persipina užimtumo procese, tačiau didžiąja dalimi užimtumą lemia vidiniai veiksniai. Ekspertai svarbiausiems vidiniams veiksmams priskyrė motyvaciją siekti užimtumo, kuri gali būti suformuota šeimoje arba išugdyta visuomenės pavyzdžiu „*didelę įtaką turi pati šeima, suformavusi jauno žmogaus vertybes, jo požiūrį į mokslą, darbą*“. Informantas I9_JP sutinka su šia nuomone, tačiau jo požiūriu motyvaciją gali lemti ne tik vidiniai veiksniai, jiems įtakos turi ir išoriniai veiksniai „*<...> jauno žmogaus motyvacija, kuri didele dalimi priklauso nuo darbo užmokesčio*“.

Išoriniai veiksniai taip pat labai svarbūs jaunimo užimtumui, o svarbiausiais jų ekspertai įvardija: ekonominę šalies situaciją, nuo to priklausančią darbo pasiūlos ir paklausos santykį, kvalifikacijos neatitikimą darbo rinkos poreikiams, darbdavių požiūrį į jauną darbuotoją kaip specialistą. Atsižvelgiant į Tahlin ir Westerman (2020) nuomonę, išsilavinimas yra labai svarbus veiksnys

užimtumo procese, tačiau reikia įvertinti ir struktūrinius įgūdžių pokyčius. Informanto I7_JP teigimu: „<...> siekdamas savo tikslų, jaunuolis siekia įgyti atitinkamą išsilavinimą“. O išsilavinimas ekspertų nuomone gali priklausyti tiek nuo vidinių, tiek išorinių veiksnių. Taip yra todėl, kad „daugelis jaunuolių dėl finansinių sumetimų neįgyja profesijos. Užimtumo tarnyba jiems negali pasiūlyti eiti mokytis dėl Profesinio mokymo įstatymo pasikeitimų“ (I7_JP). Tai puikus pavyzdys, argumentuojantis, kad išsilavinimas ne visada gali priklausyti tik nuo vidinių veiksnių.

Taip pat susisteminti analizės duomenys leido įžvelgti vienareikšmišką informantų požiūrį, kad veiksniai lemiantys jaunimo užimtumą taip pat turi įtakos kokią užimtumo formą pasirinks jaunimas. Užimtumo formas lemia kvalifikacijos stoka ar neatitikimas darbo rinkos poreikiams, dėl to gaunamas mažas darbo užmokestis, o vėliau ir prarasta motyvacija dirbti oficialiai. Kai kurie jauni asmenys neįgyja išsilavinimo ne dėl motyvacijos stokos, tačiau tai lemia sunki jų finansinė padėtis ar asmeniniai įsipareigojimai, todėl jie turi galimybę dirbti tik nekvalifikuotus ir mažiau apmokamus darbus, natūralu, kad taip vystosi mažesnė savivertė. Visa tai gali tapti ilgalaikės bedarbystės, nesaugaus užimtumo formų pasirinkimo priežastimi, o dar sunkesniu atveju įsitraukimu į nusikalstamą veiklą. Taip didėjant rizikai priklausyti NEET jaunimo grupei. I9_JE nuomone „jei jaunas žmogus dirbdamas negali užtikrinti oraus gyvenimo, nemanau, kad tas labai skatins jauną žmogų dirbti. Tuo metu jis ieško kitų išeikių užtikrinti savo poreikius: nelegalus darbas, emigracija, kartais nusikalstamas veikla“. Tuo tarpu turimos kvalifikacijos neatitikimas taip pat gali lemti nesaugių užimtumo formų pasirinkimą. Informanto I6_JP nuomone „jei jaunuolio turima kvalifikacija neatitinka darbo rinkos poreikių, jaunuolis greičiausiai bus bedarbis arba rinksis nesaugaus užimtumo formas, užsiims nelegalia veikla“ (I7_JP). Taigi ekspertų pateiktas požiūris leido įžvelgti, kad tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai gali nulemti užimtumo formų pasirinkimą, tačiau nesaugiam užimtumui daugiausia įtakos turi išoriniai veiksniai. Labai svarbu tai įvertinti, kadangi tikėtina, kad ne maža dalis jaunimo pasirenka būtent šią užimtumo formą.

Šeštoji tiriama sritis. Kitos probleminės sritys.

Siekiant nustatyti dar daugiau tobulintinų sričių, kurias išsprendus tikėtina būtų galima geriau atliepti jaunimo poreikius užimtumo priemonių įgyvendinimo procese Marijampolės savivaldybėje, informantams užduotas papildomas klausimas - *kokias problemas dar įžvelgiate su kuriomis susiduriama Marijampolės savivaldybėje įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones?*

Šiuo atveju klausimas dėl savo konkretumo subkategorijomis neskirstomas. Informantų atsakymai pateikti 14 lentelėje.

Kokybinio tyrimo metu išaiškėjo, kad viena esminių ekspertų išskirtų problemų yra tai, jog Marijampolės savivaldybėje labai trūksta darbdavių lankstumo ir noro bendradarbiauti įgyvendinant jaunimui skirtas priemones. Stinga darbdavių, kurie geranoriškai sutiktų padėti įgyvendinti aktyvios darbo rinkos politikos priemones, konkrečiai stažuotę ir pameistrystę. Pameistrystės priemonės idėja yra ta, jog ši priemonė turėtų kilti iš darbdavių iniciatyvos, kurie suinteresuoti pasiruošti sau tinkamą darbuotoją, tačiau „<...> darbdaviai nenori įsitraukti į procesus, kur jie neturi tiesioginės naudos“ – teigia informantas I9_JE. Tuo tarpu „derinant stažuotės klausimus su darbdaviu, vienas iš pirmųjų klausimų būna: „O kokia man nauda?“ – savo patirtimi dalijasi informantas I7_JE. Norėtusi, kad darbdaviai galvotami apie verslą, būtų sąmoningesni renkant ir ruošiant darbuotojus.

14 lentelė. Ekspertų požiūris į veiksnius, trukdančius tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Informantų teiginiai
Veiksniai trukdantys tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje	„Stinga informavimo centro, visiems jaunuoliams esant poreikiui ne tik registruotiems UŽT, mieste turėtų atsirasti erdvės, kuriose jaunimas galėtų gauti kompetentingą informaciją CV rengimo, darbo pokalbio klausimais. <...>“ (I2_JKK). „<...> kai kurių priemonių nepavyksta įgyvendinti dėl mažo darbdavių pasirinkimo ar nenoro bendradarbiauti“ (I3_JIS). „Profesinio mokymo teikėjų stoka paklausioms profesijoms įgyti. Labai trūksta profesinio orientavimo“ (I5_JIS). „<...> dauguma institucijų, įgyvendinančių jaunimo užimtumo politikos priemones apskritai stokoja suvokimo, kaip iš tiesų reikėtų dirbti su jaunimu, atspindėti jų lūkesčius ir suteikti kokybiškas paslaugas“ (I6_JP). „Nėra pakankamai darbdavių, kurie padėtų įgyvendinti <...> stažuotę ar pameistrystę <...> profesinio mokymo įstaigos, ne visos yra patrauklios“ (I7_JP). „<...> darbdaviai nenori įsitraukti į procesus, kur jie neturi tiesioginės naudos <...> (I9_JE).

Marijampolės savivaldybė ne išimtis visos Lietuvos kontekste, dėl profesijos įgijimo nekvalifikuotiems asmenims. „Nekvalifikuoti jaunuoliai registruoti Užimtumo tarnybos Marijampolės jaunimo užimtumo skyriuje sudaro apie 60 proc., todėl neturėjimas galimybės įgyti paklausią darbo rinkoje profesiją yra didelis barjeras regiono jaunimui tvariai integruotis darbo rinkoje“ (I8_JE). Kai kurių informantų nuomone, sėkmingam jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje trukdo profesinio mokymo teikėjų pasirinkimo trūkumas įgyti paklausioms, pridėtinę vertę turinčioms, ypatingai orientuotoms į skaitmenizaciją specialybėms: „profesinio mokymo įstaigos, ne visos siūlomos, esančios Marijampolėje jaunuoliams yra patrauklios bei gali pasiūlyti kokybiškas paslaugas“ (I7_JP). Tai itin aktuali problema, norint jaunimui įgyti paklausias ir technologinę pažangą orientuotas specialybes.

Ekspertai taip pat pastebi profesinio orientavimo trūkumo problemą. Svarbu, kad kokybiško profesinio orientavimo paslaugos jaunimui būtų teikiamos kuo anksčiau, o tam galėtų būti skiriami papildomi žmogiškieji ištekliai švietimo įstaigose bei Užimtumo tarnyboje. Dar viena išryškėjusi probleminė sritis yra informacijos apie priemones ir jų įgyvendinimą bei papildomų informavimo ar karjeros centrų stokoje. Tiesa šios problemos aktualumą patvirtina ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. kovo 18 d. patvirtintas įsakymas Nr. A1-229 „Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, kuriame akcentuojama problema susijusi su jaunimo užimtumu, tai nepakankamai išplėtotą darbo su jaunimu sistema bei neužtikrinama kompleksiška jaunimo užimtumo plėtra. Naudinga būtų, jeigu jaunimas pagal poreikį galėtų gauti kompetentingą informaciją apie CV kūrimą, darbo pokalbio aspektus, verslo įkūrimą, verslo formas, mokestinę sistemą ir kitas aktualias sritis, nepriklausomai nuo to ar yra registruoti Užimtumo tarnyboje, ar ne. Nors yra institucijos, kurioms tai atlikti priskirta, tačiau dažnai jaunuoliams trūksta informacijos ar nukreipimo, kur jas rasti. Labai svarbu, kad šioje vietoje sklandžiai veiktų tarpžinybinis tinklas. Taip pat analizės rezultatai atskleidė, kad kai kurių informantų nuomone viena iš svarbių sėkmingo ir kokybiško darbo su jaunimu problemų yra įvairiapusių specialistų, išmanančių darbo su jaunimu specifiką trūkumas. Jaunimas yra specifinė grupė, todėl dirbant su juo privalu išmanyti, suprasti, atliepti. Kompetencija yra esminis dalykas. Informantų nuomonėje išvelgta ir siauresnio pobūdžio trikdžių, kurie išryškino kolektyvines darbo problemas bei prieštarinę kolektyvo požiūrį į konkrečias priemones įgyvendinančius specialistus.

Taigi, nors nacionaliniame lygmenyje jaunimo užimtumo politika įgyvendinama vadovaujantis ES gairėmis bei rekomendacijomis, o Lietuvoje sukurta pakankamai gera teisinė bazė bei institucinė struktūra, tačiau ekspertų požiūriu praktinis jos įgyvendinimas dar turi tobulintinių aspektų ir ne visada yra tikslingas. Ekspertai akcentavo jaunimo užimtumą lemiančių veiksnių kompleksiskumą, tačiau viena iš šios politikos esminių problemų išskyrė jaunimo motyvacijos stoką. Tačiau svarbu pabrėžti, jog tam lemiamą reikšmę gali turėti ne tik vidiniai, tačiau ir išoriniai jaunimo užimtumą sąlygojantys veiksniai, todėl griežtos ribos tarp jų brėžti negalime.

3.2.3. Iš dalies struktūruoto interviu su jaunimo atstovais apie jaunimo užimtumo priemonių savivaldybėje įgyvendinimą analizė

Siekiant giliau ištirti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo Marijampolės savivaldybėje procesą iš dalies struktūruotas interviu atliktas ir su jaunimo, dalyvavusio JGI priemonėse, atstovais. Dalis klausimų sudaryti, išlaikant sąsajas su klausimais pateiktais iš dalies struktūruoto interviu metu ekspertams, tam, kad būtų galima, palyginant ekspertų ir jaunuolių požiūrį į panašaus tipo klausimus, atlikti gilesnę analizę. Jaunimas yra galutiniai naudos gavėjai, kurie pasinaudojo JGI priemonėmis, todėl procesą gali įvertinti iš praktinės pusės, identifikuojant jo privalumus ir trūkumus.

Pirmoji tiriama sritis. *Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas.*

Siekiant išsiaiškinti jaunimo atstovų požiūrį į Lietuvoje įgyvendinamos jaunimo užimtumo politikos tikslingumą bei atitikimą jaunimo poreikiams, jaunimo atstovams užduotas klausimas - *kaip manote ar Lietuvoje įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką pakankamai atsižvelgiama į jaunų žmonių nuomonę, poreikius?* Kadangi jaunimo atstovai išreiškė skirtingas nuomones, todėl klausimo kategorija išreikšta subkategorijomis. Informantų atsakymai pateikti žemiau esančioje lentelėje (žr. 15 lent.).

15 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo tikslingumą Lietuvoje (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo tikslingumas	Tikslingas jaunimo poreikių patenkinimas bei pakankamos galimybės ir alternatyvos	„<...> instrumentai naudojami projektuose galėjo būti kažkada pasiūlyti jaunų žmonių, taigi panašu, kad atsižvelgiama į jaunų žmonių nuomonę“ (J2). „<...> jauni žmonės tikrai gali pasidžiaugti siūlomomis galimybėmis, gausiomis alternatyvomis kas, iš tikrųjų, atitinka jų poreikius ir skatina tobulėti“ (J4). „Politiką formuoja kompetentingi asmenys ir institucijos, taip dalyvauja ir aktyvistai, kurie pareiškia savo nuomonę, o atsižvelgiant į tai kuriama politika, manyčiau“ (J7).
	Jaunimo iniciatyvos ir motyvacijos skatinimas	„<...> manau užtektinai, tačiau reikia asmenims labiau domėtis ko jie nori ir kaip tai įgyvendinti“ (J6). „Yra daug priemonių jaunimui, tik trūksta jaunimo noro“ (J8). „Aš manau, kad pakankamai atsižvelgiama tik yra daug jaunų žmonių, kurie nemoka arba nenori tuo pasinaudoti <...>“ (J9).
	Trūksta informatyvumo	„Manau, pakankamai. Tačiau, nėra daug informacijos apie <...> įgyvendinimo galimybes“ (J1). „Ne, nes niekada neteko gauti kokių nors apklausų dėl užimtumo kokybės gerinimo“ (J3).

Kokybinio tyrimo rezultatai leidžia įžvelgti, kad dauguma informantų teigiamai vertina jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvoje. Jų nuomone politika formuojama kompetentingų institucijų, o instrumentai naudojami jaunimo politikos įgyvendinimo srityje tikėtina paremti gerosios praktikos pavyzdžiais bei jaunų žmonių patirtimis. Informantas J4 pateikia gilesnes įžvalgas lygindamas jaunimo užimtumo politiką su kitomis sritimis: „*lyginant su kitomis žmonių grupėmis ar sritimis, jauni žmonės tikrai gali pasidžiaugti siūlomomis galimybėmis, gausiomis alternatyvomis kas, iš tikrųjų, atitinka jų poreikius ir skatina tobulėti*“. Tuo tarpu kitų informantų įžvalgose išryškėjo jaunimo iniciatyvumo ir motyvacijos stoka domėtis jiems suteiktomis galimybėmis. Informantai pritaria nuomonei, kad priemonių yra pakankamai, jos atliepia jaunimo poreikius, tačiau „<...> yra daug jaunų žmonių, kurie nemoka arba nenori tuo pasinaudoti“ (J9). Dviejų informantų nuomone įgyvendinamoje politikos trūksta informatyvumo, nors vienas iš informantų pateikia teigiamą nuomonę įgyvendinamos politikos tikslingumo atžvilgiu, tačiau teigia, kad: „<...> nėra daug informacijos apie <...> įgyvendinimo galimybes“ (J1). Kito prieštaringai pasisakiusio jaunimo atstovo požiūris kiek griežtesnis, tačiau nuomonėje atsispindi asmeninė patirtis: „<...> niekada neteko gauti kokių nors apklausų dėl užimtumo kokybės gerinimo“ (J3). Informanto nuomone įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką jaunimas neturi galimybės išsakyti savo nuomonės. Todėl galima daryti prielaidą, kad daugumos jaunimo atstovų nuomone Lietuvoje įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką pakankamai atsižvelgiama į jaunų žmonių nuomonę bei poreikius, tačiau probleminė sritis yra informacijos sklaidoje bei kiekvieno jauno asmens atsakomybėje ir motyvacijoje į šį procesą įsitraukti.

Antroji tiriama sritis. Jaunimo užimtumo politiką įgyvendinančių institucijų svarba.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje jaunimui skirtos priemonės būtų įgyvendinamos kuo kokybiškiau ir visapusiškai atlieptų jaunimo poreikius, labai svarbu sužinoti jaunimo atstovų nuomonę į tai ar priemonės įgyvendinančios institucijos vaidmuo, konkrečiai Užimtumo tarnybos, turi įtakos įgyvendinimo proceso kokybei. Todėl orientuojantis į teorinėje literatūros analizėje pateiktas mokslininkų įžvalgas, kad valstybinių Užimtumo tarnybų teikiamos paslaugos, turėtų būti atskirtos nuo socialinių paslaugų, suteikiant jaunuoliams didesnę galimybę laisvai pasirinkti priemonių paketą (Assmann ir kt., 2019), informantams pateikti du klausimai. Pirmasis klausimas pateiktas jaunimo atstovams - *ar Užimtumo tarnyba yra tinkamai parinkta institucija, teikusi Jums jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo paslaugas, atsižvelgiant į suteiktą projekto „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ veiklų tikslingumą ir kokybę?* Sekantis klausimas - *kaip jūsų nuomone pasikeistų įgyvendinamų veiklų kokybė jeigu pirminės intervencijos priemonės, skirtas jaunimo aktyvumo ir motyvacijos skatinimui įgyvendintų kita institucija, o Užimtumo tarnyba teiktų tik tiesiogiai su įdarbinimu susijusias skatinimo priemones?* Klausimų pobūdis taip pat išreiškia mokslinės literatūros analizėje gautas įžvalgas dėl jaunimui skirtų priemonių įgyvendinimo. Klausimai, atsižvelgiant į informantų pateiktus atsakymus suskirstytas į subkategorijas. Informantų nuomonės pateiktos žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 16 lent.)

16 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į Užimtumo tarnybos vaidmenį įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
Užimtumo tarnybos, kaip jaunimo užimtumo politikos priemonės įgyvendinančios institucijos vaidmuo jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procese	Užimtumo tarnybos veiklos krypties atitikimas įgyvendinamų priemonių specifikai, akcentuojant JGI	„Sužinojau daug naudingų dalykų apie esančias mokymosi programas, galimybę įgyti profesinę kvalifikaciją, atlikti stažuotę, daug informacijos apie pasiruošimą darbo pokalbiui <...> labai džiaugiuosi, jog tokiose institucijose kaip UŽT yra kalbama apie motyvaciją bei savęs pasitikėjimą“ (J1). „Visiškai sutinku. Gal tiesiog labiau reikia reklamuotis, bei siūlyti tokias paslaugas ne tik bedarbiams, bet visiems jaunuoliams“ (J2). „<...> tai yra tinkama įstaiga ir kitos nelabai įsivaizduočiau, bet apie tas priemones mažai komunikuojama <...>“ (J3). „Užimtumo tarnyba buvo stipriai suinteresuota atliepti mano norus ir prašymus. Vienas iš jų buvo – savęs stiprinimas pagal specialybę ir darbą pagal išsilavinimą“ (J4). „<...> neįsivaizduoju kokia kita tarnyba galėtų geriau už užimtumo tarnybą suteikti šias paslaugas“ (J5). „<...> Veiklos tikslingos ir kokybiškos, informatyvios ir įdomios“ (J9).
	Įgyvendinamų veiklų kokybė ir atitikimas jaunimo poreikiams, atsižvelgiant į priemonę įgyvendinančios įstaigos veiklos specifiką	„<...> galbūt suprastėtų. Todėl geriau priemones tiek pirminės intervencijos, tiek skatinimo įsidarbinti, atliktų viena institucija“ (J1). „<...> tikslingiau, kai tai teikia viena institucija, šiuo atveju, Užimtumo tarnyba“ (J4). „<...> kokybė suprastėtų. Užimtumo tarnybos specialistai geriausiai žino jaunimo nedarbo problemas, motyvacijos trūkumo priežastis“ (J5). „Jeigu atsirastų papildoma institucija, manau taip būtų puiku. <...> šiuo metu <...> nepilnai suteikia informacijos jaunimui, kuo jie galėtų pasinaudoti“ (J6). „<...> emociškai patogiau, kai viskas yra vienoje vietoje kai galima bendrauti su vienu asmeniu, o ne lankytis po keletą įstaigų ir kalbėtis apie tą pačią situaciją kartojant tapati vis kitam asmeniui“ (J7). „<...> veiklų kokybė <...> suprastėtų, kadangi nebūtų užtikrinamas kokybiškas darbas su jaunimu, darbuotojai nebūtų taip gerai įsigilinę į jaunimo darbo rinkos problemas“ (J8). „<...> didelės reikšmės neturi kuri institucija įgyvendintų pirminės intervencijos priemones ir veiklų kokybė nenukentėtų, jeigu užsiėmimai būtų vedami taip pat kokybiškai“ (J9).

Orientuojantis į tai, jog Assmann ir kt. (2019) teigimu, valstybinės Užimtumo tarnybos gali jaunimui padėti įsitraukti į užimtumą, pasitelkiant aktyvias darbo rinkos priemones, tačiau diskutuotina ar kitos Užimtumo tarnybos įgyvendinamos priemonės sukuria socialinį atsparumą jaunų žmonių tarpe, jaunimo atstovų nuomonėje buvo sulaukta pozityvaus vertinimo. Informantai linkę palankiai vertinti Užimtumo tarnybos, kaip įstaigos tinkamumą, įgyvendinti JGI jaunimui skirtas užimtumo priemones. Informantų požiūriu, tiek motyvavimo, aktyvinimo, tiek įsidarbinimo priemonės turėtų teikti viena institucija. „<...> neįsivaizduoju kokia kita tarnyba galėtų geriau už Užimtumo tarnybą suteikti šias paslaugas“ – teigė informantas J5. Jaunimo atstovų požiūris leidžia daryti prielaidą, kad reikalinga, jog Užimtumo tarnyboje jaunimas gautų ne tik su žmogiškojo kapitalo didinimu susijusias paslaugas, tačiau labai svarbus ir socialinį kapitalą didinančių priemonių kokybiškas įgyvendinimas. Informanto J4 nuomone: „<...> užimtumo tarnyba buvo stipriai suinteresuota atliepti mano norus ir prašymus <...> įgavau ne tik pasitikėjimo savimi kaip asmuo, kaip specialistas, pagilinau žinias savo asmenybės paieškose, bet ir nuolat, jausdama palaikymą, buvau savo garsiai išsakytų poreikių paieškos kelyje <...>“. Tai patvirtina informanto J1 patirtis: „labai džiaugiuosi, jog tokiose institucijose

kaip Užimtumo tarnyba yra kalbama apie motyvaciją bei pasitikėjimą savimi, man asmeniškai to labai reikėjo ir tai padėjo“. Tuo tarpu jaunimo atstovų nuomonė apie priemones įgyvendinančios institucijos įtaką priemonių įgyvendinimo kokybei labai neišsiskyrė. Daugumos informantų požiūriu priimtinausia, kai jaunimui skirtos priemonės, kokybiškai atliepiančios jaunimo poreikius, kompleksiskai įgyvendinamos toje pačioje institucijoje. Informanto J4 manymu: „*kas liečia jauno žmogaus savirealizaciją, <...> tikslingiau, kai tai teikia viena institucija, šiuo atveju, Užimtumo tarnyba*“. Galima daryti prielaidą, kad jaunimui skirtų priemonių skaidymas skirtingoms institucijoms galimai suprastintų įgyvendinimo kokybę, dėl to, kad Lietuvoje tarpinstitucinis bendradarbiavimas dar nėra tiek išpuoselėtas, jog pasiektume geriausių rezultatų. Informanto J4 nuomonė dar kartą patvirtina, jog jaunimas yra specifinė grupė ir jiems labai svarbu, kad įgyvendinant jiems skirtas priemones su jais dirbantys asmenys būtų kompetentingi bei empatiški ir gebėtų tinkamiausiai atliepti jų lūkesčius. „*<...> jeigu Užimtumo tarnyba būtų įstaiga teikianti tik įdarbinimo paslaugas, tai atsilieptų suinteresuotų žmonių skaičiumi, jaunimas nenoriai įsitrauktų į veiklas, nes vien tikėjimas į dvi skirtingas institucijas, darbas su naujais žmonėmis, naujų tarpusavio santykio užmezgimas, nepadidintų jauno žmogaus susidomėjimo*“. Tačiau kai kurių informantų nuomonėje išreikštas kritiškas požiūris bendrai valstybės institucijų atžvilgiu (J3), o informanto J6 požiūriu papildomos institucijos atsiradimas galimai pagerintų priemonių įgyvendinimo kokybę, kadangi: „*<...> ar dėl laiko stokos jie manau nepilnai suteikia informacijos jaunimui, kuo jie galėtų pasinaudoti <...>*“ (J6). Jaunimo atstovų turima patirtis leidžia pagrįsti faktą, kad šiuolaikinio jaunimo vertybės paremtos tiek žmogiškojo, tiek socialinio kapitalo didinimo pagrindu, dėl to labai svarbu, kad priemonės įgyvendinančios institucijos itin lanksčiai gebėtų prisitaikyti atliepiančios jaunimo poreikius.

Trečioji sritis. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo organizavimas.

Siekiant nustatyti jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo proceso tikslumą ar tobulintinas vietas savivaldos lygmenyje, jaunimo atstovams pateikti klausimai, patenkantys į JGI intervencijų įgyvendinimo proceso tikslumo ir atitikties jaunimo poreikiams tiriamos srities kategoriją. Kategorijos turinys, atsižvelgiant į tris šiai sričiai priskirtus klausimus išreikštas subkategorijomis, o informantų nuomonė pateikta žemiau esančioje lentelėje (žr. 17 lent.).

Jaunimui pateikus klausimą - *kaip manote ar jaunimas gerai informuojamas apie vykdomas JGI intervencijų veiklas?* Jaunimo nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė į keletą pozicijų. Tačiau daugumos jaunimo atstovų nuomone, informavimas apie JGI įgyvendinimą yra probleminė sritis. Viena dalis jaunimo atstovų informacijos sklaidą vertino bendrai nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje įžvelgdami aiškią JGI įgyvendinamų priemonių viešinimo spragą. „*Norėtusi, apie tokius projektus matyti, išgirsti daugiau viešose erdvėse, ne tik užsiregistravus Užimtumo tarnyboje*“ – pateikė nuomonę informantas J7. Galima teigti, jog viešinimui padėtų gerosios praktikos pavyzdžiai bei aktyvesnis visuomenės veikėjų veikimas, taip tikėtina natūraliai pakaktų aktyvesnio viešinimo žiniasklaidos priemonėmis. Taip pat keletas jaunimo atstovų itin nepalankiai įvertino informacijos sklaidą savivaldoje, konkrečioje institucijoje. Jaunimo atstovų nuomonė leidžia daryti prielaidą, kad norint gauti kokybišką paslaugą, labai svarbu asmeninė iniciatyva. „*Pati apie šią iniciatyvą sužinojau, kai kreipiausi dėl mokymosi galimybių per Užimtumo tarnybą <...> tik tiek, kiek pati domėjausi*“ (J3). Šiai nuomonei pritarė informantas J6, kuris teigia, jog „*<...> informacijos labai trūksta, kadangi visur jos turime ieškoti patys <...>*“. Tuo tarpu dalis informantų linkę palankiai vertinti informacijos suteikimą teigia, jog „*<...> labiausiai džiugina, jog apie priemones informuodamos užimtumo specialistės nenutrūksta padeda <...>*“ (J4). Taigi, galima teigti, kad jaunimo atstovų nuomone

informavimo procesas yra tobulintinas, tiek nacionalinio tiek vietos savivaldos lygmens aspektu, tuo tarpu didžiausia šiuo metu tenkanti atsakomybė dėl tikslingo informacijos suteikimo atitenka priemonės tiesiogiai įgyvendinančioms institucijoms.

17 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į JGI intervencijų įgyvendinimo proceso tikslingumą ir atitikimą jaunimo poreikiams (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
JGI intervencijų įgyvendinimo proceso tikslingumas ir atitiktis jaunimo poreikiams	Informavimas apie vykdomas JGI veiklas	„Trūksta pačios valstybės/savivaldybės pateikiamos informacijos ir skatinimo dalyvauti projektuose“ (J1) „Labai blogai informuoja, tiksliau išvis neinformuoja<...>“ (J3). „Mano atveju pakankamai informacijos tikrai nebuvo (galbūt įtakoja situacija šalyje, kad nėra tiesioginių susitikimų su konsultantais)“ (J5) „<...> labiausiai džiugina, jog apie priemones informuodamos Užimtumo specialistės nenutrūksta ir darbinėje paieškoje, kas leidžia nestovėti vietoje“ (J4). „<...> informacijos labai trūksta, kadangi visur jos turime ieškoti patys trūksta bendravimo“ (J6). „Informacijos publikavimo tikrai mažai“ (J7)
	JGI priemonių ir jų įgyvendinimo atitiktis jaunimo poreikiams	„Į visus mano poreikius buvo atsižvelgta <...>“ (J1). „<...> parinkimo ar atsižvelgimo į mano poreikius nebuvo. Buvau įtraukta į intervencines pamokas, kurios yra privalomos norint persikvalifikuoti ar įgyti naujų kompetencijų“ (J3). „<...> pradžioje visa grupė išsakė savo norus, lūkesčius, <...> todėl ir veiklos bei priemonės buvo organizuojamos atsižvelgiant į mūsų pačių prašymus“ (J4). „Pats procesas kaip ir patenkinamas, buvo įdomu veiklose. Tačiau dėl poreikių, išsakiau savo norus, o po to gal sakyčiau labai klausė pas mane jų. Pasakė, kad yra tokios priemonės, be jų negaliu išeiti mokintis ir kito pasirinkimo nebuvo“ (J5). „Projekto pati pradžia, kai buvome informuoti apie CV kūrimą, darbo pokalbių klausimus <...> kurių panaudosiu ateityje (J6).
	JGI priemonių Marijampolės savivaldybėje vertinimas	„Priemonės tiek mokyti tiek atlikti stažuotę geros. Tačiau Marijampolės savivaldybėje nėra platus pasirinkimas norimų mokymosi programų, paklausesnės profesijoms įgyti“ (J1). „Priemonė būtų ypatingai naudinga abiturientams“ (J3). „<...> naudinga tokio pobūdžio priemonės vesti tik mokyklą baigusiam jaunimui, o Užimtumo tarnyba gal daugiau turėtų orientuotis į su nedarbu susijusias problemas <...>“ (J5). „Labai teigiamai, esu be galo dėkinga už tokį projektą ir galimybę lengviau integruotis vėl į darbo rinką“ J7.

Jaunimui pateikus klausimą - *kaip manote ar jaunimas gerai informuojamas apie vykdomas JGI intervencijų veiklas?* Jaunimo nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė į keletą pozicijų. Tačiau daugumos jaunimo atstovų nuomone, informavimas apie JGI įgyvendinimą yra probleminė sritis. Viena dalis jaunimo atstovų informacijos sklaidą vertino bendrai nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje įžvelgdami aiškią JGI įgyvendinamų priemonių viešinimo spragą. „Norėtusi, apie tokius projektus matyti, išgirsti daugiau viešose erdvėse, ne tik užsiregistravus Užimtumo tarnyboje“ – pateikė nuomonę informantas J7. Galima teigti, jog viešinimui padėtų gerosios praktikos pavyzdžiai bei aktyvesnis visuomenės veikėjų veikimas, taip tikėtina natūraliai pakaktų aktyvesnio viešinimo žiniasklaidos priemonėmis. Taip pat keletas jaunimo atstovų itin nepalankiai įvertino informacijos sklaidą savivaldoje, konkrečioje institucijoje. Jaunimo atstovų nuomonė leidžia daryti prielaidą, kad norint gauti kokybišką paslaugą, labai svarbu asmeninė iniciatyva. „Pati apie šią iniciatyvą sužinojau, kai kreipiausi dėl mokymosi galimybių per Užimtumo tarnybą <...> tik tiek, kiek pati domėjausi“ (J3). Šiai nuomonei pritarė informantas J6, kuris teigia, jog „<...> informacijos labai trūksta, kadangi

visur jos turime ieškotis patys <...>“. Tuo tarpu dalis informantų linkę palankiai vertinti informacijos suteikimą teigia, jog „<...> labiausiai džiugina, jog apie priemones informuodamos užimtumo specialistės nenutrūkstamai padeda <...>“ (J4). Taigi, galima teigti, kad jaunimo atstovų nuomone informavimo procesas yra tobulintinas, tiek nacionalinio tiek vietos savivaldos lygmens aspektu, tuo tarpu didžiausia šiuo metu tenkanti atsakomybė dėl tikslingo informacijos suteikimo atitenka priemonės tiesiogiai įgyvendinančioms institucijoms.

Siekiant identifikuoti jaunimo atstovų požiūrį į JGI priemonių ir jų įgyvendinimo atitiktį jaunimo poreikiams, pateiktas klausimas - *ar priemonės, kuriose dalyvavote buvo parenkamos ir įgyvendinamos atsižvelgiant į jūsų poreikius ar pateisino jūsų lūkesčius pats įgyvendinimo procesas?* Klausimas suformuotas atsižvelgiant į teorinėje literatūros analizėje pateiktas mokslininkų įžvalgas. Pasak Park ir kt., 2020 Jaunimo užimtumo politikos priemonių tinkamas parinkimas ir įgyvendinimas prisideda ne tik prie nedarbo mažinimo, tačiau ugdant socialinį kapitalą gali būti kokybiško gyvenimo pamatas, todėl požiūris į jaunus asmenis turėtų būti pagrįstas įrodymais, nes užimtumo priemonės visiems turi būti parenkamos pagal individualius jaunuolių poreikius. Informantų teiginiai pateikti 19 lentelėje esančioje JGI priemonių ir jų įgyvendinimo atitiktis jaunimo poreikiams, subkategorijoje.

Iš susistemintų rezultatų galima įžvelgi, jog daugumos tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone nukreipimas į JGI priemonę vyko konkrečiai išsiaiškinus jaunimo poreikius, tačiau atsižvelgiant į vykdomų priemonių loginę seką, didesnio pasirinkimo galimybės jaunimas neturėjo. *„Buvau įtraukta į intervencines pamokas, kurios yra privalomos norint persikvalifikuoti ar įgyti naujų kompetencijų“* (J3). Tai leidžia akcentuoti jaunimui skirtų priemonių įgyvendinimo tobulintinas vietas, kai aktyvinimui skirtos priemonės yra parenkamos ne pagal poreikį, o privalomai, galimai siekiant gauti tam tikrą rezultatą. Informantų nuomonės išsiskyrė šiuo klausimu, atsižvelgiant į tai ar asmuo pradėjo dalyvauti priemonėje jau žinodamas savo lūkesčius ir tikslus, ar priešingai, neturėdamas aiškaus tikslo. Iš pateiktų jaunimo atstovų atsakymų, galima teigti, jog asmenys, kurie turėjo konkretų tikslą, t. y. dalyvauti antrinės intervencijos priemonėje (mokytis, dirbintis, atlikti stažuotę ar įgyti kompetencijų), vertinant jų poreikių atliepimą pažymi, kad nors įgyvendinamos priemonės yra tikslingos, tačiau iš esmės įgyvendinimo loginė seka turi spragų. *„Pasakė, kad yra tokios priemonės, be jų negaliu išeiti mokintis ir kito pasirinkimo nebuvo“* (J5). Tuo tarpu, informantai, kurie pradėjo dalyvauti priemonėse dar tvirtai nežinantys kokia priemone vėliau pasinaudos, šią galimybę vertina teigiamai. *„<...> tiek priemonių parinkimas, tiek mano poreikių pateisinimas buvo šimtaprocentinis“* – teigia informantas J7, kuris pirminės intervencijos veiklų metu, gavo pasiūlymą atlikti stažuotę. Taigi, galima teigti, kad įgyvendinant JGI priemones į jaunimo poreikius atsižvelgiama, tačiau atsižvelgiant į įgyvendinamų priemonių loginę seką labai svarbu apsvarstyti jų tobulinimo galimybes dėl lankstesnio požiūrio į pasirinkimo galimybę. Kadangi jaunimo atstovų pateikta nuomonė leidžia daryti prielaidą dėl netikslingo dalyvavimo aktyvinimui skirtose priemonėse, kai jauno asmens poreikiai yra žinomi.

Siekiant įvertinti Marijampolės savivaldybėje įgyvendinamas JGI priemones jaunimo atstovų požiūriu pateiktas klausimas - *kaip JGI taikomas priemonės Marijampolės savivaldybėje vertinate Jūs, kaip tiesiogiai dalyvavęs priemonėse ir susidūrę su jų įgyvendinimo procesu?* Gauti rezultatų apibendrinimai leidžia įžvelgti teigiamą jaunimo atstovų vertinimą priemonių atžvilgiu, tačiau taip pat pastebima daug probleminių sričių bei tobulintinų vietų. Dauguma informantų pasisakė už tai, kad priemonės pakankamai geros, taip pat turėjo pastabų jų tobulinimui. Pirmiausia svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog JGI siekiama, kad visi jaunuoliai per 4 mėnesius nuo mokslų baigimo ar darbo

netekimo, gautų tinkamą darbo pasiūlymą, pasiūlymą mokytis, stažuotis, tuo tarpu konkreti priemonė šios iniciatyvos yra projektas „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“. Informantai pateikė savo įžvalgas dėl 4 mėnesių įsidarbinimo laikotarpio: „*jei tikslas įsidarbinti per 4 mėnesius, ši iniciatyva tik viena sudedamoji dalis, galbūt trūksta konkrečių priemonių konkrečioms darbo paieškom, susitikimams su verslo atstovais, individualių užsiėmimų*“ – pateikė savo nuomonę informantas J2. Šiai nuomonei pritaria ir informantas J5, kuriam 4 mėnesių intervencijos laikotarpis atrodo nepakankamas periodas tvariai integruotis darbo rinkoje: „*<...> abejoju ar realybėje visi jaunuoliai per 4 mėnesius užsiregistravus Užimtumo tarnyboje gauna darbo pasiūlymą, pasiūlymą mokytis <...>*“ (J5). Šį informanto požiūrį puikiai argumentuoja tai, jog „*Marijampolės savivaldybėje nėra platus pasirinkimas norimų mokymosi programų, paklausesnėms profesijoms įgyti. Taip pat trūksta įmonių, kuriose būtų galima atlikti stažuotę, todėl įgyvendinimas kiek sudėtingas*“ (J1).

Galima manyti, kad griežtas 4 mėnesių intervencijos laikotarpis gali turėti įtakos jaunimo poreikių netinkamam atliepimui. Tikėtina, kad siekiant rezultatų darbuotojai gali būti suinteresuoti, kad jaunas asmuo kuo skubiau pasinaudotų taikomomis priemonėmis, neskiriant didelio dėmesio ar tos priemonės atitinka jaunimo lūkesčius. Dalies informantų nuomone Užimtumo tarnyba įgyvendindama priemones turėtų labiau atkreipti dėmesį į tikslinių grupių prioritetizavimą „*<...> Ši priemonė būtų ypatingai naudinga abiturientams*“ (J3). „*<...> naudinga tokio pobūdžio priemonės vesti tik mokyklą baigusiam jaunimui <...>*“ (J5). Galima daryti prielaidą, jog priemonės yra tikslingos, tačiau ne visada taikomos pagal poreikį ar atsižvelgiant į tikslinę grupę. Orientuojantis į tai, kad teorinės dalies analizėje teigiama, kad skirtingiems paslaugų gavėjų profiliams yra būtini skirtingi ir paslaugų paketai (Davis, Heller, 2020), reikalinga jaunimui skirtas priemones paskirstyti pagal siauresnes tikslines grupes, tuomet poreikius atliepti tikėtina pavyks daug kokybiškiau. Todėl ypatingai svarbu atlikti nuolatinę priemonių įgyvendinimo stebėseną ir sudaryti galimybę pastebėjus problemines sritis lanksčiai ir nedelsiant reaguoti. Naudos gavėjų profiliavimas yra aktyvus informacijos apie atskirus dalyvius panaudojimas, norint nukreipti juos į paslaugas, geriausiai atitinkančias jų poreikius, o stebėjimo priemonių pagalba galima tinkamai sutelkti dėmesį į svarbiausius aspektus, padidinant tikimybę, kad jaunimas sėkmingai pasinaudos jiems skirtomis priemonėmis. Tai patvirtina teorinėje analizėje autorių pateiktos įžvalgos, kad programos, kuriose gavėjai profiliuojami dažniau turi įdiegtas stebėsenos sistemas, tai leidžia geriau suprasti ir reaguoti į jaunimo poreikius (Eichhorns, Rinne, 2017).

Ketvirtoji tiriamą sritis. Veiksniai darantys įtaką jaunimo užimtumui.

Atsižvelgiant į Jakštienės (2013) nuomonę, kad užimtumą lemiantys veiksniai gali būti vidiniai ir išoriniai. Vidiniai tapatinami su žmogiškaisiais, kuriuos gali kontroliuoti pats asmuo, tuo tarpu išoriniai priklauso nuo ekonominių, technologinių, socialinių veiksnių, jaunimo atstovams pateikti klausimai, siekiant įvertinti šiuos aspektus. Pirmuoju klausimu informantų teiraujamasi - *kaip manote kokie pagrindiniai veiksniai daro įtaką jaunimo užimtumui?* Antruoju klausimu siekiama nustatyti pagrindinius jaunimo užimtumo trukdžius - *kas trukdo jaunam žmogui integruotis į darbo rinką, pasirinkti tinkamą ar mėgstamą profesiją, sugrįžti į švietimo sistemą ar persikvalifikuoti?* Kategorijos turinys išreiškiamas subkategorijomis: pagrindiniai užimtumo veiksniai / pagrindiniai užimtumo trukdžiai. Informantų susisteminti atsakymų rezultatai pateikti žemiau esančioje lentelėje (Žr. 18 lent.).

18 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į veiksnius sąlygojančius jaunimo užimtumą ir įgyvendinimo procesą (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Subkategorija	Informantų teiginiai
Veiksniai sąlygojantys jaunimo užimtumą ir įgyvendinimo procesą	Pagrindiniai užimtumo veiksniai	„<...> įtakoja bendraamžiai, artimi žmonės <...> situacija šalyje“ (J1). „Visų pirma nuo pačio jaunimo, jų tikslų ir siekių, jų vertybių“ (J2). „<...> jaunimo užimtumo politikos formavimasis prasideda kiekvieno šeimoje <...> mus supančioje socialinėje aplinkoje <...> taip pat, jaunimo užimtumas priklauso ir nuo švietimo ir mokymosi sistemos“ (J4). „Šiuo metu neigiamą įtaką jaunimo užimtumui daro epidemija ir situacija šalyje <...>“ (J5). „<...> pagrindiniai veiksniai: auklėjimas, atsakomybė darbdavio požiūris į darbuotoją <...>“ (J6). „<...> nepasitikėjimas savimi, įgūdžių trūkumas“ (J7). „Ekonominiai, socialiniai veiksniai“ (J9).
	Pagrindiniai užimtumo trukdžiai	„<...> dažnu atveju mokslai kainuoja daugiau nei galima sau leisti <...> įgyta kvalifikacija neatsiperka ateityje, nes įsidarbinti pagal specialybę nepavyksta“ (J1). „<...> vienas iš faktorių galbūt finansiniai įsipareigojimai. Taip pat darbdavių požiūris, o ypač Marijampolėje, į nepatyrusį darbuotoją“ (J2). „<...> sistema užkerta tam kelią – darbdaviai nuolat reikalauja patirties ir jau susiformavusių įgūdžių“ (J4). „Po mokslų baigimo jauni žmonės susiduria su viena pagrindinių problemų, patirties trūkumu“ (J5). „<...> kai kuriose specialybėse sugrįžti į švietimo sistemą ar persikvalifikuoti didžiausias trikdys būna finansų trūkumas“ (J7). „<...> pastebėjau, kad paskutiniu metu didele problema tapo tėvystė arba motinystė“ (J9).

Gautų duomenų analizė leido išvelti, kad dauguma jaunimo atstovų mano, kad jaunimo užimtumui svarbią reikšmę turi tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai bei bendra jų tarpusavio sąveika. Vis dėl to daugumos informantų nuomone pagrindas yra vidiniai (žmogiškieji) veiksniai, kurių svarbiausi yra artima aplinka, nuo jos priklausančios susiformavusios vertybės bei motyvacija, o konkrečių tikslų ir siekių suformavimas bei optimaliai planuojama jų įgyvendinimo sistema gali padėti ateityje konkuruojant darbo rinkoje. Informanto J4 nuomone „<...> šeimos įdiegtos vertybės ir suformuota ateities matymo vizija turi didelę įtaką jaunam žmogui“. Atsižvelgiant į Tahlin ir Westerman (2020) nuomonę, išsilavinimas yra labai svarbus veiksnys užimtumo procese, o socialinė aplinka gali nulemti tolimesnį norą siekti išsilavinimo bei tvaraus užimtumo. Tačiau labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad užimtumo galimybes taip pat mažina darbo rinkos diktuojami poreikiai, socialinių kompetencijų bei darbo įgūdžių stoka, o nedarbas silpnina motyvaciją, mažina pasitikėjimą savimi taip mažinant ir užimtumo galimybes (Brazienė ir Merkys, 2013). Todėl jaunimo atstovų nuomone užimtumas priklauso ir nuo „<...> darbdavio požiūrio į darbuotoją <...> geras atlyginimas, tai bus noras ir lipti karjeros laiptais“. (J6). Galima teigti, kad motyvacija šiuo atveju priklauso ne tik nuo vidinių, tačiau ir išorinių veiksnių. Tuo tarpu kiti informantai įvardija, kad esminiai, užimtumą sąlygojantys yra ekonominiai ir socialiniai veiksniai. O šiuo metu esanti epidemiologinė situacija šalyje itin nepalanki jaunimo užimtumui.

Tuo tarpu jaunimo atstovų požiūris į veiksnius labiausiai trukdančius jaunam žmogui integruotis darbo rinkoje yra susijęs su finansiniais sunkumais ir netinkamu profesiniu orientavimu: „jaunam žmogui reikia padėti suprasti patį save ir kokios jo savybės yra geriausios, nes dažnai jaunas žmogus tiksliai nežino ko nori“ (J3). Atsižvelgiant į Brazienės ir Merkio (2013) nuomonę, karjeros

projektavimas ypatingai reikšmingas jaunimui, o JGI taikomos priemonės gali padėti jaunam žmogui projektuoti savo karjerą. Taip pat informantai teigia, kad jaunimas susiduria su darbo rinkos bei visuomenės pokyčiais, kurie galimai aplenkia švietimo sistemą, taip atsirandant darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimams rinkoje. Beržinskienė ir Matuzevičiūtė (2014) ypatingai pabrėžia šią problemą dėl sunkiai vykstančios jaunų specialistų integracijos į darbo rinką, nepavykstant tinkamai suderinti darbdavių lūkesčių su jaunuolių įgytomis kompetencijomis studijų metu. Jaunimo atstovų nuomone, jaunas žmogus tikėtina dažnai susiduria su baime neįsitvirtinti darbo rinkoje, taip ugdant nepasitikėjimo savimi jausmą. „*Dauguma atvejų profesija būna pasirinkta nepaklausi <...> dažnai įgyta kvalifikacija neatsiperka ateityje, nes įsidarbinti pagal specialybę nepavyksta*“ (J1). Taip didėja rizika jaunam asmeniui susidurti su dar didesniais finansiniais sunkumais, mažėjant galimybei užsiimti mėgstama veikla. Informanto J2 nuomone „<...> *vienas iš faktorių galbūt finansiniai įsipareigojimai, ko pasekoje reikia darbo čia ir dabar, nesvarbu kokio, svarbu būtų už ką atiduoti skolą, išmaitinti šeimą* <...>“. Tuo tarpu informantas J4 vienu iš trikdžių įvardijo laikiną užimtumą „<...> *po kurio seka nedarbo laikotarpiai arba nukrypsti kitos srities link*“. Ilgai užsitęsusios darbo paieškos gali būti motyvacijos stokos ir nepasitikėjimo savimi priežastimi, kai „*išeiti iš savo komforto zonos trukdo pasitikėjimo savimi nebuvimas ir tiesiog lieki ten kur esi, nebandydamas kažko keisti*“ (J4). Dar vienas jaunimo užimtumo trukdis išryškėjo informanto J9 nuomonėje: „<...> *paskutiniu metu didele problema tapo tėvystė arba motinystė*“. Galima teigti, kad dažniau su šia problema susiduria moterys, kurioms tenka kartu atlikti ne tik darbuotojos vaidmenį, tačiau ir pasirūpinti šeimos gerove. Todėl pasak Klasen ir Lamanna (2009) dėl tam tikrų socialinių normų, kurios nustato lyčių vaidmenis, moterys turi mažiau galimybių įgyti išsilavinimą ar įgūdžių, o tai lemia jų užimtumo galimybes bei perspektyvas. Taigi, galima teigti, kad jauni žmonės, įgiję išsilavinimą šiandien nėra garantuoti dėl savo darbo vietos, darbo rinkos diktuojami poreikiai, socialinių kompetencijų bei darbo įgūdžių stoka mažina galimybes laimėti konkurencinėje kovoje.

Penktoji tiriama sritis. Kitos probleminės sritys.

Siekiant identifikuoti priemones, kurios galimai padėtų jaunimui tvariau integruotis darbo rinkoje bei padėtų išspręsti su jaunimo užimtumu susijusias problemas ir padėtų tikslingiau atliepti jaunimo poreikius Marijampolės savivaldybėje, informantams užduotas papildomas klausimas - *kaip manote kokių priemonių trūksta Lietuvoje ir Marijampolėje, siekiant lengviau integruotis į darbo rinką?* Klausimas dėl savo konkretumo subkategorijomis neskirstomas. Informantų atsakymai pateikti žemiau esančioje lentelėje (žr. 19 lent.).

Nors jaunimo atstovų buvo teiraujamasi apie priemonių stoką, kurios trukdo jaunimui sėkmingai integruotis darbo rinkoje, tačiau dauguma informantų įvardijo ne konkrečias priemones, tačiau problemines sritis. Tyrimo metu nustatyta, kad sėkmingai jaunimo integracijai į darbo rinką Marijampolės savivaldybėje ypatingai jaučiamas patrauklių darbdavių trūkumas. Informantų nuomone „*Marijampolėje trūksta daugiau šiuolaikinių darbdavių bei pagarbos gamybos darbuotojams ir aukštesnę kvalifikaciją turintiems darbuotojams*“ (J2) bei „<...> *naujų, geriau apmokamų darbo vietų*“ (J9). Susisteminti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad darbo rinkoje itin jaučiama darbdavių lankstumo stoka jaunimo atžvilgiu, o esminiai su tuo susiję veiksniai: nelankstūs darbo grafikai, ypatingai mažus vaikus auginantys jauniems asmenims; praktikos vietų stoka; diskriminacija darbo rinkoje dėl darbo patirties stokos. Kas antras informantas akcentavo tai, kad jaunam žmogui labai sunku įgauti patirties, todėl tarp darbdavių, švietimo, įdarbinimo įstaigų ir kitų suinteresuotųjų, turėtų būti skatinamas itin glaudus bendradarbiavimas, aktyviai įtraukiant jaunimą į stažuotės, pameistrystės priemones, kurios orientuotos į praktinių įgūdžių įgijimą. Jaunimui turėtų

būti sudaromos visos sąlygos pasirinkti patrauklų darbdavį savo įgūdžiams išugdyti. Jaunimo atstovų nuomone, stinga „<...> priemonių, kurios suteiktų galimybę įgauti praktikos, ypač mokantis. Informantas J4 išreiškė idomų poreikį dėl mokymosi trukmės laikotarpio sutrumpinimo, anot jo ilgas mokymosi laikotarpis iki oficialių darbo santykių, turėtų būti nuolatos siejamas su praktika todėl anot informanto J4 „čia išryškėja dar viena priemonė – mokyti ir šviesti darbdavius, keičiant jų požiūrį, kad būtų kuo mažesnė diskriminacija darbo rinkoje“. Dalis informantų įvardijo gana konkrečias priemones, kurios būtų pagalba integruojantis darbo rinkoje. Informanto J6 nuomone „<...> trūksta informacijos, kaip parengti tinkamą gyvenimo aprašymą ir kaip kalbėti darbo pokalbyje“, o informantas J1 teigimu „<...> trūksta daugiau informacijos apie įsidarbinimo galimybes, specialistų, kurie parengtų įsidarbinimui“. Informantas J8 pasisakė už visuomeniškai naudingų darbų organizavimą, tačiau mažai tikėtina, kad ši laikino užimtumo forma prisidėtų prie tvaraus užimtumo ir galimai ilginiui gali tapti jaunimo motyvacijos stokos priežastimi.

19 lentelė. Jaunimo atstovų požiūris į priemonių, skatinančių jaunimo integraciją į darbo trūkumą (sudaryta autoriaus, 2021)

Tiriamos srities kategorija	Informantų teiginiai
Priemonių, skatinančių jaunimo integraciją į darbo rinką stoka	„<...> daugiau informacijos apie įsidarbinimo galimybes, specialistų, kurie parengtų įsidarbinimui <...> Marijampolėje ypač nėra daug darbo vietų“ (J1). „<...> daugiau šiuolaikinių darbdavių, bei pagarbos gamybos darbuotojams ir aukštesnę kvalifikaciją turintiems darbuotojams. Požiūris šiek tiek senamadiškas“ (J2). „<...> keisti švietimo sistemos trukmę ją trumpinant“ (J4). „<...> galėtų būti galimybė įgauti patirties prieš pradėdant dirbti konkrečioje darbo vietoje ir darbdaviai galėtų būti nuolankesni jauniems žmonėms“ (J5). „<...> trūksta informacijos, kaip parengti tinkamą CV ir kaip kalbėti darbo pokalbyje <...> nelankstūs darbo grafikai <...> gerai apmokamų darbo vietų“ (J6). „Organizuoti visuomeniškai naudingus darbus, kurie padėtų darbo nerandantiems jauniems žmonėms užsidirbti lėšų pragyvenimui ir sušvelninti socialinę įtampą“ (J7). „<...> sąlygos gauti praktikos pagal įgytą profesiją“ (J9).

Apibendrinant priemonių, skatinančių jaunimo integracijos į darbo rinką stoką, svarbu akcentuoti darbdavių požiūrio ir nelankstumo spragą. Marijampolės savivaldybėje jaučiama stagnacija darbdavių požiūryje. Viena iš esminių problemų jaunimo atstovai įvardijo ribotas praktinių įgūdžių įgijimo galimybes, o tam reikalingas glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas bei komunikacija tarp šias priemones įgyvendinančių institucijų bei darbdavių. Todėl reikšminga orientuotis į konkrečias stažuotės ir pameistrystės aktyvios darbo rinkos politikos priemones, kurių pagalba jaunimas gali įgauti daugiausiai praktinių žinių ir įgūdžių.

Taigi, iš dalies struktūruoto interviu su jaunimo atstovais surinktos informacijos pagrindu galima teigti, kad jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procese atrasta tobulintinų sričių. Nors jaunimo atstovai palankiai vertina jaunimo užimtumo politikos įgyvendinamą Lietuvoje, tačiau esmine problema šiame procese įvardija informacijos sklaidą bei jauno asmens atsakomybės ir motyvacijos ištraukti į šį procesą trūkumą. Jaunimui skirtas užimtumo paslaugas teikianti Užimtumo tarnyba, įgyvendinamomis priemonėmis, geba atliepti jaunimo poreikius. Tačiau jaunimo atstovų turima patirtis leidžia pagrįsti faktą, jog priemonių įgyvendinimo procese labai svarbus lankstus požiūris bei galimybė laisvai pasirinkti pageidaujamą priemonių paketą, atitinkantį jaunimo poreikius. Užimtumo tarnyba įgyvendindama priemones turėtų labiau atkreipti dėmesį į tikslinių grupių prioretizavimą, o jaunimui skirtas priemones paskirstyti pagal siauresnes tikslines grupes. Taip

pat jaunimo atstovų nuomone, JGI viešinimas bei informacijos sklaida apie konkrečias įgyvendinamas JGI priemones ir galimybę jaunimui jomis pasinaudoti yra problema tiek nacionaliniame, tiek vietos savivaldos lygmenyje, o norint gauti kokybišką paslaugą, labai svarbu asmeninė iniciatyva informacijos paieškose. Tuo tarpu jaunimo atstovų įvertinti vidiniai ir išoriniai veiksniai sąlygojantys jaunimo užimtumą, atskleidė šių veiksnių tarpusavio sąveiką, tačiau pagrindas yra vidiniai veiksniai, kurių svarbiausi yra artima aplinka, nuo jos priklausančios susiformavusios jauno asmens vertybės bei motyvacija. Vertinant veiksnius labiausiai trukdančius jaunam žmogui integruotis darbo rinkoje, jaunimo atstovai įvardijo nepakankamą profesinį orientavimą, įgytos kvalifikacijos neatitikimą darbo rinkos reikalavimams bei dėl to atsirandančius finansinius sunkumus ir nepasitikėjimą savimi. O siekiant, kad jaunimui taptų lengviau integruotis darbo rinkose procese, labai svarbus bendradarbiavimas tarp vietos darbdavių bei mokymosi paslaugas teikiančių įstaigų, ypač skatinant praktikos, stažuotės ar pameistrystės priemonių panaudojimo galimybes.

3.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo tiriamoji sritis.

Atlikto iš dalies struktūruoto interviu su ekspertais ir jaunimo atstovais pagrindu surinktų ir susistemintų analizės duomenų rezultatai atskleidė, kad ekspertų ir jaunimo atstovų požiūriu, jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas Lietuvoje vyksta kryptingai, tačiau yra tobulintinų sričių. Ekspertai pateikė gilesnes išvalgas vertindami tai, kad jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelis Lietuvoje konceptualizuojamas pagal ES gaires ir rekomendacijas, o Lietuvoje sukurta pakankamai gera teisinė bazė bei institucinė sistema jaunimo užimtumo politikai formuoti bei įgyvendinti. Daugėja atvirų jaunimo centrų, jaunų asmenų užimtumas skatinamas įvairiomis iniciatyvomis, tačiau paaiškėjo, kad praktinis priemonių įgyvendinimas dažnai orientuotas į motyvuotą, 16-24 metų amžiaus jaunimą, tuo tarpu 24-29 metų amžiaus jaunų asmenų tarpe jaučiama tikslingo užimtumo priemonių įgyvendinimo stoka. Planuojant ir įgyvendinant jaunimo užimtumo priemonių rodiklių reikšmės atsižvelgiama į tikslinę grupę, tačiau ne į reikalingų jaunimui priemonių pobūdį. Siektinų rezultatų reikšmės numatomos *Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo tvarkos apraše*, kuriame taip pat įvardijami JGI įgyvendinimo pagrindiniai principai, įgyvendinančios institucijos, įgyvendinimo tvarka, veiklos bei stebėsena, tačiau nustatyta, kad institucijų, įgyvendinančių jaunimo užimtumo politikos priemones, laisvė yra gana griežtai struktūruota, o tikslingai įgyvendinti priemones trukdo rodikliai orientuoti į kiekybinius, ir rečiau kokybinius rezultatus.

Gautų duomenų rezultatai atskleidė, kad jaunimo atstovai vertindami jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimą išreiškė pasitikėjimą formuojančiomis ir įgyvendinančiomis institucijomis. Tiek jaunimo atstovų, tiek ekspertų požiūriu jaunimo užimtumo politika formuojama bei įgyvendinama atsižvelgiant į jaunų žmonių nuomonę ir poreikius, o prie to prisideda aktyvūs visuomenės veikėjai, kurie gali geriausiai įvertinti ir suprasti jaunimo poreikius ir juos perduoti oficialiems politikos veikėjams. Šiuo atveju labai svarbus savivaldos vaidmuo, skatinant kuo aktyvesnį jaunimo įsitraukimą. Tuo tarpu nacionaliniame lygmenyje į jaunimo užimtumo politikos formavimo bei įgyvendinimo procesą turėtų būti itin aktyviai įtraukti ne tik jauni piliečiai, bet žiniasklaida ir akademinė visuomenė, kurios pagalba būtų atliekami nuolatiniai tyrimai, tam kad būtų tinkamiausiai atliepiami jaunimo poreikiai. Tam, kad tyrimų skirtų išsiaiškinti jaunimo nuomonę apie priemonių poreikį trūksta, pritarė jaunimo atstovai. Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė, kad probleminė jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo sritis yra nepakankama informacijos sklaida. Ši problema aktuali

tiek nacionaliniame, tiek vietos savivaldos lygmenyje. Dažnai jaunimas nežino kur turėtų kreiptis dėl pageidaujamų priemonių, tačiau tai priklauso ir nuo kiekvieno jauno asmens atsakomybės ir motyvacijos į šį procesą įsitraukti.

Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo teisinio reguliavimo tiriamoji sritis.

Atsižvelgiant į ekspertų kompetenciją, jiems pateikti klausimai, kurių pagalba identifikuotas jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimą reguliuojančių teisės aktų tarpusavio suderinamumas ir tikslingumas. Nustatyta, kad dalis informantų yra daugiau susipažinę su LR Užimtumo įstatymo nuostatomis bei principais, kadangi jų darbo specifika reikalauja šio įstatymo išmanymo. LR Užimtumo įstatyme bei LR Jaunimo politikos pagrindų įstatyme numatytų pagrindinių su jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimu susijusių principų tikslingumas, įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką, atitinka juose išdėstytus principus. Tačiau tikslingesniau jaunimo užimtumo priemonių reglamentavimui Lietuvoje trūksta vieno bendro teisės akto, kuris konkrečiai reglamentuotų šią politikos sritį.

Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė įstatymų, susijusių su jaunimo užimtumo politikos priemonėmis tarpusavio nesuderinamumą. LR Profesinio mokymo įstatymo pakeitimas dėl nekvalifikuotų asmenų mokymosi per Užimtumo tarnybą, neigiamai atsiliepė jaunimo užimtumo įgyvendinimo kokybei ir prasilenkia su kitomis Užimtumo tarnybos įgyvendinamomis priemonėmis skirtomis jaunimui. Reikėtų pastebėti, kad jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimas vyksta kompleksiskai, todėl labai svarbus šią politiką reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio suderinamumas. Šiuo atveju itin reikšminga tampa LR Švietimo ir mokslo ministerija, kurios atliekamos pertvarkos tikėtina buvo inicijuotos remiantis ne praktinėmis rekomendacijomis, o teoriniais pagrindais. Be to paaiškėjo, kad praktiškai įgyvendinant JGI plane numatytus tikslus ir uždavinius kyla sunkumų. Tai patvirtina, kad JGI plano II skyriuje pažymima jaunų asmenų profiliavimo svarba, atsižvelgiant į tikslinę grupę, pritaikant tinkamiausių priemonių kompleksą, pabrėžiama nekvalifikuoto jaunimo mokymosi svarba, rekomenduojant pirminį ar tęstinį mokymąsi, teikiant pagalbą įgyti paklausią profesiją. To padaryti neįmanoma dėl prieš tai minėto teisės aktų nesuderinamumo, planuose numatytų taikomų priemonių nepritaikomumo periferijoje gyvenantiems jauniems asmenims. Taip pat JGI įgyvendinimo plane numatytas taikomas priemonės reikšminga labiau diferencijuoti atsižvelgiant į situaciją regionuose, kadangi didžiuosiuose miestuose ir periferijoje gyvenančio jaunimo poreikiai taip pat skiriasi. Be to įgyvendinti pameistrystės ar stažuotės priemonės regionuose daug sudėtingiau dėl tinkamų darbavių trūkumo.

Jaunimo užimtumo politiką įgyvendinančių institucijų svarbos ir jų bendradarbiavimo galimybių išnaudojimo tiriamoji sritis.

Gautų duomenų pagrindu taip pat identifikuota jaunimo užimtumo politikos priemonės įgyvendinančių institucijų svarba. Silpnos institucijos ir bloga jų vykdymo politika dažniausiai yra didžiausi vystymosi nesėkmių veiksniai (Wu ir kt., 2017). Nustatyta, kad institucijos veiklos kryptis bei joje esančių žmogiškųjų išteklių kompetencija yra itin reikšmingi siekiant kokybiško įgyvendinimo. Užimtumo tarnyba yra viena iš pagrindinių institucijų, įgyvendinanti jaunimui skirtas užimtumo priemonės, jos tinkamumas, įgyvendinant JGI priemonės, jaunimo atstovų nuomone, įvertintas teigiamai, kadangi ji teikia ne tik informavimo ir konsultavimo paslaugas darbo paieškos procese, tačiau JGI priemonių pagalba orientuojasi į jauno žmogaus poreikius ir lūkesčius, motyvacijos didinimą bei aktyvumo skatinimą. Greta to buvo išsiaiškinta, kad jaunimui

priimtinausia, kai priemonės, kokybiškai atliepiančios jų poreikius, kompleksiskai įgyvendinamos toje pačioje institucijoje. Tuo tarpu priemonių skaidymas skirtingoms institucijoms galimai suprastintų įgyvendinimo kokybę, dėl to, kad Lietuvoje tarpinstitucinis bendradarbiavimas dar nėra tiek išpuoselėtas, jog pasiektume geriausių rezultatų. Dalis jaunimo vertina patogias sąlygas bei kalbant apie jiems skirtų priemonių įgyvendinimo procesą, vertina jiems suteiktų paslaugų kompleksiskumą, tačiau svarbiu akcentu tampa specialistų kompetencija, bendradarbiavimas bei empatija.

Taip pat išryškėjo profesinio orientavimo srityje žmogiškųjų išteklių stoka. Šią problemą nacionaliniame lygmenyje pabrėžia 2019-2027 m. *Europos Sąjungos jaunimo strategijoje* akcentuojama profesinio orientavimo jaunimui gerinimo būtinybė. Tuo tarpu Eichhorsk ir Rinne (2017) teigia, kad viena iš pagrindinių problemų jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinime kyla dėl nepakankamų valstybinių įdarbinimo tarnybų pajėgumo. Todėl labai svarbu, kad būtų skiriami papildomi žmogiškieji ištekliai bei finansavimas profesinio orientavimo gerinimui. Kadangi Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo plane numatoma, kad Jaunimo darbo centrai privalo jaunimui teikti kokybiškas profesinio orientavimo paslaugas. Taip pat dėl žmogiškųjų išteklių stokos pasisako ir daugiau ekspertų, kad turint papildomus žmogiškuosius išteklius galima būtų skirti daugiau laiko individualiems jaunimo poreikiams atliepti, įsigilinti į problemas.

Taip pat buvo identifikuota, kad jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procese stokojama tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir komunikacijos tarp jaunimo užimtumo politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų vietos savivaldos bei nacionaliniame lygmenyje. Įžvelgta daug tobulintinų aspektų, pradedant nuo to, jog šios politikos įgyvendinimo modelis pernelyg biurokratizuotas, stebimos lankstumo spragos tiek žmogiškųjų išteklių empatijoje, tiek finansinių išteklių paskirstyme, kai priimami nelankstūs sprendimai lėšų paskirstymo atžvilgiu reikalingoms jaunimui priemonėms įgyvendinti. Nelankstumas finansinių išteklių paskirstyme turėtų būti svarstomas kaip prioritetinė tobulintina vieta nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje. Kai išsekus finansiniams ištekliai, skirtiems vienai priemonei, būtų sudaryta galimybė lanksčiai perskaičiuoti biudžetą ir perskirstyti lėšas. Taip pat identifikuota, kad trūksta savivaldybės institucijų sanglaudos, savivaldos lygmenyje institucijos įgyvendinančios jaunimui skirtas priemones galimai konkuruoja tarpusavyje ir veikia vedamos ne jaunuolių poreikių patenkinimo prioriteto, o efektyvumo ir orientacijos į rodiklius. Tarp Užimtumo tarnybos ir Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamų pirminės intervencijos priemonių, įgyvendinimo procese pastebima konkurencija bei nesuderinamumas dėl to, kad Užimtumo tarnyba įgyvendina priemones tik registruotam Užimtumo tarnyboje jaunimui, tuo tarpu Jaunimo reikalų departamento įgyvendinamoje intervencijoje dalyviai renkami atsitiktinai. Greta to, išsiaiškinta, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių išnaudojimas savivaldos lygmenyje yra ribotas. Savivalda atlieka daugiau koordinuojančios institucijos vaidmenį, nors bendradarbiauja su vietos savivaldos institucijomis jaunimo užimtumo politikos priemonių formavimo ir įgyvendinimo klausimais, tačiau ekspertų nuomone stebima savivaldos atstovų iniciatyvos stoka. Įgyvendinant JGI veiklas pasigendama savivaldybės ir jos atstovų iniciatyvos. Jeigu bendriems savivaldos projektams savivaldos skiriamas dėmesys yra pakankamas, tuo tarpu JGI įgyvendinimas lieka kiekvienos priemonės įgyvendinančios institucijos atsakomybėje.

Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo organizavimo tiriamoji sritis.

Taip pat ekspertams ir jaunimo atstovams pateikti klausimai apie jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo organizavimą. Pirmasis klausimas tiek ekspertams, tiek jaunimo atstovams

buvo pateiktas, apie vykdomų JGI priemonių informacijos sklaidą. Tyrimo metu gauti rezultatai atskleidė, kad JGI įgyvendinamų priemonių viešinimo trūksta tiek nacionaliniame, tiek vietos savivaldos lygmenyje. Dažnai jauni žmonės nėra girdėję „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ sąvokos ir išreiškė norą, kad būtų galimybė sužinoti apie jaunimui skirtas priemones ne tik užsiregistravus Užimtumo tarnyboje. Išaiškėjo, kad Marijampolės savivaldybėje atsakomybė dėl tikslingos informacijos suteikimo šiuo metu tenka konkrečioms priemonės įgyvendinančioms institucijoms bei jose dirbantiems specialistams, šiuo atveju Užimtumo tarnybai. Tačiau informacija apie JGI įgyvendinamas priemones suteikiama tik registruotiems Užimtumo tarnyboje asmenims, atskiro viešinimo įstaiga nevykdo, informaciją jaunimas gali gauti tik užmezgus pirminį santykį su specialistais įstaigoje, tačiau ne viešojoje erdvėje.

Gautų duomenų pagrindu identifikuota JGI įgyvendinimo atitiktis jaunimo poreikiams ir tobulintinos vietos. Tiek ekspertams, tiek jaunimo atstovams pateikti su tuo susiję klausimai. Ekspertų požiūriu tobulintinų vietų tiek dalyvių tikslinės grupės nustatyme, tiek prioretizavime yra. Pasak Kluve ir kt. (2019), kai jaunimui taikomos kelios kompleksinės priemonės, kyla rizika, kad netinkamai atlikus dalyvių profiliavimą, programoje esančioms skirtingoms dalyvių grupėms, kurių poreikiai nesutampa, dvi skirtingas paslaugas apimanti programa gali neatitikti naudos gavėjų poreikių. Tai susiję su kita problema, kurią įžvelgia ekspertai ir jaunimo atstovai. Tai dalyvavimas priemonėse pagal nustatytą priemonių įgyvendinimo loginę seką. Išsiaiškinta, kad tiek pirminės, tiek antrinės intervencijos projektai negali būti įgyvendinami nesilaikant loginės sekos, norint gauti finansavimą aktyvios darbo rinkos priemonėms. Vis dėlto, skirtingiems paslaugų gavėjų profiliams yra būtini skirtingi paslaugų paketai, todėl loginė priemonių įgyvendinimo seka turėtų būti lanksti, o šiuo atveju aktyvinimui skirtos priemonės yra parenkamos ne pagal poreikį, o privalomai, siekiant gauti tam tikrą rezultatą. Todėl išryškėjo ir kiekybinių rodiklių siekiamybės problema. Priemonių įgyvendinimo loginė seka bei numatytos tikslinės grupės priklauso nuo politiką formuojančių institucijų, o tik vėliau tai tampa įgyvendintojų reikalu. Atsižvelgiant į tai, kad JGI įgyvendinimas yra teisiškai reglamentuotas, dėl to iškyla praktinių įgyvendinimo problemų, nes teisinis reguliavimas turi lankstumo ribas. Fox ir Kaul (2017) nuomone, dėl taikomų priemonių kompleksiskumo tampa sudėtinga tinkamai įvertinti kuris programos komponentas efektyviausias ir tikslingiausias, todėl ypatingai svarbu atlikti nuolatinę priemonių įgyvendinimo stebėseną ir sudaryti galimybę pastebėjus problemines sritis įgyvendintojams lanksčiai ir nedelsiant reaguoti į pokyčius.

Veiksnių darančių įtaką jaunimo užimtumui tiriamoji sritis.

Ekspertams ir jaunimo atstovams pateikti klausimai apie veiksnius darančius įtaką jaunimo užimtumui. Greta to, ekspertams užduotas papildomas klausimas apie veiksnių daromą įtaką užimtumo formoms. Tuo tarpu jaunimo atstovų prašoma identifikuoti jaunimo užimtumo trukdžius. Tiek ekspertai, tiek jaunimo atstovai išreiškė vieningą nuomonę dėl veiksnių kompleksiskumo, nes jaunimo užimtumui svarbią reikšmę turi tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai bei bendra jų tarpusavio sąveika. Tačiau abi informantų grupės akcentavo vidinių veiksnių svarbą. Nors vidinius veiksnius gali kontroliuoti pats asmuo, tačiau juos išskiriant svarbu įvertinti, jog darbo rinkos diktuojamos sąlygos ir sparti jų kaita mažina užimtumo galimybes. Todėl užbrėžti ribos tarp vidinių ir išorinių veiksnių lemiančių jaunimo užimtumą negalime. Tam įtakos turi motyvacija siekti užimtumo, priklausanti nuo šeimoje susiformavusių jauno asmens vertybių ir požiūrio. Taip pat tam įtakos turi nepaklausanti profesija arba jos nebuvimas bei galimybės neturėjimas persikvalifikuoti, per mažas darbo užmokestis, nelanksčios darbo sąlygos ir darbdavių požiūris bei tobulintina mokestinė sistema dėl per didelės mokesčių naštos jauniems asmenims. Tuo tarpu jaunimo atstovų požiūris į veiksnius

labiausiai trukdančius jaunam žmogui integruotis darbo rinkoje yra susijęs su finansiniais sunkumais ir netinkamu profesiniu orientavimu, o 2019-2027 m. *Europos Sąjungos jaunimo strategijoje* akcentuojama profesinio orientavimo jaunimui gerinimo būtinybė, kadangi išsilavinimas yra labai svarbus veiksnys užimtumo procese, tačiau jaunimui sunku be kompetentingų asmenų pagalbos tinkamai įvertinti struktūrinius įgūdžių pokyčius, kurių procesą sudaro įgūdžių paklausos ir pasiūlos santykis. Karjeros projektavimas ypatingai reikšmingas jaunimui, o JGI taikomos priemonės gali padėti jaunam žmogui projektuoti savo karjerą (Brazienė, Merkys, 2013). Taip pat tyrimo rezultatai nustatytas, kad tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai gali nulempti užimtumo formų pasirinkimą, tačiau nesaugiam užimtumui daugiausia įtakos turi išoriniai veiksniai. Užimtumo formas lemia kvalifikacijos stoka ar neatitikimas darbo rinkos poreikiams, dėl to gaunamas mažas darbo užmokestis, o vėliau ir prarasta motyvacija dirbti oficialiai. Laikino užimtumo formų pasirinkimą paskatinti gali nesėkmingos darbo paieškos, kai sumažėjus pasitikėjimui ir atsiradus finansų trūkumui, jaunas asmuo priverstas rinktis ne pagal poreikį.

Kitos probleminės sritys ekspertų požiūriu: veiksniai trukdantys tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje.

Gautų duomenų pagrindu identifikuotos tobulintinos sritys, kurias išsprendus tikėtina pavyktų geriau atliepti jaunimo poreikius užimtumo priemonių įgyvendinimo procese Marijampolės savivaldybėje. Institucijos atsakingos už šių priemonių įgyvendinimo procesą susiduria su tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir komunikacijos stoka, trūksta darbdavių lankstumo ir noro bendradarbiauti įgyvendinant jaunimui skirtas priemones. Akcentuojant darbdavius ir profesinio mokymo teikėjus, tobulintinas konkrečių ADRP priemonių, t. y. profesinio mokymo, pameistrystės bei stažuotės įgyvendinimo procesas. Nors pameistrystės priemonės iniciatyva turėtų kilti iš darbdavio, tačiau Marijampolėje ši priemonė ypatingai sunkiai įgyvendinama. Jaunimui labai sunku rasti darbdavius, kurie priimtų atlikti stažuotę, todėl tampa sudėtinga įgyti ar atnaujinti įgūdžius bei kompetencijas. Tarpžinybinio tinklo veikimas taip pat tobulintinas procesas, o jam įgyvendinti naudinga steigti informavimo centrus, kuriuose jaunimas galėtų gauti kompleksines priemones, neatsižvelgiant į registracijos Užimtumo tarnyboje sąlygą. Šios problemos aktualumą patvirtina ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. kovo 18 d. patvirtintas įsakymas Nr. A1-229 „Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, kuriame akcentuojama problema susijusi su jaunimo užimtumu, tai nepakankamai išplėtotą darbo su jaunimu sistema bei neužtikrinama kompleksiška jaunimo užimtumo plėtra. Papildomų informavimo ar karjeros centrų steigimas galimai suteiktų jaunimui galimybę gauti kompetentingas paslaugas, orientuotas į profesinį orientavimą, gyvenimo aprašymo rengimą, darbo pokalbiui pasiruošimą, verslo kūrimą bei verslo formas, mokesstinę sistemą, finansinį raštingumą ir kitas paslaugas pagal kiekvieno asmens individualų poreikį. O karjeros centre galėtų būti įdarbinami kvalifikuoti asmenys, ne pagal projektinio darbo sutartis, tačiau pastoviam darbui. Taip pat tyrimo rezultatai parodė, kad Marijampolės savivaldybė ne išimtis visos Lietuvos kontekste, dėl profesijos įgijimo nekvalifikuotiems asmenims. „Nekvalifikuoti asmenys, registruoti Marijampolės jaunimo užimtumo skyriuje sudaro apie 60 procentų, todėl neturėjimas galimybės įgyti paklausią darbo rinkoje profesiją yra didelis barjeras regiono jaunimui tvariai integruotis darbo rinkoje“ (I8_JE).

Kitos probleminės sritys jaunimo atstovų požiūriu: priemonių, skatinančių jaunimo integraciją į darbo rinką stoka.

Nors jaunimo atstovų buvo teiraujamasi apie priemonių stoką, kurios trukdo jaunimui sėkmingai integruotis darbo rinkoje, tačiau dauguma informantų įvardijo ne konkrečias priemones, tačiau problemines sritis. Todėl tiek jaunimo atstovai identifikuodami priemonių, skatinančių jaunimo integraciją į darbo rinką stoką, tiek ekspertai veiksnius, trukdančius tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui Marijampolės savivaldybėje, identifikuoja panašias problemines sritis. Surinktų duomenų pagrindu išaiškėjo, kad sėkmingai jaunimo integracijai į darbo rinką Marijampolės savivaldybėje ypatingai jaučiamas patrauklių darbdavių trūkumas, darbdavių lankstumo stoka jaunimo atžvilgiu, o esminiai su tuo susiję veiksniai: nelankstūs darbo grafikai, ypatingai mažus vaikus auginantiems jauniems asmenims; praktikos vietų stoka; diskriminacija darbo rinkoje dėl darbo patirties stokos. Kas antras informantas akcentavo tai, kad jaunam žmogui labai sunku įgauti patirties, todėl tarp darbdavių, švietimo, įdarbinimo įstaigų ir kitų suinteresuotųjų, turėtų būti skatinamas itin glaudus bendradarbiavimas, aktyviai įtraukiant jaunimą į stažuotės, pameistrystės priemones, kurios orientuotos į praktinių įgūdžių įgijimą. Jaunimui turėtų būti sudaromos visos sąlygos pasirinkti patrauklų darbdavį savo įgūdžiams išugdyti. Gyvenimo aprašymo kūrimui, pasirengimo darbo pokalbiui bei įsidarbinimo galimybių vertinimui turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys, o tam būtų tikslinga įkurti karjeros centrą, kuriame visi jauni asmenys, nepriklausomai registruoti Užimtumo tarnyboje ar ne, galėtų gauti jų poreikius atitinkančias paslaugas.

Apibendrinant susistemintus tyrimo rezultatus galima teigti, kad ekspertų ir jaunimo atstovų nuomonės tiriamos srities atžvilgiu sutampa, tiesa, ekspertų susistemintuose rezultatuose išvelgiama gilesnis požiūris. Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo modelis conceptualizuojamas pagal ES gaires ir rekomendacijas, tačiau praktinis priemonių įgyvendinimas yra tobulintinas. Nacionaliniame lygmenyje atskleistas įstatymų, susijusių su jaunimo užimtumo politikos priemonėmis tarpusavio nesuderinamumas. JGI įgyvendinimo plane numatytos taikomos priemonės nepakankamai diferencijuojamos, atsižvelgiant į situaciją regionuose. Pagrindinėmis jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo silpnybėmis yra tarpinstitucinio bendradarbiavimo tiek nacionaliniame, tiek vietos savivaldos lygmenyje trūkumas, JGI viešinimo stoka, nepakankamai išplėta darbo su jaunimu sistema bei neužtikrinama kompleksiška jaunimo užimtumo plėtra, trūksta informavimo ir karjeros centro Marijampolės savivaldybėje, nustatyta žmogiškųjų išteklių stoka, ypatingai profesinio orientavimo paslaugoms. Taip pat tyrimo rezultatai leido identifikuoti, kad itin sudėtinga problema yra tikslinių jaunimo grupių profiliavime, įgyvendinamų veiklų loginėje sekoje bei netinkamam rodiklių paskirstyme. Planuojant ir įgyvendinant jaunimo užimtumo priemonių rodiklių reikšmės atsižvelgiama į tikslinę grupę, tačiau ne į reikalingų jaunimui priemonių pobūdį. Institucijų, įgyvendinančių jaunimo užimtumo politikos priemones, laisvė yra gana griežtai struktūruota, o tikslingai įgyvendinti priemones trukdo rodikliai orientuoti į kiekybinius rezultatus. Dar viena probleminė sritis Marijampolės savivaldybėje yra darbdavių lankstumo ir bendradarbiavimo įgyvendinant jaunimui skirtas priemones stoka. Darbdaviai ir profesinio mokymo įstaigos nepakankamai komunikuoja, todėl labai sunku įgyvendinti pameistrystės bei stažuotės priemones.

Išvados

1. Viešosios politikos ciklo identifikavimas pagrindė įgyvendinimo ciklo fazės svarbą politikos procese. Jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo pagrindiniai instrumentai yra žmogiškieji ir finansiniai ištekliai, kurių pagalba vyksta institucinė veikla bei įgyvendinami politikos tikslai. Jaunimo užimtumo sampratos analizė atskleidė šios sąvokos ribotumą, leidžiantį įžvelgti, kad ji susieta su darbinės veiklos įprasminimu, tačiau neatskleidžia šiandieninio jauno asmens profilio bei individualaus savirealizacijos pasirinkimo pobūdžio.
2. Veiksniai lemiantys jaunimo užimtumą gali būti tapatinami atsižvelgiant į skirtingas vertybes, tačiau pagrindiniai jų siejami ne tik su materialine išraiška, tačiau akcentu tampa tobulėjimo bei savirealizacijos pagrindas. Todėl itin svarbu užtikrinti tinkamiausias jaunimui skirtas priemones bei tvarų jų įgyvendinimo procesą, derinant vidinius bei išorinius jaunimo užimtumą veikiančius veiksnius. Tuo tarpu tinkamai parinktos įgyvendinimo priemonės turėtų būti grindžiamos ne tik žmogiškojo, tačiau ir socialinio kapitalo svarba, individualiai reaguojant į kiekvieno jauno asmens poreikius.
3. ES institucijos teisiniuose dokumentuose pateikia bendras gaires ir rekomendacijas tvariam ir kokybiškam jaunimo užimtumui, tuo tarpu kiekviena ES valstybė narė nacionaliniame lygmenyje politiką įgyvendina atsižvelgiant į savo šalies situaciją. Lietuvoje vieno teisinio dokumento reglamentuojančio jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimą nėra, tačiau dauguma teisės aktų apima jaunimo politikos įgyvendinimo kryptis bei reglamentuoja jaunimo užimtumo politikos priemones ir jų įgyvendinimo procesus.
4. Išanalizavus jaunimo užimtumo rėmimo institucinę struktūrą, paaiškėjo, kad lyderio vaidmuo jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo srityje tenka ES institucijoms. Jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo proceso koordinavimas nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje vyksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo pagrindu. Nacionaliniame lygmenyje pagrindinis vaidmuo formuojant, koordinuojant bei įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką atitenka LR SADM. Tuo tarpu jaunimo užimtumo rėmimo politiką tiek nacionaliniame, tiek savivaldos lygmenyje įgyvendina Užimtumo tarnyba, Jaunimo reikalų departamentas bei kitos vietos savivaldos lygmenyje veikiančios savivaldybės institucijos.
5. Susisteminti iš dalies struktūruoto interviu rezultatai atskleidė, kad Marijampolės savivaldybėje jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procese probleminių sričių išvengti nepavyksta. Ištirta, jog tikslingam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui trukdo iš dalies fragmentiškas su šia sritimi susijusių teisės aktų tarpusavio derinimas, taip pat tiesiogiai šią sritį reglamentuojančių teisės aktų neatitikimas praktiniam jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimui. Tyrimo metu išaiškėjo, kad yra spragų nepakankamai išplėtotame bendradarbiavime tarp Marijampolės savivaldybėje jaunimo užimtumą koordinuojančių ir įgyvendinančių institucijų, trūksta savivaldos iniciatyvos, prisidedant prie JGI viešinimo savivaldos lygmenyje.
6. Susisteminti tyrimo rezultatai pagrindė mokslinės literatūros analizėje pateiktas teoretikų įžvalgas, kad jaunimo užimtumą veikia tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai. Vidinių ir išorinių veiksnių tarpusavio sąveika gali nulemti jaunimo motyvaciją siekti užimtumo, todėl įgyvendinant jaunimui skirtas priemones labai svarbu ne tik žmogiškojo, tačiau ir socialinio kapitalo ugdymas.

Rekomendacijos

1. Atsižvelgiant į išryškėjusią problemą dėl LR Profesinio mokymo įstatymo nesuderinamumo su JGI įgyvendinimo tvarkos apraše numatytais bei Užimtumo tarnybos įgyvendinamomis priemonėmis, rekomenduojama LR Seimui priimti šio įstatymo 7 straipsnio pakeitimus dėl netęstinio nekvalifikuotų asmenų mokymosi, suteikiant galimybę nekvalifikuotiems asmenims, pasinaudojant Užimtumo tarnybos įstatyme numatytais ADRP priemonėmis įgyti pirmąją kvalifikaciją. Kad ateityje būtų galima išvengti teisės aktų tarpusavio nesuderinamumo, teikiant siūlymus dėl įstatymų pakeitimų, būtina juos derinti tarp atsakingų ministerijų.
2. LR SADM rekomenduojama inicijuoti bendras darbo grupes su profesinio mokymo organizatoriais, mokymo teikėjais, darbdaviais, siekiant apsvarstyti stažuotčių ir pameistrystės stiprinimą, kaip svarbią priemonę didinančią jaunimo užimtumo galimybes, kartu su darbdavių mobilizavimu. Stiprinti darbdavių įsipareigojimą siūlyti stažuotės ir pameistrystės vietas, mobilizuoti darbdavius bendradarbiaujant su profesinio mokymo teikėjais, apsvarstyti mokymosi metodiką ir mokymosi teikimą, inicijuoti naujus pameistrystės standartus.
3. LR SADM rekomenduojama rengiant JGI įgyvendinimo tvarkos aprašą ar svarstant jo pakeitimus, inicijuoti priemonių įgyvendinimo loginės sekos lankstesnį modelį, tuo tarpu Užimtumo tarnybai įgyvendinant jaunimo užimtumo priemones, numatyti galimybę neįtraukti motyvuotų asmenų į pirminės intervencijos priemones, jeigu pats asmuo nepareiškė tam noro.
4. Tyrime nustatyta, kad tikslingą priemonių įgyvendinimo problemą lemia rodikliai orientuoti į kiekybinius rezultatus, todėl rekomenduojama LR SADM rengiant stebėsenos ir vertinimo kriterijus dėmesį skirti ne tik kiekybinei, bet ir kokybinei vertinimo kriterijų išraiškai, kadangi atsiradus efektyvių rezultatų siekiamybės prioritetui dėl to galimai kyla neatitikimo poreikiams problematika. Turėtų atsirasti galimybė siektinas rodiklių reikšmes koreguoti vykdomų veiklų laikotarpiu, atsižvelgiant į esamą ekonominę, socialinę situaciją šalyje bei jaunimo poreikius.
5. Sprendžiant viešinimo problemą nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje, rekomenduojama LR SADM, JGI viešinimą įtraukti į rengiamų priemonių įgyvendinimo planus bei jam numatyti pakankamą finansavimą, o jeigu yra numatytos tam lėšos, jos privalo būti tikslingai panaudojamos.
6. Marijampolės savivaldybės administracijai, jaunimo reikalų tarybai ir jaunimo reikalų koordinatoriui rekomenduojama inicijuoti informavimo centro kūrimą, kuriame jaunimas gautų kompleksines paslaugas, neatsižvelgiant į registracijos Užimtumo tarnyboje sąlygą. Papildomo informavimo centro steigimas suteiktų jaunimui galimybę gauti kompetentingas paslaugas, orientuotas į profesinį orientavimą, CV rengimą, darbo pokalbiui pasiruošimą, verslo kūrimą bei verslo formas, mokestinę sistemą, finansinį raštingumą ir kitas paslaugas pagal kiekvieno asmens individualų poreikį.
7. Marijampolės jaunimo reikalų koordinatoriui rekomenduojama sudaryti aktyvią darbo grupę į kurios sudėtį įtraukti Marijampolės savivaldybės administracijos atstovus, savivaldybės strateginius darbdavius, profesinio mokymo įstaigas, Marijampolės jaunimo užimtumo

skyriaus specialistus, siekiant aktyvaus dialogo pagalba išplėtoti tvarų bendradarbiavimą ir pagerinti darbdavių įsitraukimo į stažuotės ir pameistrystės priemones perspektyvą.

Literatūros sąrašas

1. Anderson, J. E. (2003). The Study of Public Policy. *Public policymaking: An introduction*, 1-34. Boston: Houghton Mifflin Company. [žiūrėta: 2021-02-20]. prieiga per internetą: <http://www.kropfpolisci.com/public.policy.anderson.pdf>.
2. Assmann, L. M., Tolgensbakk, I., Vedeler, J. S., & Bohler, K. K. (2019). Public employment services: Building socialresilience in youth? *Soc Policy Adm.: John Wiley Sons*, 1-15. doi:10.1111/spol.12649
3. Bartkutė, R. (2014). *Socialinio kapitalo dimensijos socialinio darnumo valdyme: daktaro disertacija*. Vilnius: Socialiniai mokslai, vadyba.
4. Benoit, F. (2013). Public Policy Models and Their Usefulness in Public Health: The Stages Model. *National Collaborating Centre for Healthy Public Policy*, 1-11. [žiūrėta: 2021-02-26]. Prieiga per internetą: https://www.inspq.qc.ca/sites/default/files/publications/1853_modeles_politiques_publicques_va.pdf
5. Beržinskienė D., ir Matuzevičiūtė K. (2014). Integracijos į darbo rinką didinimas vertinant verslo sektoriaus lūkesčius. *Šiaurės Lietuvos kolegija*, 5 (1), 191-200.
6. Birkland, T. A. (2011). *An introduction to the policy process: theories, concepts, and models of public policy making*. New York: M. E. Sharpe, 3
7. Bitinas, B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. *Pedagogika : mokslo darbai*, 9-15.
8. Braunstein E., & Heintz J. (2008). Gender bias and central bank policy: employment and inflation reduction. *International Review of Applied Economics*, 22 (2), 173-186. doi:10.1080/02692170801889643
9. Brazienė R., ir Merkys G. (2013). Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: teorinės prielaidos ir empiriniai radiniai. *Filosofija. Sociologija*, 24 (2), 82-91.
10. Brazienė, R. (2017). Jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką. *Lietuvos socialinė raida*, 6, 88-103.
11. Bruno, S., F., Marelli, E., & Signorelli, M. (2014). The Rise of NEET and Youth Unemployment in EU Regions afer the Crisis. *Comparative Economic Studies*, 592-615. [žiūrėta: 2021-02-20]. Prieiga per internetą: <https://www.siecon.org/sites/siecon.org/files/oldfiles/uploads/2013/09/Bruno-Marelli-Signorelli.pdf>
12. Colemanas J., S. (2005). *Socialinės teorijos pagrindai*. Vilnius: Margi raštai.
13. Davis, J.M., & Heller, S.B. (2020). Rethinking the benefits of youth employment programs: The heterogeneous effects of summer jobs. *Review of Economics and Statistics*, 102(4), 664-677. doi:10.1162/rest_a_00850
14. Dye, T. R. (2017). *Understanding Public Policy* (T. 15). London: Pearson.
15. Dye., T. R. (2014). *Understanding Public Policy* (T 14). Boston: Pearson.
16. Dunn, W. N. (2006). *Viešosios politikos analizė. Įvadas*. Vilnius: Homo liber.
17. Eichhorst, W., & Rinne, U. (2017). The European Youth Guarantee: A Preliminary Assessment and Broader Conceptual Implications. *IZA Policy Paper*, 128, 1-10. [žiūrėta: 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/180623/1/pp128.pdf>
18. Escudero, V., & Mourelo, E., L. (2015). The Youth Guarantee programme in Europe: Features, implementation and challenges. *International Labour Organization Research departmend*

- working paper*, 4, 1-21. [žiūrėta: 2021-02-15]. prieiga per internetą: http://www.bollettinoadapt.it/wp-content/uploads/2015/09/ilo_wp_08_15_n4.pdf
19. Flavia D., & Randall W. (2017). Full employment: Are we there yet? *Public Policie Brief*, 142, 1-21.
 20. Fox, L., & Kaul, U. (2017). The evidence is in: How should youth employment programs in low-income countries be designed? *United States Agency International Development*, 1-56. [žiūrėta: 2021-02-15]. Prieiga per internetą: https://static.globalinnovationexchange.org/s3fs-public/asset/document/YE_Final-USAID.pdf
 21. Furman, E., ir Šerikova, A. (2007). Viešosios politikos darbotvarkė: samprata, elementai ir formavimo modeliai. *Viešoji politika ir administravimas*, 21, 102-111.
 22. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
 23. Gižienė V., ir Simanavičienė Ž. (2012). Žmogiškojo kapitalo vertinimo koncepcija. *Business Systems and Economics*, 2 (1), 116-133.
 24. Green, F., & Henseke, G. (2016). Should governments of OECD countries worry about graduate underemployment? *Oxford Review of Economic Policy*, 32 (4), 514-537. doi:10.1093/oxrep/grw024
 25. Gruževskis, B. (2002). *Žmogaus socialinė raida. Užimtumas*. Vilnius: Justitia.
 26. Gruževskis, B., ir Brazienė, R. (2017). Nesaugus užimtumas ir jo pokyčių tendencijos. *Darbo rinkos pokyčiai: problemos ir galimybės*. 6, 170-193. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
 27. Gudžinskienė, V. (2013). *Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas: Monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. [žiūrėta: 2021-03-03]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16901/9789955195214.pdf?sequence=1>
 28. Haikkola, L. (2019). Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Department of Social Research*, 62(3), 334-348. doi:10.1177/0001699318784341
 29. Heyes, J., & Tomlinson, M. (2020). Underemployment and well-being in Europe. *Human Relations*, 1-27. doi:10.1177/0018726720912297
 30. Henze, V. (2015). *Youth, Revolt, Recognition. The Young Generation during and after the "Arab Spring"*. Berlin: Humboldt University. [žiūrėta: 2021-03-03]. Prieiga per internetą: <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/3764/5.pdf?sequence=1>
 31. Hill, M., & Varone, F. (2016). *The Public Policy Process* (T. 7). London: Routledge. doi:10.4324/9781315693965
 32. Jakštienė, S. (2013). Užimtumą lemiančių mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių modelis. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(31), 160-168.
 33. Jespersen, J. (2016). Macroeconomic Stability: Sustainable Development and Full Employment. *Research papers from the Department of Social Sciences*, 4 (4), 1-21.
 34. Kale, S., & Birkmann, S. (2009). *Inter Views: Learning the Craft of Qualitative Research*. Los Angeles: Sage.
 35. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Lucilijus.
 36. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
 37. Kingdon, J. W. (2014). *Agendas, Alternatives and Public Policies* (2 leid.). Harlow: Pearson.
 38. Kipšaitė - Skietrė, I. (2011). Inovacijų vaidmuo jaunimo užimtumo didinimui Lietuvoje ir ES. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, 174-180.

39. Klasen S., & Lamanna F. (2009). The Impact of Gender Inequality in education and employment on economic growth: new evidence for a panel of countries. *Feminist Economics*, 15(3), 91-132. doi: 10.1080/13545700902893106;
40. Kluve, J., Puerto, S., Robalino, D., Romero, J. M., Rother, F., Stöterau, J., Weidenkaff F., & Witte, M. (2019). Do youth employment programs improve labor market outcomes? A quantitative review. *World Development*, 114, 237-253. doi:10.1016/j.worlddev.2018.10.004;
41. Kluve, J., Puerto, S., Robalino, D., Romero, J. M., Rother, F., Stöterau, J., Weidenkaff F., Witte, & M. (2016). Do Youth Employment Programs Improve Labor Market Outcomes? A Systematic Review. *IZA Institute*, 10263, 3-65. [žiūrėta: 2021-02-19]. prieiga per internetą: <https://www.iza.org/publications/dp/10263/do-youth-employment-programs-improve-labor-market-outcomes-a-systematic-review>
42. Kvederaite, N., Repečkienė, A., Glinskienė, R., ir Žvirelienė, R. (2012). Youth Employment and Measures that Facilitate Inclusion into the Labour Market. *Socialiniai tyrimai/ Social Research*, 4(29), 82-90. [žiūrėta: 2021-02-19]. prieiga per internetą: <https://docplayer.net/25482055-Issn-socialiniai-tyrimai-social-research-nr-4-29-82-90.html>
43. Li, X. (2019). Rethinking youth policy models in Europe and its constituents: civic learning and civic engagement. *Urban Research & Practice*, 5, 97-108. doi: <https://doi.org/10.1080/17535069.2019.1667135>
44. Martinkus, B., ir Beržinskienė, D. (2005). *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai: monografija*. Kaunas: Technologija.
45. Miežienė R., & Gruževskis B. (2016). Atypical Forms of Employment in Lithuania: Main Characteristics and Prevalence. *Socialiniai tyrimai*, 39 (1), 27-36. doi:10.21277/sc.v1i39.76
46. Okunevičiūtė - Neverauskienė, L., ir Moskvina, J. (2010). Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių socialinė nauda. *Filosofija. Sociologija*, 2, 101-111.
47. Olsthoorn, M. (2014). Measuring Precarious Employment: A Proposal for Two Indicators of Precarious Employment Based on Set-Theory and Tested with Dutch Labor Market-Data. *Social Indicators Research*, 119 (1) 421-441.
48. Park, M., Lee, S., Nam, K. C., Noh, H., Lee, S., & Lee, B. J. (2020). An evaluation of the youth employment support program in South Korea: Focusing on the outcome of preventing NEET. *Children and Youth Services Review*, 110, 1-11. doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104747>
49. Parsons, D. W. (2001). *Viešoji politika. Politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas.
50. Putnam R., D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, London, Toronto, Sydney, Singapore: Simon & Schuster.
51. Qu, Q., S., & Dumay, J. (2011). The qualitative research interview. *Qualitative Research in Accounting*, 8(3), 238-264. doi:10.1108/11766091111162070.
52. Raipa, A. (2002). *Viešasis administravimas* (2 leid.). Kaunas: Technologija.
53. Raipa, A. (2002). Viešoji politika ir viešas administravimas: raida, struktūra ir sąveika. *Viešoji politika ir administravimas*, 1, 11-20.
54. Rudžinskienė, R. (2013). Jaunų ilgalaikių bedarbių integracijos į darbo rinką ypatumai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 7, 24-37.
55. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
56. Sakalauskienė J., ir Celešienė E. (2015). Jaunimo politika sumaniosios socializacijos kontekste. *Socialinis ugdymas*, 40 (1), 6-24. doi:10.15823/su.2015.31

57. Schulz, T. W. (1998). *Investavimas į žmones. Gyventojų kokybės ekonomika*. Vilnius: Eugrimas.
58. Smith, E. B. (2010). Status Differences in the Cognitive Activation of Social Networks. *Organization Science*, 23 (1), 67-82.
59. Stone, D. (2004). *Viešosios politikos paradoksai: sprendimų priėmimo menas politikoje*. Vilnius: Eugrimas.
60. Street, V. (2013). Motivation and Barriers to Learning for Young People not in Education, Employment or Training. *Department for Business, Innovation and Skills*, 1-27.
61. Tahlin M., & Westerman J. (2020). Youth employment decline and the structural change of skill. *European Societies* 22(1), 47-76. doi:10.1080/14616696.2018.1552981.
62. Tamoševičienė O., ir Staroselskaja J. (2018). Lietuvos darbo rinkos pokyčiai 2008-2016 metais,. *Socialinių mokslų studijos*, 10 (2), 322-340. doi:0.13165/SMS -18-10 -2-13
63. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
64. Tosun, J. (2017). Promoting youth employment through multi-organizational governance. *Public Money & Management*, 3 (1), 39-46. doi:10.1080/09540962.2016.1249230
65. Trumpickaitė, V., ir Spiriajevas, E. (2020). Jaunimo užimtumas ir įsidarbinimo galimybės Klaipėdoje: socialinis geografinis požiūris. *Regional Formation and development studies*, 3 (32), 108-124
66. Vilpišauskas R., ir Nakrošis V. (2003). *Ko verta politika? : viešosios politikos vertinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje*. Vilnius: Eugrimas.
67. 68. Wass, B. (2010). The Legal Definition of the Employment Relationship. *European Labour Law Journal*, 1 (1), 45-57.
68. White, R., Wyn, J., & Robards, B. (2017). *Youth and Society*. Australia: Oxford University Press, 4
69. Wu, X., Romesh, M., Howlett, M., & Fritzen, S., A. (2017). *The Public Policy Primer: Managing the Policy Process*. New York: Routledge. doi:10.4324/9781315624754
70. Žvybaitė, K. (2014). Lietuvos jaunimo įtraukimas į darbo rinką: ES priemonių taikymas. *Tiltas į ateitį*, 1(8), 70-74. doi:10.5755/e01.2029-9346.1.8

Informacijos šaltinių sąrašas

1. 1992 m. liepos 29 d. Europos Sąjungos steigimo (Mastrichto) sutartis. OJ 1992 C 191, p. 1.
2. 1997 m. lapkričio 10 d. Amsterdamo sutartis. OJ 1997 C 340, p. 115.
3. 2005 gegužės 30 d. Europos Komisijos komunikatas Tarybai KOM/2005 dėl su jaunimu susijusių Europos politikos krypčių Europos jaunimo reikalų sprendimas – Europos jaunimo pakto įgyvendinimas ir aktyvaus pilietiškumo skatinimas (SEC(2005)693). [žiūrėta: 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0206:FIN:LT:HTML>
4. 2005 m. kovo 22-23 d. Europos Tarybos nutarimas 7619/1/05 REV 1 dėl Europos Jaunimo pakto. [žiūrėta: 2021-04-19]. Prieiga per internetą: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7619-2005-REV-1/en/pdf>
5. 2007 m. gruodžio 17 d. Reformų (Lisabonos) sutartis. OJ 2007 C 306, p. 1.
6. 2010 m. kovo 3 d. Europos Komisijos nutarimas dėl strategijos „Europa 2020“. OJ 2010 L 347, p. 8.
7. 2011 m. gruodžio 20 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui dėl Jaunimo galimybių iniciatyvos. KOM (2011) 933. [žiūrėta: 2021-04-08]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0933&from=EN>
8. 2012 m. spalio 26 d. sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. OJ 2012 C 326, p. 126.
9. 2013 m. balandžio 22 d. Tarybos rekomendacija „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo“, 2013/C 120/01.
10. 2014 m. rugsėjo 8 d. Europos Komisijos patvirtinta 2014-2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, C(2014)2603. [žiūrėta: 2021-04-13]. Prieiga per internetą: <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/2014-2020-metu-europos-sajungos-fundu-investiciju-veiksmu-programa>
11. 2015 m. lapkričio 17 d. Europos Komisijos nutarimas dėl Europos Jaunimo pakto. OJ 2015 C 192, p. 1.
12. 2017 balandžio 26 d. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui COM (2017) 250 dėl Europos socialinių teisių ramsčio sukūrimo. [žiūrėta: 2021-04-19]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0250>
13. 2018 m. gruodžio 18 d. Europos Komisijos rezoliucija dėl Europos Sąjungos jaunimo strategijos 2019-2027. OJ 2018 C 456, p. 10.
14. 2020 m. spalio 30 d. Tarybos rekomendacija „Tiltas į darbo rinką. Sustiprinta „Jaunimo garantijų iniciatyva“, 2020/C372/01. [žiūrėta: 2021-04-18]. Prieiga per internetą: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32020H1104\(01\)&from=LT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32020H1104(01)&from=LT)
15. BGI Consulting, 2019. Europos Sąjungos investicijų ir jaunimo užimtumo iniciatyvos veiksmingumo, efektyvumo ir poveikio, įskaitant jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimą, vertinimas. [žiūrėta: 2020-04-18], prieiga internetu: <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/europos-sajungos-investiciju-ir-jaunimo-uzimtumo-iniciatyvos-veiksmingumo-efektyvumo-ir-poveikio-iskaitant-jaunimo-garantiju-iniciatyvos-igyvendinima-vertinimas-1>

16. Eurofound (2016). Exploring the diversity of NEETs. Luxembourg: Publications Office of the European Union [žiūrėta: 2021-03-16]. Prieiga internetu: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1602en.pdf
17. Europos Komisija (2013). Jaunimo užimtumo iniciatyva. [žiūrėta: 2021-04-02]. Prieiga per internetą: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0144:FIN:LT:PDF>
18. Europos Komisija (2013). Veiklus jaunimas. Programos vadovas. [žiūrėta: 2021-04-02]. Prieiga per internetą: <https://jtba.lt/wp-content/uploads/2014/12/ES-programos-%E2%80%9EVeiklus-jaunimas%E2%80%9C-2013-m.-vadovas-lietuvi%C5%B3-k..pdf>
19. Europos Komisija (2021). Strategijos „Europa 2020“ vertinimas. Jungtinė užimtumo komiteto ir socialinės apsaugos komiteto ataskaita. [žiūrėta: 2021-04-02]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8256&furtherPubs=yes>
20. Europos Komisijos Baltoji knyga, (2001). Naujas postūmis Europos jaunimui. Valstybinė jaunimo reikalų taryba, Vilnius;
21. Europos Komisija (2018). Komisijos komunikatas „Šiuolaikiškas biudžetas Sąjungai, kuri apsaugo, suteikia galių ir gina. 2021-2027 m. daugiamečių finansinė programa, COM (2018) 321, Briuselis. [žiūrėta: 2021-04-01]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0321&from=EN>
22. Europos Komisija (2007). Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Siekiant bendrų lankstumo ir užimtumo garantijų principų: Derinant lankstumo ir užimtumo garantijas kurti daugiau ir geresnių darbo vietų, KOM (2007) 0359. [žiūrėta: 2021-04-02]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A52007DC0359>
23. Europos Parlamentas (2021). Lisabonos sutartis. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/lt/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>
24. Europos Parlamentas, 2021. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinė. Užimtumo politika. [žiūrėta: 2021-04-04]. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/54/uzimtumo-politika>
25. Europos Sąjungos institucijos ir kitos įstaigos (2021). [žiūrėta: 2021-04-01]. Prieiga per internetą: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_lt
26. Europos Sąjungos sutartis. [žiūrėta: 2021-04-01]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=LT>
27. Europos Sąjungos sutartis. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija (2020). [žiūrėta: 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/lietuva-europos-sajungoje/kaip-veikia-europos-sajunga/europos-sajungos-sutartys>
28. Europos Sąjungos teisės abėcėlė (2016). [žiūrėta: 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/lt/>
29. Jaunimo garantijos (2021). Jaunimo garantijų iniciatyva. [žiūrėta 2021-04-07]. Prieiga internetu: <http://www.jaunimogarantijos.lt/lt/jaunimo-garantijos/45>
30. Jaunimo politika. [Žiūrėta 2021-04-16]. Prieiga internetu: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/jaunimopolitika#igyvendinamos-nacionalines-programos>

31. Jaunimo reikalų departamentas (2021). Jaunimo politika tarptautiniu lygmeniu. [žiūrėta: 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <https://jrd.lt/jaunimo-politika/ataskaitos>
32. Jaunimo reikalų departamentas (2021). Jaunimo politika. [žiūrėta: 2021-03-16]. Prieiga internetu: <https://jrd.lt/jaunimo-politika/savivaldybese>
33. Jaunimo reikalų departamentas. Jaunimo politika nacionaliniu lygmeniu (2021). [žiūrėta: 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <https://jrd.lt/jaunimo-politika/nacionaliniu-lygmeniu>
34. Jaunimo užimtumo iniciatyva. [žiūrėta 2021-04-07]. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1176&langId=lt>
35. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas Nr. IX-1871. *Žin.*, 2003, Nr. 119-5406.
36. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas Nr. VIII-450. *Žin.*, 1997, Nr. 98-2478.
37. Lietuvos Respublikos seimas. Amsterdamo sutartis (1997). [žiūrėta: 2021-04-02]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/sip/getFile?guid=bb456507-9478-4b10-b827-207f80565824>
38. Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. birželio 27 d. nutarimas Nr. I-1413 „Dėl Valstybinės jaunimo politikos koncepcijos“. *Žin.*, 1996, Nr. 65-1537;
39. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. gruodžio 16 d. įsakymas Nr. A1-692 „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo plano patvirtinimo“. *Žin.*, 2013, Nr. 134-6863;
40. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. rugpjūčio 19 d. įsakymas Nr. A1-416 „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *TAR*, 2014, Nr. 11121;
41. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. A1-239 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. gruodžio 16 d. įsakymo Nr. A1-692 „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo plano patvirtinimo“ pakeitimo“. *TAR*, 2018, Nr. 8419.
42. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. kovo 18 d. įsakymas Nr. A1-229 „Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. *TAR*, 2020, Nr. 5624;
43. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2021 m. vasario 4 d. įsakymas Nr. A1-108 „Dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“. *TAR*, 2021, Nr. 2221.
44. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas Nr. XII-2470. *TAR*, 2016, Nr. 2016-18825.
45. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas Nr. I-533. *Žin.*, 1994, Nr. 55-1049.
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 878 „Dėl Užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos patvirtinimo“. *Žin.*, 2013, Nr. 105-5154.
47. Lietuvos statistikos departamentas (2021). [žiūrėta: 2021-03-16] Prieiga per internetą: <https://www.stat.gov.lt/>
48. Marijampolės savivaldybė (2021). Organizacijos jaunimui. [žiūrėta: 2021-04-19]. Prieiga per internetą: <https://www.marijampole.lt/jaunimas/organizacijos-jaunimui/302>
49. Marijampolės savivaldybės 2019-2022 metų jaunimo politikos įgyvendinimo programa, patvirtinta Marijampolės savivaldybės tarybos 2018 m. gruodžio 21 d. sprendimu Nr. 1-345 „Dėl Marijampolės savivaldybės jaunimo politikos įgyvendinimo 2019-2022 metų programos

patvirtinimo“. [žiūrėta 2021-04-19]. Prieiga internetu:
<https://teisineinformacija.lt/marijampole/Default.aspx?Id=3&DocId=50256>

50. Marijampolės savivaldybės užimtumo didinimo 2021 metų programa, patvirtinta Marijampolės savivaldybės tarybos 2021 metų vasario 22 d. sprendimu Nr. 1-37 „Dėl Marijampolės savivaldybės užimtumo didinimo 2021 metų programos patvirtinimo. [žiūrėta 2021-04-19].
<https://teisineinformacija.lt/marijampole/document/56932>
51. Užimtumo tarnyba (2021). Jaunimo garantijos. [žiūrėta 2021-04-15]. Prieiga per internetą:
<https://uzt.lt/jaunimui/jaunimo-garantijos/>

Priedai

1 priedas. Jaunimo užimtumo priemonių bei jų įgyvendinimo tyrimų kryptys

Jaunimo užimtumo priemonių bei jų įgyvendinimo tyrimų kryptys (sudaryta autoriaus, remiantis Kluge ir kt., 2016, 2019; Fox ir Kaul, 2017; Li, 2019; Davis ir Heller, 2020; Park ir kt., 2020; Assman ir kt., 2019; Haikkola, 2019)

Mokslinio šaltinio autorius	Taikytos atliktų tyrimų kryptys	Pagrindinė išvada
Kluge ir kt. (2016)	Sisteminė apžvalga, Meta analizė. Jaunimui skirtų programų ir intervencijų efektyvumas ir veiksniai, siekiant pagerinti darbo rinkos rezultatus, vertinant šalies ekonominę padėtį.	Jaunimo užimtumo intervencijos gali turėti teigiamą poveikį jaunimo užimtumui ir pajamoms. Jaunimo užimtumo programų veiksmingumas labiau pasireiškia vidutinės ir mažos pajamos gaunančiose šalyse, stiprios ekonomikos šalyse jaunimo užimtumo programų vaidmuo mažiau daro įtaką darbo rinkos rezultatams. Vertinant programas pabrėžiama nuoseklaus vertinimo svarba..
Kluge ir kt. (2019)	Kiekybinė apžvalga. Jaunimui skirtose programose taikomų veiksmų poveikio vertinimas, pabrėžiant žmogiškojo kapitalo svarbą.	Pabrėžia programų, integruojančių kelias intervencijas bei profiliuojančios dalyvius sėkmingumą.
Li (2019)	Mokslinės literatūros analizė. Išskyrė jaunimą į 2 grupes: Jaunimas orientuotą į problemas; Jaunimas orientuotas į investicijas.	Kad tinkamai būtų įvertintos veiksmingiausios jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo priemonės tyrimai ir politika turi veikti lygiagrečiai.
Davis ir Heller (2020)	Kiekybinė apžvalga. Bandomųjų ir trumpalaikių užimtumo programų svarba jaunimo užimtumui, vertinant socialinio kapitalo svarbą.	Trumpalaikių jaunimo programų svarba ypatingai pasireiškia jaunimo elgesio teigiamuose pokyčiuose. Stebimas santykis su socialinės paslaugos teikiančiomis įmonėmis, aktyviai reaguojančiomis į jaunuolių poreikius
Park ir kt. (2020)	Kokybinė apklausa. Jaunimui skirtos „Vizijos plano“ programos įtaka jaunimo užimtumui, vertinant socialinio ir žmogiškojo kapitalo santykį.	Programos skirtos NEET jaunimui yra reikšmingos emocinės perspektyvos požiūriu, ko viena iš pasekmių - sėkminga integracija į darbo rinką. Programos orientuotos į socialinį kapitalą turi poveikį žmogiškajam kapitalui.
Fox ir Kaul (2017)	Programų ir intervencijų, skirtų jaunimo užimtumo didinimui poveikio vertinimo svarba.	Vertinti kompleksines intervencijas būtina, norint įvertinti priemonių įgyvendinimo procesą ir taip parinkti tinkamiausias priemones įgyvendinančias institucijas.
Assmann ir kt (2019), Haikkola (2019)	Kokybinis tyrimas. Valstybinių Užimtumo tarnybų vaidmuo įgyvendinant jaunimo užimtumui skirtas priemones ir šių priemonių poveikis jaunimo žmogiškojo ir socialinio kapitalo didinimui.	Valstybinių Užimtumo tarnybų teikiamos paslaugos, turėtų būti atskirtos nuo socialinių paslaugų, suteikiant jaunuoliams didesnę galimybę laisvai pasirinkti priemonių paketą.

2 priedas. Kokybinio tyrimo informantų (ekspertų) demografinės charakteristikos

Kriterijai Informanto kodas	Lytis	Išsilavinimas	Darbo patirtis su jaunimu	Pareigybė / Institucija	Ryšys su jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimu
I1 – JKK informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / socialinis darbas	4 metai	Karjeros konsultantė/ Užimtumo tarnyba	Dalyvauja projekto dalyvių atrankos procese, konsultuoja jaunimą, veda užsiėmimus.
I2 – JKK informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / viešas administravimas	4 metai	Karjeros konsultantė/ Užimtumo tarnyba	Dalyvauja projekto dalyvių atrankos procese, konsultuoja jaunimą, veda užsiėmimus.
I3 – JJS informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / viešas administravimas	6 metai	Jaunimo įdarbinimo specialistas/ Užimtumo tarnyba	Konsultuoja, informuoja jaunimą įdarbinimo bei užimtumo klausimais, nukreipia į tinkamas priemones.
I4 – JJS informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / viešas administravimas	7 metai	Jaunimo įdarbinimo specialistas/ Užimtumo tarnyba	Konsultuoja, informuoja jaunimą įdarbinimo bei užimtumo klausimais, nukreipia į tinkamas priemones.
I5 – JJS informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / socialinis darbas	10 metų	Vyriausioji specialistė/ Užimtumo tarnyba	Konsultuoja, informuoja jaunimą įdarbinimo bei užimtumo klausimais, nukreipia į tinkamas priemones.
I6 – JP informantas	Vyras	Aukštasis universitetinis / viešas administravimas	3 metai	Projekto koordinatorius/ Jaunimo reikalų departamentas	Organizuoja ir įgyvendina pirminės intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemones Marijampolės sav. Koordinuoja pirminės intervencijos projekto „JUDAM“ veiklą.
I7 – JP informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / viešas administravimas	5 metai	Projekto koordinatorius Užimtumo tarnyba	Organizuoja ir įgyvendina pirminės intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemones Marijampolės sav. Koordinuoja pirminės intervencijos projekto „Jaunimo socialinių kompetencijų didinimas“ veiklą.
I8 – JE informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / inžinerija	5 metai	Skyriaus vedėja/ Užimtumo tarnyba	Koordinuoja ir kontroliuoja Užimtumo tarnybos Marijampolės jaunimo užimtumo skyriaus veiklą, organizuoja jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimą.
I9 – JE informantas	Moteris	Aukštasis universitetinis / viešas administravimas	13 metų	Jaunimo darbo centro specialistė	Konsultuoja, informuoja jaunimą užimtumo klausimais, nukreipia į tinkamas priemones, veda informacinius užsiėmimus.

3 priedas. Kokybinio tyrimo informantų (jaunimo atstovų) demografinės charakteristikos

Kriterijai Informanto kodas	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Darbinė veikla	Dalyvavimas priemonėse
J1 – informantas	Moteris	23 metai	Aukštasis	Nekvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės intervencijos priemonės.
J2 – informantas	Vyras	25 metai	Aukštasis universitetinis	Kvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės intervencijos priemonės
J3 – informantas	Moteris	26 metai	Aukštasis universitetinis	Kvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės ir antrinės intervencijos priemonės (profesinis mokymas)
J4 – informantas	Moteris	29 metai	Aukštasis	Kvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės ir antrinės intervencijos priemonės (darbo įgūdžių įgijimo rėmimas)
J5 – informantas	Vyras	28 metai	Aukštasis	Kvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės ir antrinės intervencijos priemonės (profesinis mokymas)
J6 – informantas	Vyras	27 metai	Aukštasis	Kvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės ir antrinės intervencijos priemonės (profesinis mokymas)
J7 – informantas	Moteris	29 metai	Aukštasis	Kvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės ir antrinės intervencijos priemonės (stažuotė)
J8 – informantas	Moteris	29 metai	Vidurinis su profesine kvalifikacija	Neturi	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės ir antrinės intervencijos priemonės (profesinis mokymas)
I9 – informantas	Moteris	28 metai	Vidurinis su profesine kvalifikacija	Nekvalifikuotas darbas	Užimtumo tarnybos įgyvendinamos pirminės intervencijos priemonės.

4 priedas. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno sandara ekspertams

1. Koks Jūsų požiūris į jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvoje? Ar Lietuvoje jis vyksta tikslingai, atsižvelgiant į mūsų šalyje egzistuojančių jaunimo užimtumo problemų pobūdį? Ar sudaromos palankios sąlygos jaunimo užimtumui? Jeigu ne, tuomet kokias problemines sritis išvelgiate?
2. Ar Jūsų nuomone visuomenės veikėjai turi įtaką formuojant ir įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką Lietuvoje? Ar atsižvelgiama į jų nuomonę?
3. Kaip manote ar LR Užimtumo įstatyme bei LR jaunimo politikos pagrindų įstatyme pateikti pagrindiniai su jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimu susiję principai yra tinkamai įgyvendinami (ar pakankamas teisinis reguliavimas, tinkamai parinktos institucinės struktūros)?

4. 2019 m. rugpjūčio 01 d. buvo pakeistas Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymas, kuriame nustatyta, kad tęstinis mokymas yra skirtas ne pirmai kvalifikacijai įgyti. Tai reiškia, kad neturintys kvalifikacijos jaunuoliai, registruoti Užimtumo tarnyboje prarado galimybę mokytis. Kaip vertinate šį įstatymo pakeitimą? Ar tai turėjo įtakos jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo kokybei?

5. Kaip manote ar nacionaliniame lygmenyje patvirtinti „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ veiklos planai atitinka ES teikiamas rekomendacijas, ką rekomenduotumėte pakeisti, atsisakyti, įtraukti, kad jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimas būtų tikslingesnis ne tik nacionaliniame bet ir savivaldos lygmenyje?

6. Kaip manote ar nuo institucijų, atsakingų už jaunimo užimtumo politikos priemonių įgyvendinimo procesą, priklauso užimtumo priemonių įgyvendinimo kokybė?

7. Ar galėtumėte išvelgti tobulintinas vietas ar galimus trūkumus, trukdančius tikslingai įgyvendinti jaunimo užimtumo politikos priemones instituciniu požiūriu?

8. Kaip manote ar pakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones Marijampolės savivaldybėje? Ar savivaldybė prisideda prie jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo?

9. Kaip manote ar Marijampolės savivaldybėje įgyvendinant JGI priemones pakankami ištekliai (finansiniai, žmogiškieji)?

10. Kaip manote ar jaunimas gerai informuojamas apie vykdomas „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ intervencijų priemones bei jų įgyvendinimą nacionaliniame ir vietos savivaldos lygmenyje?

11. Kaip manote ar tinkamai vyksta prioretizavimas ir nukreipimas į JGI atitinkamas priemones, ar atsižvelgiama į jaunuolių poreikius? Kaip vertinate vykdomų veiklų loginę seką ir skirtingų intervencijų, kaip kompleksinių priemonių taikymą?

12. Kaip manote kokie pagrindiniai veiksniai daro įtaką jaunimo užimtumui?

13. Ar nuo šių veiksnių priklauso jaunimo užimtumo formos?

14. Kokias problemas dar išvelgiate su kuriomis susiduriama Marijampolės savivaldybėje įgyvendinant jaunimo užimtumo politikos priemones?

5 priedas. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno sandara jaunuoliams

1. Kaip manote ar Lietuvoje įgyvendinant jaunimo užimtumo politiką pakankamai atsižvelgiama į pačių jaunuolių nuomonę, jų poreikius?

2. Ar Užimtumo tarnyba yra tinkamai parinkta institucija, teikusi Jums jaunimo užimtumo priemonių įgyvendinimo paslaugas, atsižvelgiant į suteiktų veiklų tikslingumą ir kokybę jūsų požiūriu?

3. Kaip jūsų nuomone pasikeistų įgyvendinamų veiklų kokybė jeigu pirminės intervencijos priemonės įgyvendintų kita institucija, o Užimtumo tarnyba teiktų tik tiesiogiai su įdarbinimu susijusias skatinimo priemones (CV kūrimas, darbo pokalbis, verslo kūrimas ir pan.)?

4. Kaip manote ar jaunimas gerai informuojamas apie vykdomas Jaunimo garantijų iniciatyvos intervencijų veiklas?
5. Ar priemonės, kuriose dalyvavote buvo parenkamos ir įgyvendinamos atsižvelgiant į jūsų poreikius ar pateisino jūsų lūkesčius pats įgyvendinimo procesas?
6. Kaip „Jaunimo garantijų iniciatyvos“ taikomas priemonės Marijampolės savivaldybėje vertinate Jūs, kaip tiesiogiai dalyvavęs priemonėse ir susidūręs su jų įgyvendinimo procesu?
7. Kaip manote kokie pagrindiniai veiksniai daro įtaką jaunimo užimtumui? Nuo ko priklauso jaunimo užimtumas?
8. Kas trukdo jaunam žmogui integruotis į darbo rinką, pasirinkti tinkamą, mėgstamą profesiją, grįžti į švietimo sistemą ar persikvalifikuoti?
9. Kaip manote kokių priemonių trūksta Lietuvoje ir Marijampolėje, siekiant lengviau integruotis į darbo rinką?